

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 10 — 11

ОКТОБАР — НОВЕМБАР

ГОДИНА X

САДРЖАЈ

	Страна
Генерал-пуковник Богдан Орепчанин: Теоретска разматрања о основним факторима оружане борбе и ратне вјештине —	717
Пуковник Вељко Кадијевић: Улога ратних искустава у изградњи теорије ратне вештине — — — — —	749
Перо Морача: Војни аспект одлука Другог засједања АВНОЈ-а	768

ПРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Потпуковник Милисав Никић „Сутјеска I“ — — — — —	782
--	-----

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Vazduhoplovni maršal R. Sondbi: Vazduhoplovstvo u ograničenom ratu —	789
Pukovnik N. Sergejev: Organizacija, naoružanje i neke osnove borbene upotrebe zapadnonemačkih divizija — — — — —	791
Pukovnik N. Kuzmičov: Napad pešadijske borbene grupe — — — — —	797
—————: Rezultati opita o izvođenju odbrane u planini pri upotrebi atomskog oružja — — — — —	804
Pukovnik B. Klipkin: Taktički vazdušni desanti — — — — —	808
Potpukovnik M. R.: Obrana vazdušnog prostora — — — — —	812

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Петар БРАЈОВИЋ, Милинко БУРОВИЋ, Павле ЈАКШИЋ,
Данило КОМНЕНОВИЋ, Рудолф ПЕТОВАР, Иван РУКАВИНА,
Зденко УЛЕПИЋ, Вељко КАДИЈЕВИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА

„ВОЈНО ДЕЛО“

БЕОГРАД

1958

Генерал-пуковник **БОГДАН ОРЕШЧАНИН**

ТЕОРЕТСКА РАЗМАТРАЊА О ОСНОВНИМ ФАКТОРИМА ОРУЖАНЕ БОРБЕ И РАТНЕ ВЈЕШТИНЕ

Проблематика која се третира у овоме чланку није нова. Напротив, већина питања о којима ће бити ријечи стара је колико и сама оружана борба. О тим питањима постоји богата и разноврсна војна литература која датира од првих и давних покушаја теоретског уопштавања проблема ратовања и наставаља се кроз читав историски развитак војне мисли. Упркос томе што је овдје ријеч мање-више о општепознатим проблемима који на први поглед могу изгледати сасвим једноставни, корисно је и у савременим условима задржати се на њима и посветити им пуну пажњу. Савремена општа друштвена стварност, са својим значајним новим карактеристикама, обиљеженим посебно револуционарним и скоковитим развитком ратне технике, просто намеће радикално преиспитивање многих досада познатих и утврђених начела и метода вођења рата, односно ратовања. Очигледно је да досадашња ратна искуства и њихово уопштавање могу дати само дјелимично одговор на питања ратне вјештине. Велики број проблема, међутим, квалитативно је потпуно нове природе и претставља непознаницу о којој се тек могу стварати претпоставке и прогнозе. Предвиђања ће бити утолико сигурнија, правилнија и потпунија, уколико се, користећи се научним теоретским обрадама и анализама, више и свестраније успију унапред уочити и дубље и шире сагледати сви чиниоци који би у евентуалном будућем рату могли доћи до изражаја и одиграти одређену позитивну или негативну улогу по исход борбених дејстава и рата уопште.

I

Ратови, укључујући у овај појам и револуције и грађанске ратове, су производ класног друштва и, према томе, претстављају одређену *друштвену појаву*.

Ратовање се, дакле, не своди само у једноставно на сукоб оружаних снага зараћених противника и њихова међусобна војна дејства. Ратови, као друштвена појава, зависе од одређених друштвених услова који опредјељују и саме *узроке рата*, и његове *циљеве*, и његов *друштвено-политички карактер* и, коначно, непосредно утичу и на *војну физиономију* и *војне карактеристике рата* или, боље рећи, ра-

товања. У том смислу ратови и ратовање подлежу извјесним општим законитостима кретања и развоја друштва.

Међутим, иако су рат и уопште оружана борба друштвена појава и у вези с тиме зависни од општих законitosti друштвеног кретања, рат, односно ратовање, претставља *истовремено посебну и специфичну врсту активности* која се по много чему битно разликује од осталих дјелатности друштва, на примјер, производње и других. Зато рат, односно ратовање, има и *посебне и специфичне законitosti, начела, облике и методе дејства*.

Друштвени услови су у директној зависности од степена развика производних снага и на тој основи створених продукционих односа. Степен развика производних снага и продукционих односа претставља економску структуру друштва, односно његову *материјалну базу*, која условљава читаво друштвено кретање и развика и даје печат свему ономе што се обично назива „друштвена надградња“. Од материјалне базе друштва зависе, дакле, у крајњој линији и политика и политички односи, и степен развика цивилизације и културе и све друге друштвене дјелатности и манифестације. Према томе, треба подвући и нагласити да управо од *те исте* материјалне базе зависе и ратови и њихов војни карактер и физиономија. Ратовање и ратна вјештина улазе и сами у домен друштвене надградње и као такви зависе од онога од чега зависи и читаво друштвена надградња.

Имајући у виду изнету марксистичку истину, тј. општу законитост кретања и развика друштва у вези и у зависности од развоја његове материјалне базе, очигледно је да није довољно задржати се само на познатој констатацији да су „ратови средство политике“ или да претстављају „продужетак политике другим средствима“ (што је већ одавно формулисао и Клаузевиц). Треба имати у виду да и сама политика (исто као и ратовање) зависи од одређених објективних друштвених услова, у првome реду од економске структуре односно материјалне базе друштва. Управо, од све бржег и снажнијег развика ове материјалне базе може се и очекивати стварање материјалних и других услова који ће човјечанство довести до елиминисања рата као средства политике.

Разматрајући непрекидан и битан утицај степена развоја материјалне базе друштва на цјелокупну друштвену надградњу, треба одмах додати да друштвена надградња врши у одређеном смислу повратан утицај на материјалну базу и њен развика. У вези с тиме може се констатовати да, уколико се друштво више развија, утолико овај обратни утицај, тј. утицај надградње на базу, бива већи. У овој законitosti друштвеног развика, која указује на све више растућу улогу његових субјективних снага, и леже повећане и све веће могућности свјесног и убрзаног мијењања објективних друштвених услова. На овој основи већ сазријевају историски услови који пред субјективне факторе — а у интересу даљег развоја друштва — постављају захтјев за укидање рата као средства за рјешавање супротности у друштву.

Људско друштво, на основи развика своје материјалне базе, у цјелини узевши, развија се од простијих облика ка све савршенијим

и сложенијим. У том општем узлазном развоју друштва свака историска епоха има своје опште материјалне и друштвене карактеристике.

Међутим, треба одмах констатовати и нагласити да развитак и усавршавање друштва не иду ни глатко ни равномјерно. Уствари, законитост прогресивног кретања и усавршавања људског друштва указује само на општу *тенденцију* кретања и развоја, која је неизбежно законита и као црвена нит провлачи се кроз читав историјски развитак свих земаља заједно и сваке посебно. Али, облици и темпо овог развоја су ванредно различити у разним земљама. Другим ријечима, коликогод је законит општи узлазни развитак друштва, толико је у извјесном смислу законита и неравномјерност овог кретања и друштвеног развоја.

Не залазећи овдје даље у разраду општих друштвених услова и њихових законитости, може се закључити да свака обрада проблема ратовања и свака ратна вјештина морају да воде рачуна и о општим друштвеним условима и општим законитостима кретања и развоја друштва, као и о посебним војним условима и специфичним законитостима, начелима, облицима и методима вођења рата. Ограничити се само на ово друго значило би бавити се само посљедицама, а не видјети узроке и основне чиниоце који битно утичу на војни аспект ратовања.

II

Да би се уочиле посебне карактеристике и законитости ратовања, односно оружане борбе уопште као специфичне врсте дјелатности, неопходно је анализирати основне факторе који непосредно дејствују у рату, односно у сваком оружаном сукобу.

Сваки рат, односно свака оружана борба, претпоставља извјесне факторе без којих не би могло бити оружаног сукоба. То су, прво: *противници*, друго: *простор* и треће: *вријеме*. Свака оружана борба дешава се између одређених противника (вољних да се боре), у одређеном простору и одређеном времену. Противници се састоје од људи (човјека), и наоружања, ратне технике и осталих материјалних средстава. Под простором подразумијева се овдје простор у најширем значењу ове ријечи, дакле, територија, односно земљиште, затим, море и ваздушни простор, укључујући у појам простора и климу, као и уопште атмосферске услове. Под временом подразумијева се овдје вријеме као период, као трајање.

Према томе, свака оружана борба претпоставља *четири основна фактора*.

„људски фактор“ (човјек — односно људи)

материјални фактор

простор (фактор простора)

вријеме (фактор времена).

Разумије се да је могућна и другачија систематизација ових основних фактора. Могу се они свести само на три, на човјека односно

људски фактор, затим на материјални фактор (укључујући у њега и простор) и на фактор времена. Могла би се подјела извршити чак и на свега два фактора, тј. на субјективни фактор (субјективна дјелатност човјека) и на објективни фактор (подразумијевајући под њиме сва материјална средства, простор и вријеме, као и објективну страну и објективну условљеност људске дјелатности). Исто тако могли би се поједини фактори раздвајати на нове и тако би се могао повећати њихов број (напримјер, одвојити у посебне факторе неке елементе човјековог квалитета као борбени морал, вјештину ратовања итд., или одвојити наоружање од осталих материјалних средстава, или раздвојити климу и атмосферске услове од појма простора итд.). Међутим, овим се суштина не мијења. Остаје чињеница да свака оружана борба претпоставља *човјека, материјална средства, простор и вријеме.*

III

Већ на први поглед постоји уочљива разлика између човјека, односно људског фактора, и осталих наведених фактора оружане борбе. *Човјек је једини субјективни фактор у оружаног борби.* Он, уосталом, почиње рат и води га, он је активни чинилац који поставља циљеве и задатке оружане борбе, он се бори против противника и управља борбом, служи се и рукује ратном техником и осталим материјалним средствима, савлађује и користи простор и вријеме. Сви остали фактори су „мртви“, „неживи“ и сви они претстављају средство за постизање одређеног циља који поставља човјек, односно претстављају објективну стварност којом се човјек, односно људски фактор, користи у борби.

Ово диференцирање фактора на „живе“ и „неживе“ и на „субјективне“ и „објективне“ није, међутим, тако једноставно.

Истина је да се једино човјек јавља као субјект борбе. Али је исто тако неоспорна истина да се и сам човјек истовремено појављује као објективни фактор и у извјесном смислу као „средство“ у борби. Свака војна јединица, заједно са свим њеним људством и свом њеном ратном техником и осталим материјалом, претставља средство за постизање ратних и борбених циљева и задатака. У овом смислу је свака јединица средство у рукама онога који поставља циљеве и задатке, дакле, у рукама старјешине јединице. Односно, даље, свака јединица заједно са својим старјешином је средство у рукама вишег командовања, тј. вишег претпостављеног старјешине. И тако све одоздо до горе — од појединачног борца и његовог наоружања па преко свих степена војних јединица и сваког тактичара све до стратега. Према томе је, у томе смислу, армија као цјелина (заједно са свим својим људством, наоружањем и осталом опремом) средство политике за постизање одређених циљева у току рата. Управо за ову улогу човјека као средства у борби може да одговара термин који је употребио Енгелс кад је говорио о „људском материјалу“.

Постајући „људски материјал“, односно „средство“ у борби, човјек не престаје бити и њен субјект. И обратно, као субјект, сваки човјек је истовремено и „средство“, односно објективни фактор у

борби. Обје улоге човјека остају нераздвојне и непрекидне. Улога људског фактора је, дакле, двострука и јавља се у два своја вида у оружаном борби.

Улогу човјека као објективног фактора, односно као „средства“ у борби, обухватићемо под појмом и термином „жива сила“ (назив већ уобичајен код нас).

Улогу, пак, људског фактора као субјекта борбе третираћемо под појмом и термином „ратна вјештина“.

Будући да се овдје ради о двије истовремене улоге једног истог фактора, тј. човјека, односно људског фактора, то ће се и горњи термини користити одвојено само онда кад се посебно односе на једну од улога човјека у борби.

Под ратном вјештином подразумевамо, дакле, сву субјективну дјелатност човјека у рату, односно уопште у свакој појединој оружаном борби. Ријеч је, према томе, не само о субјективној дјелатности старјешина у смислу њиховог руковођења борбом, него и о субјективној дјелатности сваке поједине јединице као људског колектива и, конечно, сваког појединог борца. Сваки човјек је субјект у борби. Појам „ратна вјештина“ како се овдје употребљава, обухвата, дакле, читаву субјективну дјелатност људи у рату, односно у оружаном борби уопште и супсумира у себи и појам „стратегија“ и „тактика“ (односно важи и у стратегијским и у тактичким оквирима). Субјективна дјелатност људског фактора у борби може се сажети у следеће:

прво: субјективну замисао (односно идеју, односно концепцију) вођења рата, односно уопште замисао извршења борбеног задатка;

друго: субјективну дјелатност, усмјерену на стварање одређене организације и одређених припрема за рат, односно уопште за неку борбу, у циљу спровођења у живот одговарајуће замисли вођења рата, односно замисли извршења борбеног задатка;

треће: вођење борбе, тј. субјективну дјелатност људског фактора у току борбе (укључујући ту и саму физичку борбу, и командовање, и руковођење борбом, као и, у вези с развојем борбе, нове субјективне дјелатности изражене у промјенама ранијих замисли и одговарајућим измјенама у организацији и непрекидним припремама спровођеним у току вођења борбе).

IV

Друштвени услови и опште законитости кретања и развитка друштва о којима је раније било ријечи испољавају утицај на сва четири основна фактора који долазе до изражаја у рату и у свакој оружаном борби, тј. на људски фактор, материјални фактор, простор и вријеме.

Људски фактор, дакле човјек, и сам улази у појам материјалне базе друштва и чини један од њених основних чинилаца.

Материјални фактор, односно средства за производњу и оруђа за рад, улазе такођер у појам материјалне базе друштва и сачињавају такођер један од основних чинилаца економске структуре друштва.

Према томе, промјене материјалне базе друштва директно доводе до промјена како људског тако и материјалног фактора и то како уопште у друштву, тако и у погледу њихове улоге у рату односно ратовању.

Промјене, пак, људског и материјалног фактора испољавају свој утицај и на факторе простора и времена.

Материјална база друштва дјелује у извјесном смислу дво-струко на питање рата односно ратовања: *прво*: путем развитка ратне технике и свих осталих материјалних средстава која се користе у рату и борби и потхрањују их и, *друго*, путем цјелокупне друштвене наградне (тј. политичких услова и односа и осталих услова историске, националне, класне и друге природе). Овдје се посебно истиче директан утицај степена развоја ратне технике и материјалног фактора зато што је развитак ратне технике непосредан одраз развитка средстава за производњу. Односно, може се рећи да у *извјесном смислу* ратна техника претставља у рату и за рат оно што оруђа за рад претстављају у економици и уопште у развоју друштва.

Очигледно је, дакле, да промјене друштвених услова, које неизбјежно доводе до промјена основних фактора који дјелују у рату, директно утичу на начин вођења рата и уопште на војну физиономију и карактер ратовања.

Свака друштвена епоха, у цјелини узевши, има своје карактеристике. Отуда проистичу и неке заједничке карактеристике свих ратова који су се водили у једном истом историском периоду, на примјер, ратова вођених у доба феудализма за разлику од оних из раније друштвене економске формације или од ратова насталих у капиталистичком друштвеном систему.

Законити узлазни развој друштва који све више усавршава али и усложњава друштвене услове доводи исто тако законито и до усавршавања и истовременог усложњавања начина вођења рата односно ратовања.

Међутим, већ поменута законита неравномјерност развоја друштва не може а да се не одрази и на питања рата и оружане борбе уопште. Управо из разлога различитости у друштвеном развоју ми се у једној истој историској епохи, поред одређених сличности, сусрећемо и са различитим карактеристикама појединих ратова. Ове разлике проистичу из различитог и неравномјерног развитка материјалне базе, дакле, различитог степена развоја производних снага и продукционих односа и у вези с тим различите ратне технике и друштвене надградње, које долазе до изражаја у разним ратовима исте историске епохе, као и у разним земљама и њиховим оружаном снагама ангажованим у једном истом рату.

Све ово, разумије се, одражава се и директно и посредно и на саму ратну вјештину, односно на субјективну дјелатност људског фактора у рату и уопште у оружаног борби.

И сама ратна вјештина је резултат и одраз историских услова развоја друштва. Она се и сама развија и усавршава са развојем друштва и самим тиме све се више усложњава и компликује. *Све ратне вјештине разних армија у једној истој историској епохи имале су мање*

или више одређене заједничке карактеристике условљене заједничким друштвеним карактеристикама дотичне епохе. И обратно, ратна вјештина сваке поједине армије имала је и неизбјежно мора да има своје посебне карактеристике које резултирају из посебних конкретних друштвених и војних услова дотичне армије односно земље.

V

Сви фактори оружане борбе, као фактори који постоје у друштву и природи подлежу општим законима дијалектике као, уосталом, и све друге друштвене и природне појаве. Ове дијалектичке законитости као и неке посебне специфичности основних фактора оружане борбе огледају се углавном у сљедећем:

Сваки од фактора рата јавља се у облику квалитета и квантитета.

Квантитет људског фактора односно живе силе изражен је у броју (маси) живе силе.

Квалитет је изражен у различитим елементима као што су политичка свијест, борбени морал, војно образовање и обученост, физичка кондиција итд.

Квантитет ратне технике и уопште материјалног фактора такођер је изражен у броју (по одређеним врстама материјалних средстава). Квалитет је изражен у одређеним особинама већ према намјени средстава (домету, разорној моћи, ударној снази, покретљивости и маневарској способности, радијусу дејства, дебљини оклопа, пробојности итд.; код хране, на примјер, у калоричности итд.).

Квантитет простора изражен је његовим димензијама, а квалитет особинама територије (земљишта) као што су рељеф, хидрографски склоп, проходност, пошумљеност, клима, атмосферски услови итд., односно у посебним особинама мора и ваздушног простора.

Квантитет времена изражен је дужином трајања одређеног временског периода. Иако изгледа апстрактно говорити о квалитету времена (као периода), ипак се може констатовати да одређени временски период квалитативно различито дјелује у разним условима.

Значајно је уочити да за факторе рата и њихов квантитет и квалитет важи дијалектичка законитост о односу између квантитета и квалитета, односно законитост по којој промјена квантитета утиче на квалитет и обратно.

Преведено на војни језик и примијењено на војну проблематику, то се одражава, на примјер, у сљедећем:

— Већи квантитет, тј. већа маса живе силе одређеног квалитета може, под извјесним условима, да доведе до новог квалитета, који је већи од обичног збира појединачних квалитета.

— Или, већа маса одређеног оружја, под извјесним условима, може да претставља нов квалитет који превазилази обични механички збир квалитета појединих оружја.

Сљедећа дијалектичка карактеристика фактора рата јесте њихова међусобна условљеност, повезаност и зависност.

Они не стоје међусобно у обичном *механичком односу*. Није ријеч, дакле, о обичном *збиру* фактора рата него о *дијалектичком односу* између живе силе и технике и о њиховом односу према простору и времену.

Ова међусобна условљеност и зависност фактора борбе, повезана с дијалектичком законитошћу по питању односа између квантитета и квалитета, даје *нову*, врло значајну карактеристику фактора рата и борбе, тј. *извјесну њихову међусобну замјенљивост*.

То се, на примјер, огледа у сљедећем:

— Извјесна већа маса људства слабијег квалитета, наоружаног већом масом оружја слабијег квалитета, може, *под одређеним условима*, да надокнади и замијени, а према томе и да надвлада, извјесну мању масу људства бољег квалитета, наоружану мањом масом бољег оружја. Тим више:

— Извјесна већа маса људства бољег квалитета, наоружана већом масом слабијег оружја, може, *под одређеним условима*, да надвлада извјесну мању масу људства слабијег квалитета, наоружану мањом масом оружја бољег квалитета. Итд.

Даља дијалектичка карактеристика основних фактора рата јесте њихова *промјенљивост*. Сваки од њих посебно и сви заједно нису статични, већ се стално, *више или мање*, мијењају и могу да мијењају и подвргнути су непрекидној *динамици*, како прије рата односно борбе тако и у њиховом току.

Сљедећа карактеристика фактора рата (дакле људског и материјалног фактора, простора и времена) лежи у томе што се они морају посматрати не само у међусобној вези и условљености, не само у облику квантитета и квалитета и њиховој дијалектичкој вези, не само у међусобној узајамности и сталном кретању и промјенљивости — него имајући све ово у виду, *обострано*, тј. *на страни оба противника*. Из тога произилази могућност међусобног мјерења па и потирања фактора и њихових елемената између једног и другог противника.

Тај међусобни однос свих фактора рата на страни оба противника одражава у суштини супротност *међу њима*.

Рат односно борба и јесте управо *разрешавање ове супротности* која постоји између противника и обострано узетих њихових фактора рата.

И коначно, као значајно може се сматрати да фактори рата, сваки посебно и сви заједно, *нису у пракси никада једнаки на страни оба противника*. Ова чињеница може се у војној теорији, управо ради своје важности, назвати „*феномен неједнаких фактора*“ (иако то није „феномен“ који би био карактеристичан само за факторе оружане борбе).

Свим наведеним, разумије се, није ни издалека исцрпљено ванредно интересантно питање примјене дијалектичких законитости на проблеме рата и оружане борбе уопште, али је, надамо се, довољно указано на значај дијалектике и дијалектичког начина размишљања за ратну вјештину и за сваког стратега и тактичара.

VI

Сви фактори рата дјелују самим својим објективним постојањем у рату и у свакој оружаног борби.

Наоружање, односно ратна техника, односно уопште материјални фактор неоспорно испољава свој утицај у борби. Исто тако је очигледно да и простор, својим квантитетом (димензијама) и осталим елементима (рељефом, климом итд.) дејствује у рату као објективно постојећа стварност. Такођер је јасно да и вријеме као трајање утиче на ток ратних дејстава. Тим више је ван дискусије утицај и улога људског фактора у борби.

Већ само постојање ових основних фактора оружане борбе навело је војне теоретичаре и непрекидно их и даље наводи на разматрање улоге и значаја ових фактора, свих њих заједно, као и сваког појединог, и на истраживање утицаја ових основних фактора на исход оружане борбе.

Тако су настале и још увијек се рађају разне теорије о одлучујућој улози овог или оног фактора на побједу и пораз у рату и уопште у оружаног борби.

Постоји низ разних теорија које на овај или онај начин дају апсолутну предност човјеку и тврде да је *човјек одлучујући фактор у рату и борби*. Неке од тих теорија нарочито истичу одлучујућу улогу појединих елемената људског фактора, на примјер, *борбеног морала* или *месе* или *ратне вјештине* итд.

Постоје, даље, разне теорије које тврде да је *материјални фактор одлучујући чинилац по исход борбе*. Неке од њих нарочито истичу одлучујућу улогу *ратне технике*, посебно *наоружања*. Разне теорије ове врсте јављају се нарочито приликом проналаска нових средстава ратне технике, која су несразмјерно моћнија од дотада постојећих. Тако су данас, на примјер, увелико раширене теорије о одлучујућој улози атомског оружја, а нарочито хидрогенских бомби. У теорије ове врсте спадају и оне које су се формирале у периоду између два свјетска рата као на примјер, схватање о одлучујућој улози авијације, тенкова итд.

Постоје, даље, разна мишљења да и *простор може да одигра одлучујућу улогу* за исход не само неке оружане борбе него и рата у цјелини. Позната су, на примјер, схватања по којима је Наполеон изгубио рат у Русији захваљујући у првоме реду „руском простору“ и „руској зими“.

Најмање су разрађиване теорије о *одлучујућој улози фактора вријеме* по исход ратова, али се често може при обради појединих операција и битки наићи на схватање да је *фактор вријеме*, односно *недостатак времена*, *одиграо одлучујућу улогу* по исход борбе и пораз једног од противника.

Питање улоге и значаја основних фактора оружане борбе и, с тим у вези, питање одлучујуће улоге појединих ових фактора претставља, бесумње, чворно и вјечно актуелно питање војне теорије и ратне праксе.

VII

Напријед је наглашено да фактори рата нису у пракси никада једнаки на страни оба противника („феномен неједнаких фактора“). Ово тим више што се сви фактори стално и непрекидно мијењају, сви заједно и сваки од њих и на страни једног и на страни другог противника.

Упркос ове неједнакости послужимо се извјесним претпоставкама по којима ћемо изједначити извјесне факторе на страни оба противника — што ће нам помоћи да дођемо до одређених закључака.

Примијенимо досадашња разматрања о факторима рата и борбе на улогу човјека као објективног фактора, дакле *живе силе*, у рату и оружаног борби.

Претпоставимо да су сви фактори рата једнаки код оба противника *осим живе силе*. Дакле, једнаки су услови материјалног фактора (његов квалитет и квантитет), услови простора и времена, а примijeњена је и *једнака ратна вјештина* (тј. испољена је једнака субјективна дјелатност).

Међутим, једна страна има *већу масу* и *бољи квалитет живе силе* (бољи борбени морал и сл.).

Тада би, у овако претпостављеној ситуацији, управо та жива сила, дакле тај већи квантитет и бољи борбени квалитет живе силе претстављали фактор преваге у оружаном сукобу.

Исти је случај ако претпоставимо да су сви фактори једнаки на страни оба противника укључујући ту и квантитет, дакле, масу живе силе, а да је *борбени квалитет живе силе бољи на једној страни*. Тада би тај бољи квалитет претстављао „језичак на ваги“ који би превагнуо на страну оног противника који располаже тим бољим квалитетом живе силе. Исто је ако изједначимо квалитет, али на једној страни претпоставимо *већи квантитет*, већу масу живе силе. Итд.

То исто може се примјенити и на материјални фактор.

Претпоставимо да су обострано сви фактори једнаки (људски фактор, односно и жива сила и ратна вјештина) као и услови простора и времена, али *један противник има већи квантитет и бољи квалитет ратне технике*, односно уопште материјалног фактора. Тада ће тај материјални фактор претстављати елемент преваге у борби. Исто се то може посебно примјенити *само на квалитет* или *само на квантитет* ратне технике односно материјалног фактора.

Исти је случај *с простором*.

Ако су сви фактори једнаки, али *један противник има боље услове простора* (напримјер, посио је боље земљиште, покривено, утврђено итд.), а други има слабије услове (напримјер, откривен и брисан простор) — разумије се све под условом могућног дејства осталих фактора (напримјер, на домету свих оруђа и сл.) — онда ће онај противник који располаже бољим условима простора имати превагу у борби. Исти је случај ако *један противник има веће могућности за коришћење и савлађивање простора* (напримјер, због боље ратне технике или због боље физичке кондиције живе силе и сл.).

Исто је, или барем слично, и за услове времена.

Онај ко, под иначе једнаким свим другим условима, располаже бољим могућностима у односу на коришћење и савлађивање времена — ти бољи услови ће бити елемент преваге (напримјер, ко у сусретној борби из било којих објективних или субјективних разлога боље искористи вријеме и помоћу тога прије овлада бољим земљиштем — ствара за себе баш помоћу фактора вријеме повољније услове за борбу).

И коначно, исти је случај и са ратном вјештином.

Онај противник који би иначе под једнаким свим другим условима пронашао и примијенио бољу вјештину ратовања, имао би, баш из тог разлога, превагу у рату, односно уопште у оружаном борби.

Поново подвучимо да у пракси услови никад нису једнаки на обе стране — ниједан од услова. Али то не умањује значај онога о чему говоримо и корисност теоретских поставки које се овдје излажу, па макако оне на први поглед изгледале упрошћене.

VIII

Из претходног излагања може се извести закључак који је битан за сваког стратега и тактичара према коме под одређеним условима сваки од фактора рата (борбе) — па и готово сваки од њихових саставних елемената — може да одигра одлучујућу улогу по исход рата односно било које борбе уопште, односно да ниједан од њих није унапријед предодређен да баш он, увијек и по сваку цијену, мора одиграти одлучујућу улогу.

Зато свака, или готово свака, од теорија о одлучујућем фактору (које су раније поменуте) има у себи истине, али ниједна од њих није до краја тачна.

Но код питања одлучујуће улоге било ког фактора рата треба имати у виду две ствари:

Прво, треба нагласити да се одлучујућим фактором може сматрати онај чинилац који у конкретној ситуацији даје превагу једном противнику, и то такову која у склопу и у вези с дејством и свим осталим факторима може да одлучујуће дјелује на исход борбе. Према томе, не ради се о одлучујућој улози у апсолутном нити у искључивом смислу те ријечи, него о одлучујућој улози у склопу читаве ситуације и непрекидне улоге и истовременог дејства свих фактора који је сачињавају. Само у томе смислу се и може говорити о одлучујућој улози неког од фактора. Другим ријечима, нема одлучујуће улоге у „чистом облику“, односно ниједан од фактора није у стању да сам по себи и сам за себе ријеша исход борбе.

Друго, треба имати у виду да по својој природи фактори нису равномјерни ни истоврсни.

Човјек је једини субјективни, једини живи фактор. Без његовог дејства нема уопште рата.

Људски и материјални фактор претстављају основне чиниоце у рату у оном истом смислу у коме то претстављају у склопу материјалне базе друштва човјек и средства за производњу.

Међутим, ако укупни однос људског и материјалног фактора не одговара условима простора и времена, онда ти услови простора или времена, или и једног и другог, могу да одиграју одлучујућу улогу у смислу преваге у рату и у свакој оружаном борби.

Дакле, иако су материјални фактор и фактор простора и времена „неживи фактори“ — за разлику од човјека односно људског фактора — они *ипак под одређеним условима* могу да одиграју одлучујућу негативну или позитивну улогу у погледу исхода борбе, побједи или пораза. Ово се дешава онда кад субјективни фактор (човјек) из разних *објективних* разлога није у стању да савлада околности и услове материјалног фактора, простора и времена и, разумије се, људског фактора противника. Али ово се дешава и онда кад субјективни фактор (човјек), из разних *субјективних* разлога, не пронађе одговарајућу ратну вјештину адекватну обостраним условима и људског и материјалног фактора, и простора и времена.

Из овога резултира и закључак да *субјективни фактор, односно његова ратна вјештина, може бити одлучујући чинилац у рату и борби, под условима да дјелује сагласно с околностима ситуације које намећу обострано узети објективни и субјективни фактори на страни оба противника.*

Вратимо се сад на теорије о одлучујућој улози наоружања, односно ратне технике и материјалног фактора уопште.

Тачан је, бесумње, аргумент ових теорија да је савршеније оружје боље од мање усавршеног.

У томе смислу — *историски узевши* — једно оружје превазилази друго и даје шире могућности у борби. Да ли се, међутим, из самог међусобног упоређивања особина оружја, односно ратне технике уопште може извести закључак да је оружје у сваком случају одлучујући чинилац за исход оружане борбе, за побједу и пораз у борби?

Оружје, односно материјални фактор, само је један од фактора који утичу на исход рата и борбе и који, у склопу других фактора, *може али не мора* да одигра одлучујућу улогу по питању побједи и пораза у борби. У циљу поткрепљења те поставке послужимо се једноставним и упрошћеним примјером какви се у војној теорији често разматрају (и који се користе у полемици Енгелса са Дирињем). Претпоставимо да се сукобе два човјека, један наоружан *пиштољем*, а други *мачем*. *Пиштољ* је очигледно савршеније оружје од мача. Човјек наоружан *пиштољем* ће побједити човјека наоружаног *мачем* у случају да се они сукобе у отвореној борби, на домету *пиштоља*, под условом да је *пиштољ* исправан, да има муниције, да човјек који има *пиштољ* зна гађати, да је противник наоружан *мачем* незаклоњен итд.

Измијенимо, међутим, неке од ових услова:

— Претпоставимо да је човјек који има *пиштољ* кукавица, да се боји свог противника и да му дрхте руке приликом гађања. Може ли се тада десити да човјек наоружан *мачем* ипак порази онога који има *пиштољ*? *Очигледно може*. У суштини се у овом случају ради, дакле, о *квалитету живе силе*. Под одређеним условима жива сила бољег квалитета може да савлада живу силу слабијег квалитета упркос својој инфериорности у оружју.

— Или, претпоставимо да су се ова два човјека сусрела у таквим условима земљишта (дакле простора) који су погоднији за човјека с мачем, тј. противник с пиштољем се затекао на отвореном земљишту, откривен, на дохвату противниковог мача, а човјек с мачем се истовремено налази иза неког заклона. Могу ли ови услови простора да доведу до пораза онога који је наоружан пиштољем? *Разумије се да могу.*

— Или, претпоставимо да су се оба човјека сусрела у условима кад је код онога пиштољ у цепоу, а код другог је мач у руци. Зар неће тада недостатак времена потребног да се извади и откочи пиштољ одиграти своју улогу по исход сукоба? *Очигледно хоће.*

— Или, размотрићемо на овом примјеру улогу ратне вјештине. Зар не може човјек наоружан мачем да, напримјер, својом вјештином ухвати на спавању противника који је наоружан пиштољем, или му негдје из засједе скочи за врат, или га затече за доручком кад има кашику у руци умјесто пиштоља, или га обманом наведе да утроши муницију на неки лажни циљ, или се вјешто заклони пред дејством пиштоља итд.? Зар не може, дакле, човјек односно људски фактор својим субјективним дјеловањем, својом ратном вјештином, дакле, вјештином ратовања, да *ублажи, умањи па и паралише* у извјесним условима дејство противникове *ратне технике? Очигледно је да може.*

Све ово не даје, међутим, право да потцијенимо улогу наоружања, односно ратне технике, односно уопште материјалног фактора из следећих разлога:

Прво: материјална база друштва директно формира и одређује све факторе рата. Материјални фактор је саставни дио те материјалне базе. На тој материјалној основи се и постиже одређени степен развитка и одређене могућности и особине ратне технике, које опет по низу питања мијењају услове простора и могућности његовог коришћења и савлађивања, као и могућности коришћења и савлађивања времена.

Према томе, врсте, маса и квалитет ратне технике и уопште материјалног фактора директно утичу и на начин ратовања.

Наш Народноослободилачки револуционарни рат, напримјер, сасвим би друкчије изгледао да се није водио у историском периоду у коме су већ били пронађени и употребљавани авиони, тенкови, камиони и друга средства моторизације. Да наш противник није имао ових средстава као што их ни ми нисмо имали, или смо их тек постепено стицали током рата — не бисмо морали бити (онолико колико смо то у пракси били) оријентисани на ноћне борбе и ноћне покрете или на непрекидно прекопавање и уништавање комуникација и сл., и то баш у циљу паралисања овакве ратне технике противника.

Друго: како је већ прије наглашено, не могу се људски и материјални фактор посматрати одвојено и изоловано већ у непрекидној узајамној вези и, чак, замјенљивости.

Према томе, не треба ни појмовно ратну технику и човјека супротстављати једно другоме и правити унапред искључиве закључке о већој важности једног а мањој важности другог.

Треће: развитак ратне технике је достигао управо неслућене размјере.

Она је не само допунила људске физичке особине него је и *замјенила* у низу питања и физичке и умне способности човјека, и то *неизмјерне масе људи*. И не само то. Савремена ратна техника дала је већ такав квалитет и таква својства која уопште претстављају особине и могућности које су по неким аспектима *далеко превазишле* обичне и физичке и психичке особине људи уопште.

У истом смислу свако ново, савршеније оружје допуњује и замјењује не само низ људских особина и масу људи, него и *могућности* и ефекат у борби *масе оружја* које је мање усавршено, па исто тако и даје *нови квалитет* у односу на особине старог оружја.

Познат је данас прорачун да је *експлозивно* дејство, на примјер, једне атомске бомбе од 20 КТ једнако експлозивном дејству око 36.000 класичних граната 105 мм испалених у року од 4 минуте (око 2.000 тона класичне муниције). За такву палбу било би потребно да истовремено гађа око 6.000 класичних артиљерских оруђа 105 мм. Овдје је ријеч о *експлозивном* дејству. *Стварни* убојни ефекат био би, међутим, осјетно мањи јер се атомском бомбом гађа просторија те се *огроман и далеко највећи* дио експлозивног дејства губи.

Кад свестраније анализирамо улогу ратне технике и степен њеног развитака, биће нам очигледно да се тој улози мора поклонити *пуна пажња*. Било би ванредно опасно заносити се тиме да човјек, а посебно његов квалитет (на примјер, борбени морал), мора *увијек* одиграти *одлучујућу* улогу у борби.

Савремена ратна техника у стању је да уништи масу живе силе па ма како била висока њена политичка свијест и њен борбени морал — *ако се не сагледају и не припреме сви они фактори и елементи који утичу и могу да утичу на исход рата и борбе*. Већ је Други свјетски рат показао да се не може једноставно коњицом јуришати на тенкове.

Ратна техника, дакле, могла је увијек у историји ратова да одигра *одлучујућу* улогу за исход рата и борбе, за пораз и побједу — ако нису били правилно уочени и ријешени остали проблеми и остала питања од којих може да зависи исход оружане борбе. *Данас се то може десити више него икада досада*.

Може се наћи колико год се жели историских примјера за потврду овога. Да се послужимо само неким од њих:

При искрцавању у Нормандији 1944 године огромна концентрација масе квалитетне *ратне технике* (авиона, бродова, тенкова, моторизације, артиљерије итд.) сигурно је одиграла *одлучујућу* улогу у сламању њемачког отпора.

Или, у Корејском рату напредовање јужне стране од крајњег југа па скоро све до 38 паралеле било је условљено, у првоме реду, великом надмоћношћу у *ратној техници*. Касније је ова надмоћност била паралисана нарочито великом концентрацијом живе силе на другој страни.

Или, талијанска техничка супериорност у талијанско-етиопском рату. Итд.

У нашем сопственом рату може се такође наћи примјера гдје је техничка супериорност противника одиграла одлучујућу улогу по исход *појединих* борби (у оним случајевима гдје *нисмо* *нашли* одговарајуће противмјере за неутралисање ове техничке надмоћности).

Исто је с улогом живе силе.

У погледу улоге квалитета живе силе интересантно је, на примјер, потсетити се на Стаљинградску операцију, гдје је совјетско командовање одабрало за пробој фронта управо онај отсјек на коме су се претежно налазиле квалитативно слабије снаге (мађарске и румунске јединице).

Добро нам је познато наше сопствено ратно искуство по коме је, кад смо се нашли у сукобу са слабијом живом силом противника (на примјер, многе *домобранске* јединице, многе *талијанске* јединице — нарочито у отвореном сукобу с њима, — многе *четничке* јединице), одлучујућу улогу често одиграо бољи борбени квалитет наше живе силе, и то не само у условима слабије наше ратне технике, него не тако ријетко и у условима инфериорности у броју живе силе на нашој страни.

Не може се оспорити да под одређеним околностима и услови простора могу да одиграју одлучујућу улогу (у склопу осталих фактора). Не само да су простор и клима одиграли велику улогу у француско-руском рату 1812 године, него је тај исти простор одиграо значајну улогу и у Другом свјетском рату (разумије се и опет у склопу и у вези с осталим факторима).

Полазећи од погрешне политичке и стратигиске процјене, Хитлер је не само потцијенио могућност Совјетског Савеза (и Западних сила односно Савезничке коалиције) у погледу материјалних ресурса и спремности на борбу и отпор живе силе — него у вези с тим није сагледао ни посљедице које могу резултирати из услова совјетског простора, његових димензија (ширине и дубине) као и његових земљишних и климатских услова. Зато се убрзо показало да је, у односу на број живе силе и технике фашистичких армија, Совјетски Савез имао довољно простора да преброди тешкоће почетног периода рата (које су настале не само због извјесног *изненађења* које су постигли Нијемци и *иницијативе* која је упочетку била у рукама Нијемаца, него које су великим дијелом проузроковане совјетским слабостима у то вријеме у погледу стратегије, тактике, организације и ратних припрема, дакле, у погледу тадашње совјетске ратне вјештине).

Међутим, управо огромно *пространство* Совјетског Савеза омогућило је да се, истина уз цијену великих жртава у људству и материјалу, исправе претходне сопствене грешке и паралишу почетне њемачке предности. Једна мања земља, дакле, земља с мањим простором, у случају да од почетка није пронашла ситуацији одговарајућу ратну вјештину (стратегију, тактику, организацију), тешко би издржала почетни ударац хитлеровске ратне машине. То се показало и на примјеру других земаља (иако, разумије се, не само и не једино из разлога недостатка простора).

Слично је и с питањем улоге *времена*.

Фактор вријеме имао је веома различит значај, на примјер, у Другом свјетском рату за разлику од Првог, и то у првоме реду због масовне употребе мотора у Другом свјетском рату.

Французи су, на примјер, и у Првом и Другом свјетском рату доживјели стратeгиско изненађење у погледу њемачког правца главног удара. Међутим, у условима Првог свјетског рата они су имали довољно времена да неутралишу и релативно брзо парализују почетну иницијативу њемачке војске (у току почетног периода рата су не само вршили рокирање армија него су имали времена и за формирање нових армија). Међутим, у Другом свјетском рату у току почетних ратних дејстава *нису више имали времена* за рокирање постојећих акамоли за формирање нових армија. У новим условима нису, дакле, имали довољно времена да исправе слабости својих ратних припрема, стратегије, тактике, организације (слабости своје ратне вјештине с којом су ушли у рат).

Фактори простора и времена играли су велику улогу и у нашем недавном рату и револуцији. Сасвим су друкчији услови борбе били, на примјер, у војвођанској равници од оних у босанским планинама. Будући да смо ми и за наше услове простора и за наше могућности у погледу коришћења и савлађивања фактора вријеме пронашли и одговарајућу ратну вјештину — то се *по правилу* ови услови нису негативно по нас одражавали.

Сви ти примјери показују са чиме све мора рачунати ратна вјештина и указују на могућну одлучујућу улогу субјективног фактора, човјека, и његове ратне вјештине за исход ратних и борбених дејстава, ако се уоче и схвате сви утицајни фактори и ако се према томе дјелује адекватно ратној односно борбеној ситуацији.

IX

Ратна вјештина, дакле, иако одражава субјективну дјелатност те је као таква одређена објективним околностима и објективном стварношћу, може под извјесним условима да одигра одлучујућу улогу по исход ратних и уопште борбених дејстава.

У тој чињеници лежи ванредан значај ратне вјештине и уопште субјективне дјелатности човјека у рату и борби. Није ријеч овдје о богомданим талентима и надахнућима војсковођа (као што се некад вјеровало, а о чему разни војни „теоретичари“ идеалистичког смјера и данас пишу). Али је очигледно ријеч о веома значајној и великој улози људи, човјека, дакле и о значајној улози бораца и врло великој улози личности војсковође, стратега и тактичара, која долази до изражаја у рату односно уопште у оружаном борби. Улога субјективних снага је, уосталом, како је и раније наглашено, законита појава у друштву и развојем друштва њихова улога и значај постају све већи.

Може се чак рећи да улога и значај субјективних снага у ратовању у *извјесном смислу превазилазе* улогу ових у материјалној производњи и осталим друштвеним дјелатностима.

Ратоводство, рат, оружана борба и с њим повезано уништавање противника као и ратна рушења и разарања нису сасвим исто што и економика или нека друга друштвена активност.

Ратовање има своју посебну и специфичну динамику.

Привредно заостала земља, са неразвијеном материјалном базом, тешко може да се у економском погледу мјери са несразмјерно развијеном земљом. Међутим, једна исто тако привредно неразвијена земља може, под одређеним условима, да се успјешно у рату супротстави и несразмјерно развијенијој земљи. Историски примјери за то су многобројни и довољно убједљиви (наш сопствени недавни рат, кинески ослободилачки рат, садашњи рат у Алжиру итд.). Очигледно је да су у тим ратовима и револуцијама правилно одабране и добро усмјерене субјективне дјелатности, дакле, правилно је пронађена и ситуацији адекватна ратна вјештина (дакле и одговарајућа стратегија и тактика, и одговарајућа организација и припреме и одговарајуће и умјешно вођење борбе и руковођење у борби) одиграле видну и значајну улогу по исход рата и оружане борбе.

Ратна вјештина коју смо примијенили у Народноослободилачком револуционарном рату дала је тако богате резултате управо зато што је одговарала конкретним друштвеним и војним условима у којима се наш рат водио. Према томе, вриједност те и такве ратне вјештине и значај ратних искустава из нашег и других ослободилачких и сличних ратова и револуција нимало не заостају за вриједношћу било које ратне вјештине и било каквих других ратних искустава (напри- мјер, ратне вјештине и ратних искустава великих сила и великих армија употријебљених на великим ратиштима и великим фронт-товима).

Вриједност сваке ратне вјештине мјери се у првоме реду по њеним резултатима.

Позитивни резултати уследиће, међутим, само онда када ратна вјештина одговара свестраним конкретним условима друштвене и војне природе. Ратна вјештина није, дакле, наука која се развија сама за себе и која би била одвојена од конкретних услова у којима настаје и за које се ствара. Уопштавања ратних искустава имају сврхе само када се врше у вези са конкретним условима у којима су се јавила и настала. Упротивном би се дошло до апсолутизирања ратних искустава и њихове шаблонске примјене, што би само по себи било погрешно.

Иако је тешко оспоравати горње констатације, чињеница је да се, не баш тако ријетко, свјесно или несвјесно на њих заборавља.

У страниој војној литератури позната је подјела ратова на „регуларне“ и „нерегуларне“. По тој класификацији обично се ослободилачки ратови и револуције третирају као „нерегуларни“ ратови. С политичке и правне тачке гледишта очигледно је у питању покушај дискредитовања ослободилачких ратова и револуција и њихово стављање „ван закона“. Међутим, војностручна страна таквих схватања је више замаскирана.

По таквим мишљењима заслужују пажњу само она ратна искуства која су стечена у сукобу „регуларних“ армија и само она ратна

вјештина која је примијењена у тзв. „регуларним ратовима“. Таква ратна вјештина, наводно, означава врхунско достигнуће и претставља једино и истинско војно знање и највиши домет војне науке. А, ето, ратна пракса, упркос оваквим „теоретичарима“, доводи до тога да понекад ратна вјештина ослободилачких и револуционарних покрета надмаши „суверену“ ратну вјештину великих сила и армија, и не тако ријетко високоучени стратеги освајачких армија бивају тучени и поражени од тобожњих незналица у ратној вјештини, од бораца и старјешина и оружаних јединица ослободилачких покрета. Зашто? Зато што са војностручног становишта нема регуларних и нерегуларних ратова нити се вриједност неке ратне вјештине може мјерити по „регуларности“ и „нерегуларности“ рата. Ратови се могу класифицирати по облицима ратовања, на примјер, на фронталне, партизанске или герилске, позициске, маневарске и разне друге овакве или сличне врсте ратовања или њихове комбинације. Али то не значи да су неки од тих облика „регуларни“, а други „нерегуларни“. Регуларан је у војном смислу те ријечи сваки онај облик рата који одговара конкретним друштвеним и конкретним војним условима оба зарађена противника. Управо ти конкретни услови некад дозвољавају, допуштају и траже један, а некад други облик ратовања. Од субјективних снага и њихове ратне вјештине зависи да ли ће пронаћи одговарајући начин ратовања, тј. управо онај који одговара конкретној обостраној ситуацији. Погреше ли у томе, ризикују да буду поражене у рату. Потпуно је, на примјер, очигледно да ми у нашем прошлом рату нисмо *ни могли ни смјели* примијенити фронталне облике ратовања какви су се практиковали на Источном или на Западном фронту. Такво копирање „регуларности“ ових дејстава без сумње би било „нерегуларно“ за наше тадашње конкретне услове и уопште тадашње обостране услове на нашем ратишту. Односно, ако се уопште жели употребљавати појам и термин „регуларно“ и „нерегуларно“ у погледу начина ратовања, онда је свакако регуларан онај начин ратовања који одговара конкретним условима оба зарађена противника, а нерегуларно је преношење и копирање облика и метода ратовања који не би одговарали тим конкретним условима.

Слично је и с питањем „савременог“ и „несавременог“ начина ратовања и „савремене“ и „несавремене“ ратне вјештине.

И по овоме постоји тенденција да се начин и форме ратовања које се примјењују у привредно и економско заосталијим и мање развијеним условима, као и ратне вјештине које у таквим ратовима примјењују мање развијене стране, третирају као „несавремени начини ратовања“ и „несавремене ратне вјештине“ и самим тиме као мање вриједни облици ратовања и мање вриједне ратне вјештине.

Оваква схватања уствари извлаче погрешан закључак из иначе тачних чињеница. Тачно је и неоспорно да постоје развијенији и мање развијени облици привреде. У том смислу гледајући на читав развитак људског друштва може се рећи да су они развијенији облици са историске тачке гледишта „више савремени“. Исто тако је тачно да постоји више усавршено и мање усавршено наоружање и остала ратна

техника. Према томе, гледајући на историски развитак наоружања и ратне технике уопште, може се говорити о више савременој и мање савременој ратној техници, о „модерном наоружању“, „застарјелом наоружању“ итд.

Међутим, примјењујући ово на конкретне услове неке земље или армије, очигледно је да оно што је савремено за једну земљу или армију није и не мора бити у исто вријеме савремено за другу земљу и армију. Ово је, уосталом, резултат законитог неравномјерног кретања и развитка друштва, неравномјерно развијене материјалне базе односно и друштвене надградње (што је у данас савременим свјетским условима нарочито дошло до изражаја и условило ванредно велики скорак између појединих земаља и што и претставља озбиљну кочницу у даљем развоју друштва као цјелине), а разумије се и осталих услова.

Да ли би, међутим, било оправдано да се начин и облици ратовања који одговарају условима високо привредно и иначе развијених земаља примијене на из основа друкчије услове? Разумије се да не би. Свака ситуација тражи своја рјешења. Савремени су онај начин ратовања и она ратна вјештина који одговарају савременим условима одређене земље и армије (водећи, разумије се, рачуна и о савременим условима одређених противничких као и савезничких земаља и армија).

Према томе, наш Народнослободилачки револуционарни рат, начин ратовања и ратна вјештина коју смо примијенили у њему, били су за тадашње услове исто тако савремени као и начин ратовања и ратна вјештина примијењени на Источном или Западном фронту. Односно, да смо ми покушали буквално примијенити ратну вјештину Црвене армије или западних армија или њемачку или било коју другу, то не би одговарало тада савременим нашим конкретним условима и било би тада за нас несавремено.

У вези са проблемом о „савременом“ и „несавременом“, очито је с научне тачке гледишта беспредметно постављати питање веће или мање вриједности овог или оног начина ратовања, ове или оне ратне вјештине. Ако се уопште о овоме и на овај начин жели расправљати, онда треба констатовати да је једној привредно мање развијеној земљи са мање усавршеном ратном техником и слабијим осталим условима теже пронаћи одговарајућу ратну вјештину у сукобу с развијенијом земљом и њеном армијом — него ли обратно. Зашто би, према томе, начин ратовања и ратна вјештина који одговарају тежим условима били мање вриједни од оних који базирају на лакшим условима? У овом смислу војна теорија може чак извући више корисних закључака из тежих него ли из лакших услова. И у томе лежи огромна вриједност наше сопствене ратне вјештине и наших сопствених ратних искустава из недавног рата и револуције.

Иако се схватања о „регуларним“ и „нерегуларним“ ратовима и о „савременом“ и „несавременом“ начину ратовања и „више вриједним“ и „мање вриједним“ ратним вјештинама у првоме реду јављају код неких страних војних „теоретичара“ и у страној војној литератури

и публицистици, не можемо рећи да смо сасвим поштеђени од утицаја ових и оваквих ненаучних мишљења и резоновања.

И код нас се понекад наша сопствена ратна искуства натежу на калупе тзв. „регуларног рата“ великих сила и тзв. „савременог начина ратовања“ примијењеног на великим фронтovima у Другом свјетском рату. То неизоставно доводи до деформације наших искустава и до маскирања њихове пуне и суштинске вриједности.

У истом смислу се неправилно и неоправдано понекад апсолутизирају нека ратна искуства неких страних армија (првенствено армија великих сила), сматрајући их једино вриједним и општеважећим. При томе се заборављају или само формално помињу друштвени и остали конкретни услови у којима су та искуства настала. Тако се шаблонски понекад преносе искуства неких армија, на примјер, о густини артиљериских оруђа у неким видовима борбе, потребном броју авиополета, начину вршења авиоприпрема, формирању покретних група и уопште масирању снага и средстава итд. Чињеница је, међутим, не само да се ова искуства не могу дословце примјењивати на другачије конкретне услове неке друге земље и армије, него да их ни исте армије које су их практиковале у прошлом рату не би више могле буквално примијенити у измијењеним условима евентуалног будућег рата.

У погледу неправилног коришћења и преношења искустава независно од конкретних услова у којима су настала, можда је најтипичније и уједно највише замаскирано питање тактичких норми при постројавању борбеног поретка. Зато се на овом питању вриједи нешто више задржати.

Шта су тактичке норме, како оне настају, како се до њих долази и шта оне претстављају?

Иако питање на први поглед изгледа једноставно — *оно то није*.

Тактичка норма је одређени *обострани однос између живе силе, ратне технике, земљишта (односно простора) и времена*.

Тактичка норма, примијењена на *питање односа снага*, јесте одређена потребна *засићеност* (густина живе силе и ратне технике) којом се оба противника — уз коришћење и савлађивање одређеног *земљишта* односно простора и времена — супротстављају у борби један другоме да би постигли одређени циљ.

Примијењена на *простор*, норма *земљишта* је одређена *ширина, дубина и врста* (односно *рељеф* итд.) за коју је потребна одређена густина живе силе и технике и одређено *коришћење времена* да би се у *сукобу* с противником постигао одређени циљ.

Итд.

Ратна техника, простор и вријеме су објективни фактори. Код разматрања норми, и жива сила се третира као објективни фактор, тј. као „средство“ у рукама командовања.

Тактичка норма је израз *равнотеже* објективних фактора на страни оба противника; она је научни, готово математички израз те равнотеже.

До норме се може доћи било чисто теоретским, било искуственим (емпиричким) путем, тј. уопштавањем искустава, односно и једним и другим.

Размотримо кроз ту призму један примјер, тј. нама опште познату совјетску норму (са Источног фронта, из Другог свјетског рата) о трострукој надмоћности нападача да би на одређеном земљишту могао успјешно савладати организовану одбрану браниоца, дакле, однос нападача према браниоцу од 3 : 1.

То значи да нападач по овој норми мора обезбиједити троструко већу засићеност (густину) живе силе и ратне технике од браниоца на истој ширини фронта, под истим земљишним условима и под истим сколностима времена.

Ова норма има и своју обратну страну. Наиме, она исто али у обратном смислу важи за браниоца —отуда однос 1 : 3.

Дакле, у односу 3 : 1 односно 1 : 3 објективни фактори се изједначавају на обје стране — постиже се равнотежа. Побјеђује онај који је вјештији у борби — превагу дакле односи субјективни фактор, дакле одлучује ратна вјештина.

Зато ова норма и каже да се може извршити *успјешан* напад у односу 3 : 1 и ова иста норма каже да се може извршити *успјешна* одбрана у односу 1 : 3.

Ова норма, у облику у коме се њоме оперише, је *искуствена* норма. Зато се и говори „корпус на дивизију“, „дивизија на пук“, „пук на батаљон“ у нападу, односно обратну у одбрани. Чисто теоретска норма не би изражавала готове јединице, него одређени конкретни број људи и квалитет живе силе и тачан број и квалитет сваке врсте ратне технике.

Размотримо само два елемента совјетских и њемачких дивизија из периода Другог свјетског рата: број живе силе и ватрену моћ дивизија.

Њемачка пјешадиска дивизија имала је формациски 17.734 човјека, оклопна 11.792, а моторизована 16.445 људи.

Совјетска пјешадиска дивизија имала је око 14.500 људи.

Њемачка пјешадиска дивизија имала је ватрену моћ од 15.849 кг у минуто, моторизована 14.861, а оклопна од 25.628.

Совјетска пјешадиска дивизија располагала је са око 22.000 кг ватрене моћи у минуто.

Дакле, совјетска дивизија је осјетно била јача у ватреној моћи од њемачке пјешадиске и њемачке моторизоване дивизије.

Према томе, совјетске норме су израз таквог односа снага у ватреној моћи и израз осталих фактора, тј. одређеног броја људи у дивизијама на обје стране, одређеног конкретног квалитета, одређених конкретних услова земљишта итд.

Дословна, па и оријентациона примјена тих норми на из основа *измијењене и друкчије услове* је неодржива, макар да је у питању само конвенционално наоружање дивизија и конвенционално ратовање.

Претпоставимо да се рјешава задатак „пјешадиска дивизија у одбрани“. Претпоставимо да је дивизија о којој је ријеч осјетно сла-

бија у ватреној моћи од противничке. Претпоставимо да су иначе остали услови подједнаки на обје стране (тј. подједнак квалитет и квантитет живе силе, као и услови простора и времена).

По поменутој совјетској норми дивизија се може успјешно отсудно бранити против корпуса, тј. против око 3 дивизије (дакле 1 : 3).

Међутим, ако претпоставимо да је дивизија, на примјер, дво-струко слабија у ватреној моћи од противничке, ствар се из основа мијења у погледу норме 1 : 3 односно 3 : 1.

Да би се правилно примијенила ова норма, морале би се, ради инфериорности у ватреној моћи, повећати сопствене снаге у одбрани, тј. и жива сила и ратна техника, дакле извршити груписање веће од 1 : 3 (на примјер, постићи однос 1 : 2, или чак 1 : 1, што зависи од процјене коју улогу у конкретной борби може одиграти елемент разлике у ватреној моћи).

Ако се то не би учинило — што би се догодило? У суштини би се ослонило на своју вјештину ратовања и на свој борбени морал, односно уопште на свој квалитет живе силе сматрајући да би се тим путем отклонила инфериорност у ватреној моћи, дакле у ратној техници.

Шта то значи? То значи да би се *унапријед потцијенила противничка вјештина ратовања, његов борбени морал и квалитет живе силе и, коначно, његова ватрена моћ*. Очигледно да би то било погрешно и опасно.

Још тежа грешка би била ако би се, рецимо из недостатка потребног броја дивизија с обзиром, на примјер, на ширину фронта, још више проширила норма 1 : 3, па на примјер, ако би се монтирао у одбрани однос 1 : 4 или 1 : 5 и сл. Тада би се *још више* потцијенила противничка вјештина ратовања, његов квалитет живе силе и снага његове ратне технике.

Исти је случај са ширином фронта. По совјетској норми из Другог свјетског рата дивизија се могла успјешно отсудно бранити на 10 — 12 км фронта против троструко надмоћног противника (у условима „маневарског земљишта“).

Ако би се у неком задатку, због недостатка дивизија с обзиром на ширину фронта, проширила ова норма — тада би се опет потцијенили противникова вјештина, борбени морал и снага његове ратне технике. Исто би се десило ако би се ова норма примијенила дословце у случају да је ватрена моћ дивизије осјетно слабија од противничке. И овдје би се, да би се правилно примијенила норма, морао уствари сузити фронт дивизије у одбрани, а не проширивати.

Из свега овога очигледно произилази да се борбена ситуација никад не смије „натезати“ на норму нити се било који борбени задатак може монтирати и рјешавати почињући од норми. Задатке треба рјешавати почињући од *стварних услова свих фактора обостране ситуације, тј. конкретног обостраног односа живе силе, ратне технике, простора и времена као и конкретне ратне вјештине и начела ратовања евентуалног противника* о коме се у задатку ради.

Свим овим не мисли се рећи да се дивизија не може бранити од троструко надмоћнијег противника или да се не може бранити на ши-

роком фронту. Напротив, она се може успјешно бранити и од више од троструко надмоћног противника, и на врло широком и дубоком фронту. Штавише, може се и нападати а не само бранити у оваквим осјетно неједнаким условима. Уосталом, то смо ми успјешно чинили у прошлом рату.

Према томе, као што се ратна вјештина, дакле, доктрина, стратегија, тактика, организација, не могу једноставно и механички преносити из једне армије у другу, не може се то и не смије чинити ни са тактичким нормама, дакле, са нормама о ширини, дубини и густини борбеног поретка.

Посебно питање је питање тактичко-техничких норми, тј. оних норми које произилазе из тактичко-техничких особина појединих врста оружја (домета, ватрене моћи итд.) и које показују густину и снагу ватре која се одређеним оружјем може постићи, ширину и дубину дејства појединих врста оруђа на фронту или у међупросторима итд.

Иако тактичке норме борбених поредака и тактичко-техничке норме стоје у непосредној међусобној вези и ове друге утичу директно на оне прве, погрешно би било њихово идентификовање и поисто-вјеђивање.

Тактичка норма је шири појам од тактичко-техничке норме.

Сличне грешке као у обради страних или наших ратних искустава могу се дешавати и приликом разматрања актуелних нових проблема у вези с ратном вјештином.

Било би погрешно ако би се у овоме погледу ускочило у средину проблема умјесто да се крене од његовог почетка, од основних елемената од чијег сагледавања и зависи цјелокупно рјешење самог проблема.

Било би неправилно када бисмо не само у стратешким него и тактичким размјерама тражили рјешења за нашу ратну вјештину почињући од тога какво је мјесто и улога *видова, родова и служби* у савременим условима.

Треба одмах поставити питање: *чијих* видова, *чијих* родова и служби, за какву друштвену базу и какве друштвене услове, за колицу и какву живу силу и људски фактор, за колику и какву ратну технику и материјални фактор, за какве услове простора и какве могућности коришћења и савлађивања времена и, затим, против каквог противника и за какве услове савезништва итд?

Видови, родови, службе су *стратешки* и *тактички* организациони облици у које су сврстани и људи и техника. Ти су облици, међутим, промјенљиви, нестају, или се стапају стари, настају нови — дакле, различити су кроз историју, а могу бити и јесу различити и у истом историском периоду у разним армијама. Разумије се да код разних армија постоји и низ сличности у овоме погледу. Објективно ове сличности у обликовању видова, родова и служби почивају на сличности одређених услова којих, разумије се, увијек има. Но није риједак случај да неке сличности у стратегији, тактици и организацији, дакле, у ратној вјештини настају једноставним субјективним

копирањем туђих облика без удубљивања у сопствене друштвене услове и услове сопствених фактора рата. Објективно гледајући, чак и оне земље које су укључене у војне блокове и лагере (и чија је слобода дјеловања спутана и ограничена „блоковским интересима“, тј. интересима одлучујућих чинилаца у блоку и лагеру) морале би имати своје посебне специфичности у погледу ратне вјештине, односно стратегије, тактике, организације итд. — па према томе и у погледу организациске структуре и улоге видова, родова и служби (без обзира на унутарблоковску „међузависност“ или, боље речено, *зависност*). Ово произилази из очигледно различитих и специфичних друштвених и других услова сваке поједине земље и армије (чак и онда кад се разне армије снабдијевају ратном техником из истог извора).

Из читавог горњег успутног критичког осврта који претставља (као и читав овај чланак) покушај теоретског расвјетљавања проблема и рапчишћавања појмова, не би требало извући закључак да се могу запоставити ратна искуства других земаља и армија или њихова садашња савремена достигнућа на пољу ратне технике и уопште у домену ратне вјештине. Напротив. Савремена повезаност и међузависност читавог свијета неизбежно се одражава и на питање ратоводства у случају оружаног сукоба. Ово иде чак дотле да се данас тешко може говорити о локалним ратовима у класичном смислу овог појма. Наиме, сваки рат у савременим свјетским условима, ма како био локалног карактера, зависи односно зависио би више него икада раније од општих друштвених услова читавог друштва и имао би реперкусије ширег а не само локалног значаја. Ово тим више важи за сваку поједину земљу у случају свјетског оружаног сукоба. Ово све још тим више што савремена разорна средства ратне технике немају више сама по себи „локални значај“. Све ово, данас више него икада раније у историји, свакој земљи и армији и свакој конкретној ратној вјештини намеће потребу проучавања искустава као и достигнућа других земаља и армија.

Посебно је већ раније наглашено да се развојем читавог друштва развија и ратна вјештина као посебна и специфична врста вјештине. Разумије се да свака конкретна ратна вјештина мора водити рачуна о општем развоју вјештине ратовања и може се и мора користити општим достигнућима на овом пољу. Само, то треба поновно истаћи, ово коришћење мора неизбежно бити у складу и у сагласности с конкретним условима сваке земље и армије. Односно, тамо гдје постоје сличности услова могу се тражити и слична рјешења, а гдје су услови различити и рјешења морају бити различита. Једно су општи принципи и начела ратовања, а друго сам начин ратовања, облици и методи задовољења и спровођења тих принципа који могу и морају бити више или мање различити у зависности од конкретних услова сваке земље и армије.

X

Када постоје објективни друштвени услови за успјешно вођење рата или револуције, тада се слободно може рећи да за ратну вјештину

нема несавладивих препрека нити безизлазних ситуација. У том случају од субјективних снага зависи да ли ће те објективно историски зреле услове открити и да ли ће пронаћи објективној ситуацији адекватну вјештину ратовања. У оваквим случајевима макакав био раскорак и несразмјера у неким факторима рата између оба противника и маколико један противник био по неким факторима супериоран, а други инфериоран, могућно је пронаћи одговарајућу ратну вјештину која паралише супериорност и надмоћност „јачег“ противника. Иако оваква констатација изгледа сувише смјела, она се може врло лако доказати.

Овдје је ријеч о једној теоретској анализи која непосредно резултира и из нашег ратног искуства. Послужићемо се врло једноставним примјером. Размотрићемо *засједу* која претставља тобоже врло „примитиван“ борбени поступак.

Небројени су били случајеви у нашем рату и револуцији у којима су наше, по наоружању и уопште ратној техници инфериорније јединице сачекивале у засједи боље наоружане колоне противника и поражавале их.

Врло често се дешавало да су не само по ратној техници инфериорније него и по броју живе силе слабије наше јединице изводиле веома успјешне засједе против технички супериорнијих и бројно јачих непријатељских јединица.

Догађало се, коначно, у пракси да нека наша, на примјер, новоформирана јединица, још непрекаљена у борби и према томе недовољно чврстог борбеног морала, сачека у засједи по броју живе силе већу, по борбеном моралу чврсту, у погледу вјештине ратовања добро извјежбану и технички осјетно надмоћну противничку јединицу и порази је у сукобу. У овом случају било је довољно да је таква наша јединица располагала са толико умјешности да зна поставити засједу, са толико храбрости да је у стању сачекати у засједи противника и са толико обучености да зна руковати својим оружјем.

У чему су лежале такве велике могућности засједа као поступка у борби и како и зашто су оне давале и пружале тако корисне резултате и у најтежим периодима нашег револуционарног рата?

Суштина корисности примјене засједа у нашим недавним условима окупиране земље не може се објаснити само тиме да смо ми били паметни, а непријатељ глуп, нити само тиме да смо ми били вјешти, а непријатељ невјешт, нити само тиме да смо имали бољи квалитет живе силе него што је то имао наш противник. Познато је, уосталом, да Нијемци нису били баш глупи војници, још мање су били невјешти у ратовању, а по правилу су имали не само одлично увјежбану живу силу него и добар и висок борбени морал. *Упркос свега тога били су тучени.*

Суштина успјешности засједе била је *друге природе.*

Окупатор, заједно са домаћим квислинзима и сателитима, имао је у окупираној Југославији за циљ *војничку, политичку и економску контролу.* Да би се тај циљ остварио, окупаторске и квислиншке јединице морале су се не само гарнизонирати него и *кретати* (у циљу одр-

жавања везе, снабдијевања, економске експлоатације земље, контроле територије и становништва итд.).

Непријатељско командовање било је довољно паметно и војнички извјезбано да је знало да се јединице у покрету морају обезбиједити у условима ратне ситуације, односно у условима постојања противника спремног на борбу.

Међутим, било је физички и практички потпуно и очигледно неизводљиво за окупаторске и квислиншке јединице да све своје покрете изводе у стрелачком строју да би се обезбиједиле и биле увјек развијене и спремне за борбу.

Исто тако било је неизводљиво да све јединице приликом сваког свога кретања истурају довољна осигурања у све стране (претходнице, побочнице, заштитнице) да би обезбиједиле своју главнину од напада из засједа. У том случају главнина, ако би жељела да буде стално обезбјеђена, морала би се кретати брзином дијелова за осигурање, тј. брзином патрола које би требало да полако и детаљно претражују teren испред, са обје стране и позади главнине, да претражују сваку шуму, сва насеља, куће, грмове итд., дакле све дијелове терена у којима би се могла прикривати нека засједа која вреба на јединице у пролазу. И то би очигледно било физички и практички немогућно. Тада ниједна јединица не би никуда на вријеме стигла.

Зато се наш противник морао оријентисати на то да се у покрету обезбиједи само тамо и само на оним мјестима гдје је по својој процјени пријетила опасност од засједе.

То значи да је увијек добар и највећи дио пута свака непријатељска јединица која се кретала морала да прође без обезбјеђења или, у најмању руку, без довољног обезбјеђења у све стране.

Према томе, физичка и практичка немогућност нашег противника да се у покрету свуда, увијек, свадје и на читавој дужини својих маршрута обезбиједи, пружала нам је увијек довољно могућности за постављање засједа.

Наша вјештина састојала се (што се засједа тиче) управо у томе да правилном процјеном ситуације пронађемо управо оно мјесто за засједу гдје је противник вјероватно неће очекивати и гдје се, према томе, неће обезбиједити или неће довољно обезбиједити. И кад смо то постизали обично смо имали успјеха. А кад то нисмо постизали доживјели смо неуспјех или је успјех био само половичан.

Овај једноставни примјер нам показује да је наш противник у прошлomu рату поред све своје супериорности и надмоћности у броју оружане живе силе (дуго током рата), наоружању, ратној техници, техничким могућностима у погледу коришћења и савлађивања простора и времена имао истовремено и извјесне неизбјежне слабости. У конкретном примјеру неизбјежна слабост била му је изражена у физичкој и практичној немогућности да се за вријеме својих покрета свуда и свугдје обезбјеђује. То је, дакле, пружало нама широке могућности, иако смо по низу фактора били инфериорни, да на примјер, путем засједа успјешно савлађујемо и уништавамо живу силу и ратну технику противника и то уз несразмјерно мале сопствене губитке.

Вјероватно поводом овог примјера одмах пада на памет мисао: Па зар и за нас није важила та иста „неизбјежна слабост“, зар и за нас није важила констатација да се нисмо могли увијек и свуда обезбјеђивати приликом нашег кретања и маршевања?

Одмах да кажемо да та слабост у истој мјери није важила за нас, зато што су *услови наше ситуације били различити од ситуације у којој је био наш противник.*

Ми смо ратовали у сопственој земљи, на сопственој територији, на нашем простору који је настањен нашим становништвом. Наш противник, окупатор, ратовао је на за себе туђој земљи настањеној њему непријатељски наклоњеним становништвом.

Речено је већ да је окупатор — да би остварио своје циљеве рата, односно окупације (тј. политичку, војну и економску контролу) — морао држати гарнизоне у нашој земљи и одржавати везу између њих. Ми у својој земљи *тада* нисмо морали држати никакве сталне гарнизоне. Према томе, ми смо унапријед са релативно великом сигурношћу могли знати и процијенити којим ће се комуникацијама кретати окупаторске јединице. Окупатор је то тешко могао знати за нас (нарочито онда када смо се кретали ван бољих и већих комуникација). Ми смо, дакле, имали далеко шире могућности за постављање засједа него што је то имао непријатељ. Према томе, и наша слабост изражена у немогућности да се свуда обезбиједимо била је *далеко мања од противникове.*

Или даље: Наше могућности за правовремено откривање покрета противничких јединица биле су неизмјерно веће од противникових могућности за откривање наших покрета зато што је наше становништво у том погледу (као и у сваком другом) радило за нас, а не за окупатора.

Или даље: Ми смо далеко боље познавали сопствену територију (земљиште) него што је то окупатор могао икада постићи.

Или даље: Ми се по правилу нисмо морали обезбјеђивати тако да нам то сувише успорава кретање, јер смо били на својој територији насељеној нама наклоњеним становништвом. Наш противник се, напротив, непрекидно морао бојати не само наших јединица него читавог нашег становништва. Он никада није знао ко ће га и када напасти, не само при пролазу кроз шуму, него и кроз село, насеље, па и усред градова и његових гарнизона. То је повећало његову потребу за обезбјеђењем и самим тиме, будући да се није могао свуда и свагдје обезбиједити, проширивало је ризик да се не обезбиједи управо тамо гдје је то потребно, односно гдје ће га заиста сачекати засједа итд., итд.

Овдје се види како се из малих, једноставних примјера из нашег ратног искуства могу извући врло крупни закључци за војну теорију и ратну праксу.

Не мислимо тиме рећи да у евентуалном будућем рату треба да се вратимо на засједе и сличне једноставне борбене поступке (*иако се ни њих нећемо одрећи*). Наши услови су данас *битно друкчији* не само од оних из 1941 године, него и од оних из 1943, 1944 и 1945 године, када су засједе већ биле *споредан* облик борбе.

Слично као са засједама је и са ноћним дејствима.

Ноћним дејствима смо се у прошлом рату готово потпуно обезбјеђивали од дејства противничке авијације и примјеном ноћних борби мање више потпуно паралисали и неутралисали ову велику надмоћ непријатеља (што је било могућно с обзиром на тадашње тактичко-техничке особине непријатељеве авијације). Ноћним дејствима смо смањивали односно ублажавали ефикасност дејства осталог оружја непријатеља, јер се осјетно смањивала прецизност гађања артиљерије, минобацача и другог оружја, у којима је непријатељ доста дуго током рата био надмоћан.

Ми смо се дакле користили тадашњим неизбјежним слабостима које су авијација и друго оружје имали у односу на ноћна дејства.

Али не само то.

Непријатељска жива сила махом се налазила и, како је већ раније речено, махом се и претежно морала налазити у гарнизонима. Ми смо већ из поменутих и објашњених околности увијек знали гдје су непријатељски гарнизони. Напротив, непријатељ најчешће није знао гдје ми боравимо.

Непријатељска жива сила, дакле, борци и старјешине, морала се одмарати у гарнизонима, морала је спавати. Непријатељ је знао да је ноћ опасна за њега јер паралише или смањује његову техничку предност за борбу. Али он физички и практички није могао бити будан читавих 365 ноћи у години. Он, међутим, није могао с никаквом већом сигурношћу процијенити које ноћи и који гарнизон ћемо напасти. Зато смо имали широко поље могућности за постизање изненађења ноћним нападима, што је пружало изгледе да не само технички слабијим оружјем него чак и мањим бројем људства успјешно нападнемо и поразимо непријатеља.

Познато је војно начело „груписање надмоћних снага и средстава на одлучујућем мјесту и у одлучујуће вријеме“. Примјер засједе показује да се тај принцип може остварити и на сасвим специфичан начин.

Јединица која успјешно постави засједу и постигне изненађење сачекује потпуно приправна и развијена за борбу (свом својом живом силом и свим својим наоружањем) противника који у засједу може ући мање-више неразвијен и неприправан за борбу. Јединица која тако постави засједу може бити и по броју људства и по снази наоружања слабија од у засједи сачеканог противника, али зато одмах у борби дејствује сва њена жива сила и сва њена техника. Напротив, жива сила и техника противника који је упао у засједу долази само дјелимично до изражаја у борби.

Ово показује да се принцип „груписања надмоћних снага и средстава на одлучујућем мјесту и у одлучујуће вријеме“ извјесним облицима борбе и борбеним поступцима може задовољити и у условима потпуне инфериорности живе силе и технике.

То важи и за примјер ноћног напада у случају кад се њиме изненади противник и кад му се не дозволи потребно вријеме да се среди и развије за борбу.

То исто важи и за сваки напад и сваки сукоб у коме се противник доведе у услове да се не може потпуно развити за борбу док друга страна, напротив, дејствује свом својом живом силом и свом расположивом ратном техником.

Већ само горња два примјера, засједе и изненадног ноћног напада, указују и теоретски објашњавају неке чињенице ванредно значајне за питања ратоводства и ратне вјештине:

Прво: Сваки противник, без обзира на укупну своју снагу, пати од неизбјежних слабости.

Ова појава могла би се у војној теорији назвати „феномен неизбјежних слабости“.

Неизбјежне слабости јављају се и могу се јављати у односу на све факторе рата и њихове елементе, тј. у односу на квантитет и квалитет живе силе, у односу на ратну технику и сваку поједину врсту оружја, у односу на услове простора и времена. У питању су слабости објективне природе.

Задатак је ратне вјештине (дакле и стратегије и тактике) да те неизбјежне слабости противника открива и користи.

Поред неизбјежних слабости објективне природе, у рату и борби јављају се и увијек се могу јављати субјективне слабости и грешке противника.

И опет је задатак субјективних снага односно ратне вјештине да и те противничке слабости искористи и експлоатише.

Друго: Примјери засједе и ноћне борбе откривају још једну значајну појаву. Они указују на ванредан значај и улогу правилно одабраних борбених поступака. Не ратује се, дакле, само одређеним дословним груписањем живе силе и ратне технике и стварањем одређених густина и задовољавањем тактичких норми, него се, поред тога, може итекако успјешно ратовати правилним одабирањем борбених поступака којима ће се максимално експлоатисати конкретне неизбјежне слабости противника.

Задатак је ратне вјештине односно стратега и тактичара да, поред потребног груписања живе силе и технике, истражују и проналазе поступке у борби који, с обзиром на конкретну обострану ситуацију, пружају највише изгледа на успјех.

XI

Никада један противник не зна нити може потпуно сазнати све о стању другог противника, тј. о тачном квантитету и квалитету живе силе, о прецизном броју, врстама и квалитету наоружања и осталих материјалних средстава, о условима простора и времена. Врло често се такођер не располаже, нарочито у борби, довољним подацима ни о својој сопственој ситуацији.

Зато се као први захтјев, како приликом стварања и обликовања сваке ратне вјештине (и у стратегиском и у тактичком „масштабу“) како пре, тако и у току сваке борбе, поставља проблем познавања ситуације.

Зато је и „процјена ситуације“ једно од кључних питања успјешног вођења рата и борбе уопште и треба јој посветити изузетну пажњу.

Процјена не може и не смије бити формална, „папирната“. Она мора да обухвати *квантитет и квалитет живе силе* на страни оба противника, затим *квантитет и квалитет наоружања по врстама*, односно уопште *ратне технике и материјалног фактора* којим располажу оба противника, затим *обостране услове простора и времена и могућности њиховог коришћења и савлађивања* од стране једног и другог противника, и, коначно, *противничку ратну вјештину*, његов *начин ратовања*, његове *субјективне способности* и посебно његове *могућне и вјероватне циљеве и намјере*.

Тек на томе се може градити сопствена ратна вјештина, а према томе и сопствена одлука за вођење рата и сваке поједине борбе.

Према томе, уопште узевши, а нарочито у условима осјетне разлике у факторима борбе између противника, апсолутно је недовољно процјену свести на однос снага изражен само бројем *јединица и бројем оруђа и оружја*.

Погрешно је једноставно мјерити број дивизија, пукова или батаљона на једној страни према броју дивизија (пукова, батаљона) на другој страни или број тенкова на једној према броју тенкова и пт топова на другој страни и сл.

Процјена обавезно треба да садржи број и квалитет живе силе (у дивизијама, пуковима, батаљонима итд.) на обје стране, број и квалитет сваке врсте оружја (дакле и домет, ватрену моћ, пробојност, покретљивост итд.) и број и особине разних средстава ратне технике (моторних средстава, електронике итд.).

Само тако се може добити *прави, стварни, конкретни, реални* однос снага и доносити правилне одлуке за борбу.

При томе, у школским задацима квалитет живе силе противника треба по правилу узимати *подједнак* сопственом квалитету, што не искључује могућност да се у појединим задацима и по овоме даде предност било страни „*црвених*“ било страни „*плавих*“.

Већ је било говора о *промјенљивости* сваког фактора посебно и свих њих заједно. Непрекидне промјене се дешавају било да су проузроковане самом дијалектичком природом фактора (објективним разлозима), било под дејством субјективних снага (људске дјелатности).

Према томе, иако ратна вјештина мора да полази од реалног стања фактора рата (борбе), она може и мора да рачуна с њиховом промјенљивошћу.

На факторе рата и поједине њихове елементе може се, дакле, дјеловати и утицати како *прије рата* (борбе) тако и *у току рата* (борбе).

Свака ратна (борбена) ситуација, дакле, увијек и у сваком моменту, одражава одређено конкретно стање које се, опет, непрекидно и сваког момента више или мање мијења.

Према томе, увијек треба што је могућно више познавати конкретно стање свих фактора на обје стране и истовремено настојати

реално предвиђати промјене до којих долази или може доћи било из објективних било из субјективних разлога.

Дакле, и процјена ситуације је „жива“, мора се вршити непрекидно и да стално слиједи ситуацију. Односно и одлуке које резултирају из процјене морају бити подвргнуте сталним промјенама у складу са промјенама ситуације и сопственим могућностима да се утиче на ситуацију и да се ова мијења у сопствену корист.

Већ је раније истакнуто да поједини фактори и њихови елементи, и сви они заједно, нису никада једнаки на страни оба противника.

Управо на тој стварној неједнакости фактора и на могућности њиховог даљњег и непрекидног мјењања и може да се гради и ствара и формира ратна вјештина (дакле и стратегија и тактика).

Основна дужност сваког стратега и сваког тактичара прије рата и борбе, и у току рата и борбе, састоји се, у суштини, управо у томе да уочи и процјени конкретне неједнакости и изведе закључке о њиховој улози те да пре борбе као и у току ње максимално утиче на даљњу промјену ове неједнакости у своју корист, а на штету свога противника.

Другим ријечима, треба уочити предности и слабости противника и своје сопствене предности и слабости (у односу на све факторе и њихове елементе) и утицати у правцу смањења предности противника и повећања његових слабости и повећања сопствених предности и отклањања сопствених слабости.

XII

У оквиру ратне вјештине значајан је свакако однос између стратегије и тактике.

Под стратегијом се подразумеива *цјелина* тј. вођење рата у цјелини, а под тактиком *детал*и тј. спровођење стратегије у живот путем разних облика више или мање повезаних оружаных сукоба.

Стратегија и тактика су *нераздвојно повезани* као што је повезана цјелина са својим дијеловима. Оне се, према томе, *не могу и не смију супротстављати једна другој*.

Тактика је условљена стратегијом и мора се *потчинити* њеним захтјевима.

Према томе, ниједан тактичар никада није потпуно самосталан.

Међутим, у оквиру ове везаности тактичара, могућно је постојање ванредно *различитих* степена везаности односно зависности тактике и тактичара. Неке армије односно њихова стратегија могу да захтијевају, траже и дозвољавају већи степен самосталности тактике и тактичара, друге обратно. Исто тако разне ситуације у истој армији могу да дозвољавају некад већи а некад мањи степен самосталности тактике и тактичких дејстава. *Али ниједна армија и ниједна ситуа-*

ција не могу тактику ослободити њене везаности за интерес и потребе стратегије.

Неке армије су усвојиле као међустепен између стратегије и тактике нову категорију: „оператику“ или „малу стратегију“ или „велику тактику“ и сл. Овдје се у суштини ради о подјели тј. о степеновању тактике. Ријеч је о већим и мањим дијеловима у оквиру цјелине. У питању је, дакле, помоћна категорија, а не један у апсолутном смислу нови квалитет. Уосталом, што за једну армију претставља мањи дио, то за другу може бити већи и обратно.

XIII

Иако ратна вјештина претставља субјективну дјелатност човјека, треба и овдје и у цјелини имати у виду да је граница између објективног и субјективног релативне природе.

Субјективна дјелатност једног противника, дакле, његова ратна вјештина, јавља се за другог противника као објективна стварност о којој се мора водити рачуна.

Сопствена субјективна дјелатност самим својим остваривањем постаје такођер објективна стварност с којом као таквом опет треба рачунати. Спровођење у живот замисли борбе, остваривање одређене организације, постизање одређеног степена ратних или уопште борбених припрема (било које врсте), као и уопште субјективна дјелатност у самој борби — све то утиче на објективну стварност, мијења стално ситуацију и самим тиме субјективна дјелатност претвара се у објективно постојеће стање с којим даљња субјективна дјелатност треба да рачуна. И тако непрекидно.

И, коначно, не само субјективна дјелатност него и сама мисао и идеја кад је усвоје људи и кад овлада њима постаје материјална снага. Дакле, и у том погледу ратна вјештина може да има моћ материјалне силе која као таква дејствује у рату и оружаном борби уопште.

УЛОГА РАТНИХ ИСКУСТАВА У ИЗГРАДЊИ ТЕОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Да бисмо установили научну основу појма и садржине ратног искуства, за моменат ћемо апстраховати његове војне специфичности и поћи од схватања искуства у друштвеној делатности уопште. Прво питање на које треба одговорити у овом случају јесте — однос праксе и искуства. У њему и нема нарочито спорних ствари. Формулације као што су: „искуство је концентрисана пракса“, или „уопштена пракса“, или „норме изведене из праксе“ итд. изражавају битно исту суштину и мислим да немају потребе за посебном аргументацијом. Оно што је за нас овде најважније да констатујемо јесу две ствари: 1) да искуство није исто што и пракса и 2) да се оно заснива искључиво на пракси и да се преко њега пракса јавља као фактор утицаја у општедруштвеној делатности.

Не улазећи још увек у специфичности ратне праксе, па према томе и ратног искуства, задржавајући се у оквирима односа праксе и искуства, треба констатовати и следеће: теорија ратне вештине, као и свака друга теорија о одређеној људској делатности, јесте форма субјективног одраза одређене објективне стварности у људској свести. Према томе, и процес те спознаје, односно изградње теорије ратне вештине иде по основној марксистичкој гносеолошкој девизи: од живог посматрања ка апстрактном мишљењу и од њега ка пракси. То би значило да је ратна пракса онај први основни извор изградње теорије ратне вештине. На њој се примарно врши то „живо посматрање“, које је полазна тачка сваке теорије. Али, први резултати сређивања, уопштавања и систематизовања ратне праксе јављају се у ствари као одређена ратна искуства, која даље функционирају као један од фактора изградње теорије ратне вештине.

Међутим, ратна пракса па, према томе, и ратна искуства имају неколико својих специфичности које, уз начелно правилну примену искустава уопште, битно опредељују њихово коришћење. Те специфичности биле би углавном следеће:

1. — Ратна пракса није нешто што се непрекидно одвија. Она је повремена, са већим или мањим размацима, отуда и крња, непотпуна. Уколико је размак између праксе прошлог и будућег рата већи било временски, технички, економски, друштвено-политички или у било којој области научних достигнућа, утолико је непотпуност про-

шле ратне праксе већа па, према томе, и њена улога у изградњи теорије ратне вештине будућег рата требало би да буде мања. Зато се често у војној литератури сусрећемо са изреком: „Нови рат никада не почиње тамо где се прошли завршио“. То се веома често истиче као поука. Но, и поред тога, ми ћемо у историји ратова и ратне вештине, не ретко, наићи на случајеве где су се поједине земље спрема-
 ↗ ле „за прошли, а не за будући рат“.

2. — Да би се надокнадио тај „недостатак“ ратне праксе, период између два рата испуњен је т.зв. мирнодопском праксом која, свакако, игра одређену улогу у изградњи теорије ратне вештине. Међутим, мирнодопској пракси која се састоји из разних вежби, маневара итд., недостаје неколико битних елемената праве ратне праксе као што су: стварно реаговање непријатеља, које је често друкчије од наших предвиђања: затим, непостојање опасности по живот итд. Вредност мирнодопске праксе зависи, пре свега, од тога колико је правилно сагледана перспектива, услови, карактер и физиономија будућег рата, као и главне карактеристике дејстава обеју ратујућих страна. Уколико су предвиђања даље од реалне оцене, утолико је већа дефектност утицаја мирнодопских искустава на теорију, доктрину и, наравно, будућу ратну праксу.

3. — Изразита специфичност коришћења ратних искустава изазвана је и чињеницом да се војна активност никад не примењује на мртву материју, или на неки живи објекат који углавном пасивно реагира. Напротив, то је увек деловање на живи објект који свесно, често за супротну страну, потпуно неочекивано реагира. То даје посебно обележје изучавању ратних искустава са нарочитим акцентом против тежње за изналажењем шематизованих закона вођења рата.

Имајући у виду начелне научне поставке о улози искуства при изградњи одређених теорија, као и истакнуте особености ратних искустава, можемо прићи конкретној анализи улоге ратних искустава у изградњи теорије ратне вештине.

Ако је пракса полазна тачка испитивања сваке теорије, онда је и ратна пракса полазна тачка испитивања и основа теорије о рату. Већ смо раније рекли да се ратна пракса у изградњи теорије ратне вештине не јавља онако сирова, него сређена, уопштена у виду одређених ратних искустава.¹ То би био први и један од битних извора изградње теорије ратне вештине. Други важан извор јесу искуства стечена у тзв. мирнодопској пракси, док би трећи битни извор био нови материјално-технички и друштвено-политички услови вођења рата.

То би били основни извори од којих се у најширем смислу полази у изградњи теорије ратне вештине. Њих не треба бркати са анатомским факторима рата и ратне вештине, као што су: човек, материјални фактор, простор и време: Уствари, улога сваког од ових

¹ И за сређивање те сирове ратне праксе потребна је наравно одређена теоретска делатност. Али то је посао историје ратова.

фактора углавном се и сагледава кроз коришћења поменутих основних извора теорије ратне вештине.

Због три тако истакнута извора на којима базира свака теорија ратне вештине, у војној литератури се често сусрећемо са неким спорним питањима од којих је једно нарочито интересантно са становишта ове теме. То је питање важности појединих извора и њихов међусобни однос у изградњи теорије ратне вештине.

Ово питање, или тачније, ова област питања рашчлањује се на неколико логички повезаних проблема, од којих би најинтересантнији били следећи: који од три истакнута извора игра пресудну улогу у изградњи теорије ратне вештине? То питање је спорно више кад се ради о изградњи теорије ратне вештине будућег рата, него кад се ради о оцени историје теорије ратне вештине. Наиме, ако би се оно превело на практичан језик, гласило би: да ли теорију ратне вештине и на бази ње одређену ратну доктрину будућег рата треба првенствено заснивати на ратним искуствима минулих ратова, или на предвиђању утицаја нових материјално-техничких и друштвено-политичких услова вођења рата? Затим, да ли је у складу са постављеним питањем тачно тврдити да базу теорије ратне вештине чини ратна пракса и то, у највећем степену, пракса и искуство последњег рата? Ако за моменат одговоримо на ово последње питање потврдно, под условом да се између прошлог и будућег рата нису догодиле неке значајније промене које би могле битно утицати на вођење будућег рата, ипак тај одговор морамо подврћи озбиљној анализи ако је у питању револуционарни скок у средствима и осталим условима за вођење рата, као што је то управо случај сада, после Другог светског рата.

Одговори на та питања могли би се свести у две основне групе са једном заједничком напоменом: да нико потпуно не искључује утицај било који од поменутих извора, али зато знатно потенцира или умањује значај појединих од њих у складу са својим гледањима.

Једни тврде да се теорија ратне вештине будућег рата не може битно заснивати на искуствима минулих ратова укључујући ту и Други светски рат, него на својствима најновијих ратних средстава. У потврду ове тезе помиње се доста аргумената од којих би следећи били најинтересантнији:

а) Спорно је да ли треба теорију ратне вештине првенствено заснивати на искуствима прошлих ратова чак и када у међувремену нема неких већих промена у средствима за вођење рата. Међутим, када се средства и остали услови за вођење будућег рата битно мењају у односу на прошли рат, онда су ту потребне и квалитативно нове форме организације и формације армија и квалитативно нови поступци у свим доменима ратне вештине. Ту стара искуства не могу бити база новог квалитета.

б) Историја нас учи да се, тамо где су искуства прошлих ратова била доминантна у изградњи доктрине за будући рат, промашио циљ, да се спремамо за прошли а не за будући рат. Као пример узима се Француска и низ других европских земљама пред Други светски рат.

в) Треба водити рачуна о историској истини да старо увек вуче назад и да се, истовремено, енергично бори против новогa које се рађа и које је обично упочетку слабије иако перспективније.

Гледања друге, овој супротне групе војних теоретичара по истакнутим питањима могла би се углавном свести на следеће: да појава квалитативно нових средстава за вођење рата, истина, мења многе поступке и организациске форме дејства — у тактици више него у стратегији — али да основни принципи вођења рата, изведени из ратних искустава, остају и даље на снази и да, према томе, они и убудуће морају бити основа изградње савремене теорије ратне вештине.

Поставља се питање: која је од две поменуе теорије тачна, односно да ли је и једна од њих у целини прихватљива? Одговор на то питање може дати само конкретна анализа основних елемената тих теорија.

На први поглед, без неких озбиљнијих анализа, види се да и једна и друга теорија имају елемената истине, али да истовремено обе, иако по суштини потпуно супротне, имају једну заједничку слабост, а та је: искључивост и једностраност у схватању суштине и смисла ратних искустава. Из тога следује логички закључак да за аргументирану анализу поменутих теорија треба претходно јасно одредити схватање суштине и смисла ратних искустава.

Да пољемо логичким редом, управо онаквим какав се у пракси догађа. Рекли смо да је ратна пракса полазна тачка испитивања теорије ратне вештине и то, обично, са тежиштем на последњем рату. Прво сређивање те сирове грађе, њено систематизовање и хронолошко повезивање, уз извесно уопштавање, стварање закључака и фиксирање одређених искустава врши, нормално, историја ратова. Она, та релативно сређена искуства, предаје теорији, која их користи за своје даље развијање и евентуално стварање нове доктрине.

Како сада изгледа то коришћење? Начелно овако: критичка анализа искустава комбинује се са резултатима мирнодопских искустава и са предвиђањем новина која ће изазвати нова средства и нови општи и посебни услови вођења рата. То заједничко комбиновање, ако је реално учињено, нормално ће кориговати како извесне екстремности у предвиђањима новина, тако и тежње за апсолутизирањем и конзервирањем искуствених норми. Даљи пут иде од теорије ка доктрини да би се вредност свега тога проверила у пракси будућег рата. Разуме се да посао теорије не престаје почетком и током будућег рата, него, напротив, тада постаје најинтензивнији.

То значи да је и теорија ратне вештине, као и свака друга теорија која има одређену друштвено-практичну вредност, могла бити примарно изведена само из праксе. И овде, као и у другим областима, теорија има, наравно, релативну самосталност. То, између осталог, значи да она, на одређени начин, повратно делује на ратну праксу, да у другом степену зависи и од неких других елемената, али све то скупа мора опет бити проверено у ратној пракси као једином и врховном критеријуму вредности теорије и доктрине. Ради тога и у усло-

вима кад је у питању такав револуционарни скок у средствима и другим елементима вођења рата какав је то данас, не може се теорија ратне вештине будућега рата заснивати на некој произвољној оцени утицаја нових средстава. Напротив, основни оквири те теорије не могу мимоићи целокупно досадање ратно искуство, него се баш морају заснивати на њему. И у ратној пракси и вештини, као и у осталим областима друштвене делатности, ново се рађа из старога, укида га, превазилази, али никада не настаје без везе са старим.

Ако се Французима као и неким другима пребацује да су се између Првог и Другог светског рата припремали за рат који је прошао а не за онај што је наилазио, онда се то чини с потпуним правом. Али, то истовремено не може бити никакав озбиљан аргумент у доказивању веома мале вредности ратних искустава за будуће ратове. То може бити само доказ да не треба ненаучно прилазити коришћењу ратних искустава. Французи су у поменутом примеру испољили, поред већ низа познатих слабости у коришћењу ратних искустава, и једну слабост коју је релативно лакше учинити. Наиме, они су се доста буквално држали препоруке да се треба користити у првом реду искуствима последњег рата. Нема сумње да је та препорука, ако се правилно схвати, сасвим на своме месту. Али, треба имати у виду да, ако можда у погледу тактичких поступака не треба ићи много даље уназад од последњег рата (ни ово се не сме апсолутизирати), тако исто не стоји и са низом проблема из области стратегије. Ако се ратна пракса дужег историског периода подвргне научној анализи, јасније се могу уочити тенденције и новога што се рађа и старога што одумире, јасније се, у стратеским оквирима, могу сагледати карактеристике будућега рата него ако се то предвиђање заснива на коришћењу искустава само последњег рата.

Ако бисмо укратко резимирали оцену аргумената оне прве теорије онда је, вероватно, најбоље рећи следеће: не треба бркати питања о коришћењу ратних искустава у изградњи теорије ратне вештине са питањем о начину њиховога коришћења. Ако искључујемо лош начин њиховога коришћења, не треба искључивати и њихово коришћење уопште.

Суштина ставова друге теорије базира на метафизичком гледању на друштвени развитак уопште и процес спознаје посебно. Њихова основна аргументација базира на претпоставци о постојању неких „вечних“ принципа и закона рата до којих се, наводно, дошло проучавањем праксе. Они стално дејствују, суштина свих поступака је у њима садржана, док нова средства и услови рата модификују само форме њихове реализације. Лако је видети колико та тврдња противречи реалном схватању о суштини и карактеру самога рата. Очеvidно је да једна историски ограничена појава као што је рат не може имати никакве „вечне“ законе. Осим тога, ако би се све новине у начину вођења рата и свега онога што је везано за то свеле на обично квантитативно модификовање већ постојећих и познатих закона, нарочито у стратеским оквирима, што се посебно потенцира, онда би се јако упростила проблематика вођења рата, а и улога рат-

них искустава фактички би се деградирала, иако то, можда, на први поглед изгледа баш супротно код ове теорије. Иако ова теорија јако противречи савременој друштвеној пракси у свим њеним областима и некако на први поглед својом конзервативношћу оставља утисак погрешније теорије од оне прве, ипак се доста често сусреће у западној војној литератури.

На основу изложеног излази да је ратна пракса преко ратних искустава једна од основа сваке теорије ратне вештине. То значи да се при изградњи сваке теорије ратне вештине мора најпре поћи од ратних искустава. Оно што нова ратна средства и остали нови услови вођења рата носе собом, суочава се на одређен начин са ратним искуствима. Овакав логичан пут изградње теорије ратне вештине не треба побркати са степеном учешћа три поменута извора у тој изградњи. Иако су методолошки ратна искуства увек основа сваке теорије ратне вештине, то никако не прејудуцира стварни степен њиховога учешћа у изградњи сваке конкретне теорије ратне вештине. Колики ће тај степен бити зависи, пре свега, од тога колике су квалитативније промене извршене у средствима и осталим условима за вођење рата. Уколико су те промене веће, утолико ће учешће искуствених норми из прошлих ратова у изградњи будуће теорије ратне вештине бити мање и обратно. Треба посебно подвући да се важност промена не односи само на средства, односно ратну технику, него и на остале опште и посебне услове вођења рата. То значи да, и поред огромних квалитативних промена у наоружању и осталој техници уопште, једна земља може водити евентуални будући рат у неким другим условима (на пример, општем односу снага, посебно односу у техници итд.) веома сличним са ратом који је водила у прошлости. Јасно је онда да ће она моћи и требати користити и та своја ратна искуства уопште и по појединим питањима, утолико више уколико су услови будућега рата по појединим општим и посебним проблемима сличнији са ратом чија се искуства користе.

Поред тога, степен учешћа ратних искустава у изградњи теорије ратне вештине зависи још и од квалитета самих искустава, као и од тога колико ће субјективни фактор умети правилно да их користи.

У вези са досадашњим излагањем хтео бих истаћи још једну, по моме мишљењу, погрешну појаву која се сусреће и у нашој војној литератури, а корен јој је у непотпуном разумевању односа тих основних извора у изградњи теорије ратне вештине. Сматра се да сваки од основних извора битно формира један део теорије ратне вештине који има релативно засебан значај и самосталност. Тако, на пример, често се истиче да онај део теорије ратне вештине који је израђен на бази изучавања прошлих ратова, уколико је објективно, научно обрађен и обухвата искуства већег броја држава, чак добија општи, универзални значај и важи, начелно, за све оружане снаге било које земље. Међутим, теорија ратне вештине не може имати свој засебни део који је обрађен само на бази ратних искустава, нити он као такав може да фунгира у теорији ратне вештине. Ако се схвата суштина једин-

ства теорије ратне вештине, онда се закључци изведени из ратног искуства не могу сматрати делом теорије ратне вештине у њеној финалној форми, него само елементом који ће се комбинирати са осталима и тек ће та комбинација дати готову, резултатски јединствену теорију ратне вештине. Мислимо да је поменуто схватање резултат помало механицистичког гледања на улогу основних извора у изградњи теорије ратне вештине.

Уз тако начелно дато место и улогу ратних искустава у изградњи теорије ратне вештине потребно је истаћи још неке битне карактеристике о којима је нужно водити рачуна. Свака искуствена норма мора се свестрано размотрити, али пре свега треба установити следеће:

— Шта је било правилно а шта погрешно са становишта оне конкретне историске ситуације из које је та норма изишла?

— Шта је у тој норми небитно, случајно, а шта опште, релативно законито?

— Шта је то битно ново и има тенденцију развоја у будућем рату, иако у датој историској ситуацији није играло значајну улогу, односно, шта је то што има тенденцију одумирања иако је у датом моменту можда и доминантно?

— Шта се од онога што је релативно законито може користити за теорију и доктрину будућег рата, а шта се опет од тога може користити у специфичним условима једне земље или једне одређене ситуације?

Основни позитиван резултат проучавања свих искустава јесте у томе што даје могућност правилног резонувања ради сналажења у разним ситуацијама и разним условима, а не неко позитивно познавање рецепата по којима би се радило. Због тога један од првих захтева од истраживачко-научног рада на сређивању и коришћењу искустава јесте објективно-критички однос према искуствима, без обзира на то чија су и колико су на први поглед корисна. Поред осталог, треба, на пример, водити рачуна и о томе да се не могу са сигурношћу глорификовати сви поступци победника у условима кад је он имао такву општу надмоћност да побеђени, макар извесне ствари врло добро радио, није могао значајније утицати на општи исход борбе. Ту се често губе из вида добре ствари које је побеђени радио и обратно, не уочавају се увек чак и озбиљне грешке које је победник учинио.

Потребно је имати у виду да различити услови коришћења потпуно различито рефлектују једно исто искуство у истом временском периоду, тј. различити услови појединих земаља и конкретних борбених ситуација захтевају потпуно различито коришћење истих искустава.

* * *

*

Покушаћу да конкретном анализом неких примера из Другог светског рата и НОР-а докажем методолошку и суштинску вредност поставки изнетих у претходном излагању.

Начин употребе, организација и формација оклопних јединица у почетном периоду Другог светског рата

Познато је да је у почетном периоду Другог светског рата Немачка имала битно друкчију доктрину употребе, па према томе и организацију и формацију оклопних јединица, него, например, Француска и СССР. Док су Немци своје оклопне јединице употребљавали у маси, на главном правцу удара, на уском фронту у првом ешелону и док су им оне биле носиоци стратегиског маневра, дотле су Французи и Совјети своје оклопне јединице употребљавали првенствено за извршавање тактичких задатака пружајући непосредну и посредну ватрену подршку пешадији. То је, наравно, имало за последицу адекватну организацију и формацију оклопних јединица. Код Немаца су крупне оклопне формације — корпуси и армије, код Француза највећа јединица — је оклопна дивизија, а код Совјета оклопна бригада, док су тек 1942 год. формирали оклопне корпусе и армије. Резултати тако битно различитих решења употребе, организације и формације оклопних јединица код Немаца, Француза и Совјета су веома добро познати.

Поставља се питање какви се закључци општег значаја могу извући из проучавања тих искустава?

а) Доктрина употребе оклопних јединица са којом су Немци ушли у Други светски рат била је знатно боља од совјетске и француске. Она је правилније уочила и схватила могућности које је пружао тенк као борбено средство. Управо те могућности биле су једна од основа на којима је грађена целокупна немачка доктрина муње-витог рата. Сва искуства Првог светског рата нашла су посве друго место у немачкој него у француској или совјетској доктрини. Она се сасвим друкчије рефлектовала код Немаца, који су у тенку подржаном авионом видели основно средство које ће будући рат учинити изразито маневарским, него код Француза који су на тенк гледали као на помоћно средство ватрене подршке. У складу са тако различитим гледањима на улогу и могућности тенка и тенковских јединица, дошло је и до адекватно различите организације и формације тих јединица, тако да су Немци и по овоме питању имали боље решење и велику предност.

б) Права вредност немачке доктрине у примени не може се потпуно реално оценити само на основу резултата које су Немци постигли у почетном периоду Другог светског рата, јер ти резултати, као што сам већ раније рекао, долазе и као последица изразитих слабости и грешака њихових противника, поготово што су то грешке углавном субјективне природе. Да су Французи и Совјети упочетку имали правилно гледиште о употреби оклопних јединица и у складу с тим њихову одговарајућу организацију и формацију, као што су објективно реално могли, друкчије би изгледала и примена немачке доктрине. У том случају Немци би, например, обавезно морали водити рачуна о незаштићеним боковима својих издужених „клинова“. То би битно мењало ствар, јер би смањивало темпо наступања, захтевало

веће снаге итд., тако да би примена те немачке доктрине имала сасвим другу физиономију и друге резултате. Према томе, углавном позитивно немачко искуство о употреби тенковских јединица из почетног периода Другог светског рата треба сматрати као крње и једнострано са становишта изградње савремене теорије ратне вештине. Јер, никада теорију ратне вештине будућега рата не можемо градити и на претпоставци да ће противник правити тако кардиналне грешке као што су то чинили Французи и Совјети, поготово што је Други светски рат сам по себи поучно искуство у том смислу.

Ако бисмо побројана искуства о употреби тенковских јединица у почетном периоду Другог светског рата суочили са неким битним карактеристикама савременог техничког развика у свету, могли бисмо приближно установити где је и какво место тих искустава у изградњи савремене доктрине оклопних јединица.

Употреба атомског и хидрогенског оружја даје неколико карактеристика будућим ратним дејствима која ће имати јаке реперкусије баш на дејство оклопних јединица. Неке од тих карактеристика биле би следеће:

а) Већа растреситост борбеног поретка, а то значи већа растојања између борбених ешелона уз истовремену потребу да се та растојања знатно брже савлађују, како би се могли експлоатисати резултати употребе атомског оружја. То је посебан проблем у оперативно-стратешким оквирима кад се зна да ће употреба комуникација бити знатно отежана, понегде и понекад и сасвим онемогућена.

б) Проблем што брже експлоатације дејства атомског оружја везан је и за секундарно зрачење.

в) Захваљујући развоју ваздухопловства постоји могућност масовне употребе ваздушнодесантних маневара. То је један од елемената који ће рат чинити веома покретним, брзим и еластичним.

Лако је уочити како свака од поменутих карактеристика просто у први план истиче употребу оклопних јединица. Оне се јављају као решаваоци многих проблема које ће рату наметнути савремена техничка достигнућа. То значи да је перспектива развика оклопних јединица веома велика, посебно да ће се све више развијати њихова релативно самостална маневарска улога, како у тактичким тако и у стратешким оквирима. Зато су и немачка искуства употребе оклопних јединица из почетног периода Другог светског рата веома интересантна за савремену теорију ратне вештине. На пример, веома су интересантна како позитивна тако и негативна искуства обезбеђења бокова издужених „клинова“, начин и организација снабдевања јединица које су вршиле дубоке продоре, како се одржава темпо наступања у дубини итд.

За разлику од немачких искустава француска и совјетска искуства из почетног периода Другог светског рата немају скоро никакав практични значај за савремену теорију ратне вештине, осим што служе као поука како није требало радити.

Ова резоновања односе са на онај начин ратовања који ће вероватно доминирати у светским размерама, а то значи на рат међу бло-

ковима. Међутим, ако бисмо тим закључцима и анализама које су довеле до њих пришли са становишта малих ванблоковских земаља, онда би они, свакако, битно друкчије изгледали. Наиме, и те земље би морале усвојити поменуте закључке као вероватну основу по којој ће радити њихов евентуални противник. Али, очевидно је да њихове економске и друге могућности траже потпуно друкчија решења у погледу задатака и начина употребе оклопних јединица. Јер, изградња оклопних јединица у духу раније истакнутих закључака захтева, између осталог, њихов велики број, јако ваздухопловство ради подршке и заштите и атомско оружје. Ако недостаје ма која од поменутих ствари, онда се и доктрина о великој, релативно самосталној улози оклопних јединица не може реализовати у савременим условима. Отуда, поменута искуства употребе тенковских јединица из почетног периода Другог светског рата имају за разне земље различити значај, различите поуке, па, према томе, и друкчији методолошки и суштински начин њиховог коришћења.

За мале, ванблоковске земље које се спремају за одбранбени рат та искуства су интересантна, пре свега, са становишта одбране од јаким тенковских напада, затим са становишта што рационалније употребе релативно малог броја тенкова.

Видимо, дакле, како различити услови коришћења, једно исто искуство различито рефлектују.

Еволуција одбране

Једна од основних карактеристика по којој се одбрана из Другог разликовала од оне из Првог светског рата јесте активност. У складу са знатно ефикаснијим нападом у односу на онај из Првог светског рата и, према томе, његовим знатно већим могућностима за брже, еластичније, маневарскије решавање задатака, и одбрана је морала еволуирати, постајући активнија да би парирала такве могућности напада. Но, и поред те своје активности, она је у Другом светском рату још увек задржала у великој мери оне „пасивне“ елементе због којих се одбрана сматрала, у ограниченом степену, јачим видом дејства од напада. Као што је познато, ту теорију о одбрани као јачем виду дејства од напада развио је Клаузевиц и она се прихватила мање-више свугде, тако да је још и данас многи сматрају тачном.

Овде је интересантно неколико питања:

1. — Да ли је појачана активност одбране у Другом светском рату у односу на Први онај фактор који има тенденцију даље и каквог развитка у будућем рату? На ово питање може се са сигурношћу одговорити потврдно. Ево због чега. Већ смо видели да је основни узрок који условљава већу или мању активност одбране карактер напада, који је, са своје стране, условљен, пре свега, материјално-техничким чиниоцем напада. Ако је напад динамичнији, покретљивији, бржи, разноврснији, онда и одбрана мора постајати активнија да би му се супротставила и обратно. Пошто савремена техничка

средства очигледно рапидно повећавају управо оне особине напада које проузрокују већу активност одбране, то је јасно да ће одбрана у будућем рату направити још квалитативнији скок у својој активности него што је то био онај који је направила у Другом светском рату. Према томе, искуства о активности одбране из Другог светског рата од прворазредног су значаја за одбрану будућег рата.

2. — Да ли савремени услови све више бришу оштру границу између напада и одбране? Позитиван одговор и на то питање изгледа непобитан јер, уколико одбрана више постаје активна, утолико се она, по форми дејства, све више приближава нападу. У тактичким оквирима та се граница још некако и може повући. Међутим, у стратeгиским оквирима то је знатно теже. Ту се врло много испреплићу нападна дејства са одбранбеним те је тешко наћи чист напад или чисту одбрану. С обзиром на све веће активирање одбране, дакле, по форми дејства приближавање нападу, мислим, да у будућем рату разлици одбране од напада по циљу неће бити адекватна и разлика по форми дејства. Узмимо, на пример, дејство оружаних снага у целини: на копну се може бити у дефанзиви, у ваздуху у офанзиви, на мору и једно и друго, а да при томе форме нападно-одбранбених дејстава сва три вида оружане силе буду веома различито комбиноване.

3. — Да ли, у складу са горе истакнутим карактеристикама, савремена одбрана губи преимућство над нападом, чак и у оним ограниченим оквирима у којима је то поставио Клаузевиц? Изгледа да је логичан одговор и на то питање потврдан. Уколико се одбрана по форми дејства све више изједначаје са нападом, утолико она губи од свога преимућства. Клаузевиц, образлажући своју теорију, истиче да управо елементи „пасивности“ условљавају да је одбрана јачи вид дејства од напада. Та констатација је дата у условима кад су могућности — пре свега ватрене и остале — техничких средстава биле такве да је припремљено и поседнуто земљиште пружало веће погодности браниоцу него нападачу. Истина, и Клаузевицу је било јасно да се рат у целини не може добити само одбраном, па у том смислу и стоји његова суштинска ограда, која ограничава предности одбране и своди их на сасвим одређени оквир. Због тога се он залаже и за активност одбране, па у томе иде чак дотле да противофанзиву, за коју је требало створити претходне услове вођењем стратeгиске одбране, укључује у одбрану и каже да без те противофанзиве или противудара ниједна одбрана није потпуна, права, да јој недостаје баш тај најважнији, финални део. Међутим, очевидно је да стратeгиска противофанзива о којој Клаузевиц говори није више никаква одбрана ни по циљу ни по начину дејства. Он је, дакле, видео једну логичну и стварну противречност између своје тезе по којој је одбрана јачи вид дејства од напада и друге, по којој се рат не може добити само одбраном. Али, он није теориски потпуно успео наћи решење тих двеју противречности и доказати да су и једна и друга теза у одређеним историским условима биле тачне и да, суштински, нису искључивале једна другу ако се посматрају у дијалектичком једин-

ству свог постојања у ширим оквирима — рата као целини. Он је покушао наћи то решење на тај начин што је противофанзиву укључио у одбрану. Очеvidно је да је то у суштини механицистичко решење и да знатно одудара од његових дијалектичких резонувања по низу других питања.

Клаузевиц је, говорећи о одбрани као јачем виду дејства у поменутиим ограниченим оквирима, у жељи да што јаче истакне основу на којој почива његова теза, рекао: „Не плашимо се оптуге противу нашег мишљења: да је најпасивнија одбрана и најјача“. (Клаузевиц: „О рату“ стр. 321 — издање „Војног дела“ 1951 године.)

Али, очеvidно је да једно такво апсолутизирање једне стране ствари, макар и основне, има као и свака једностраност, одређенијих недостатака и може да постигне потпуно супротан ефекат од жељенога. И он је то видео и зато се на другим местима залаже опет за активност одбране. То је и разумљиво, јер ту постоји одређена мера односа пасивности и активности, која је диктирана карактеристикама напада. Ако се та мера пређе, добијамо нови, супротан квалитет. Оно што је било позитивно претвара се у своју супротност. То практично значи да је превазиђена мера пасивности у одбрани управо чини неспособном да се супротстави нападу. Али је зато очеvidно да, уколико одбрана губи од своје пасивности и по степену активности све се више приближава нападу, утолико се она и по јачини, као вид дејства, све више изједначаје са нападом, губећи своја преимућства. Мислим да бисмо анализом и упоређивањем искустава из Првог и Другог светског рата за ову констатацију нашли апсолутну потврду.

Ако томе питању приђемо са становишта савремених услова доћи ћемо до закључака који, мислим, квалитативно друкчије постављају однос одбране и напада. Данас је мање-више сваком потпуно јасно да одбрана, уколико се жели успешно супротставити нападу, мора бити неупоредиво активнија од оне из Другог светског рата (раније су постојала и потпуно супротна мишљења и о њима се писало у војној литератури Запада) и то најмање у оноликом степену колико су могућности напада за бржа и разноврснија дејства порасла. То значи да ће се одбрана по форми дејства све више приближити нападу, јер активна дејства у одбрани, по форми и до одређеног степена по суштини, и нису ништа друго него нападна дејства. Према томе, и одбрана ће све више губити онај основни фактор, који је њу, у одређеним оквирима, чинио јачим видом дејства од напада. Овде се сада могу поставити два питања: прво, да ли, аналогно горњем резонувању, долази до потпуног брисања разлике између напада и одбране као видова дејства; и друго, да ли одбрана и у оним ограниченим оквирима губи од својих преимућстава само адекватно степену јачања своје активности или је ту, захваљујући одређеним факторима, дошло до сасвим квалитативних промена које су, можда, знатно веће.

У одговору на прво питање укратко би се могло рећи ово: иако се одбрана по форми дејства знатно приближавала нападу, она се ипак потпуно не идентификује са њим, а што је још важније, она ће се по циљу и даље битно разликовати од напада.

Одговор на друго питање, мислим, знатно је тежи. Формално, логички би губитак одређених ограничених предности одбране над нападом био адекватан степену ишчезавања основе — „пасивности“ — из одбране, на којој је та предност базирала. Међутим, постоји неколико озбиљних разлога који наводе на много радикалнији закључак. Савремена техничка средства су по својим особинама и разноврсним могућностима много више нападна него одбранбена. Могућности ваздухопловства, ракетно, атомско и термонуклеарно наоружање не само што у поступцима, тактичким и нарочито стратеским, захтевају промене у смислу битног јачања нападних елемената, него, у многочему проширују досадашњи опсег напада, допуњујући, у извесном смислу, његову унутрашњу структуру. Ако бисмо за ову тврдњу тражили потврду у најширем смислу речи, могли бисмо је наћи, на пример, у анализи стратеских дејстава двају противника који располажу свим тим савременим ратним средствима. Нуклеарни и термонуклеарни удари или противудари могу имати битан значај у постизању стратеских циљева одређене етапе рата, без обзира на однос нападно-одбранбених дејстава на фронту копнене војске. Данас се и на Истоку и на Западу пише о томе да поједини видови могу самостално изводити стратеске операције и то у разним комбинацијама, као, на пример: да оба противника воде истовремено нападне операције у ваздуху, а да притом остали видови војске воде истовремено или нападне или одбранбене операције итд. То би се, свакако, у знатно мањем степену могло односити и на дејства у тактичким оквирима. Ако се, пак, овом питању прилази са становишта ситуације да једна страна не располаже атомским оружјем, онда је управо та страна, у првом реду, упућена на нападна дејства, ако жели, што је могућно више, избећи дејству противничког атомског оружја.

Све то наводи на закључак да је одбрана као вид дејства изгубила од својих ограничених предности над нападом знатно више него што је степен ишчезавања из ње основе на којој је та предност базирала — „пасивности“. Штавише, по многочему изгледа да је ту дошло до сасвим квалитативне промене односа у корист напада. Јасно је да је ту тврдњу теоретски веома тешко *потпуно доказати*, јер је то једна од доста честих поставки теорије ратне вештине коју, са сигурношћу, може доказати или оповргнути само ратна пракса.

Ноћне борбе

У Други светски рат ушло се са схватањима да ће ноћна дејства бити ограничена и да никако неће прелазити тактичке оквице. Таква предвиђања показала су се нестварним, јер су се ноћна дејства развијала често превазилазећи тактичке, па понегде, нарочито при крају Другог светског рата, и оперативне оквице. На Источном фронту било је обостраних ноћних напада. По преласку иницијативе на страну Руса, Немци су ноћна дејства често примењивали, нарочито у ситуацијама кад је требало вршити пробој из окружења. Иначе,

при крају Другог светског рата у Италији и на Западном фронту Немци су мање-више сва успешна напада дејства везивали за ноћ.

Руси су масовније практиковали ноћне нападе у тактичким и оперативним оквирима, стално су проучавали и усавршавали ноћна дејства, тако да су у другој половини Другог светског рата постизали и одличне резултате, вршећи продор и до 16 километара у току једне ноћи у дубину непријатељске одбране.

Дакле, ноћна дејства су се јако развила у току Другог светског рата али, ако посматрамо рат у целини, изузимајући наш, она ипак нису битно превазилазила тактичке и оперативне оквире. Међутим, захваљујући савременим техничким средствима као и проученим искуствима из Другог светског рата о могућности ноћних дејстава, постоје услови да се у будућем рату далеко више развију и да постану нормалан начин борбених дејстава и то, не само у тактичким, него и у стратеским оквирима. Штавише, има много изгледа да код неких земаља и армија, нарочито мањих, то постану чешће и нормалније практикована дејства него што ће бити дневна.

Интересантно је размотрити неке од карактеристика ноћних борби са становишта савремених техничких достигнућа. Узмимо, на пример, познато искуство Другог светског рата да су ноћни напади извођени знатно згуснутијим борбеним поретком уз, скоро, на пола смањена нормална дневна растојања и отстојања. Како то искуство изгледа ако се суочи са дејством атомског оружја и доста развијеним техничким средствима ноћнога извиђања данас? Изгледа да ће се норме растојања и отстојања у оквиру борбеног поретка при ноћним дејствима морати мењати, и то, не само пропорционално општим променама тих норми предвиђеним за нормална дневна дејства, него знатно више, тако да ће се те норме углавном приближавати дневним, мада се са њима сигурно неће и потпуно изједначити. У том правцу јако делују савремена техничка достигнућа. Не сме се стварати рентабилан атомски циљ ноћу као ни дању, мада, и поред усавршавања свих техничких средстава ноћног извиђања, ноћ још увек претставља велику заштиту у односу на дан. Осим тога, савремена техничка средства омогућују релативно брже савлађивање простора ноћу, тако да с те стране отпада потреба за знатно већим приближавањем резерви, других ешелона итд. ради одржавања потребнога темпа у нападу, или брзине реаговања у одбрани.

Проблем простора на бази искустава НОР-а

Већ је Други светски рат истакао у први план проблем простора за оне земље које су биле жртве агресије. Све европске земље које су биле нападнуте од стране Немачке, осим Совјетског Савеза, биле су „мале“ за одбрану. Још је, дакле, у Другом светском рату нападач располагао таквим техничким средствима која су му омогућавала велики темпо напада, да су се све земље, осим оних

највећих, нашле, поред осталог, пред проблемом помањкања простора потребног за извођење одбране.

Пошто савремена техничка средства омогућују неупоредиво већи темпо наступања, то се проблем простора појављује у знатно оштријој форми него што је то било у Другом светском рату и то, не само за мале и средње него и за велике земље, или чак и за коалицију већег броја земаља. Како то изгледа може се видети из чињенице да поједине армије предвиђају дубину ближег задатка једне стратегиске операције на око 1.000 километара.

Према томе, оне земље и народи који су спремни и хоће да се боре, а не да подлегну првом муњевитом налету нападача, морају, између осталог, и проблем простора решавати на начин који излази из оквира класичних, искључиво фронталних принципа ратовања. Ми у томе погледу можемо наћи изванредне поуке у НОР-у. Нисмо ми у НОР-у потпуно игнорисали простор, како би то неком површном посматрачу могло изгледати. Напротив, увек смо тежили да повећамо слободну територију, међутим, захваљујући другим факторима, посебно бројном и техничком односу наших и непријатељских снага, нисмо слободу маневра могли подредити обавезном чувању створене слободне територије. За нас је слободна територија имала, поред политичког, и чисто војни значај. Зато смо бранили слободне територије дотле док је та одбрана могла да се одвија у оквирима начела наше стратегије и тактике. Али, чим би претила опасност да се та начела наруше, а то практично значи да прихватимо круто фронтални начин ратовања који нам је покушавао натураити непријатељ, ми бисмо одустајали од одбране дотада створене слободне територије, напуштајући је, да бисмо истовремено офанзивним дејствима стварали на другој страни нову, обично, још већу слободну територију. Ми смо на тај начин у условима НОР-а решавали проблем простора. Релативно малу територију Југославије претворили смо својим начином дејства у практично бесконачан простор за непријатеља. Ваља напоменути да то није идеално решење проблема простора, него да је то нужно решење у условима инфериорног односа снага према непријатељу. Кад се тај општи однос снага за време НОР-а променио у нашу корист, онда је и наш однос према територији постао друкчији. Мислим да такво наше искуство у погледу решавања проблема простора има изванредан значај за савремене услове.

Зависност и међусобни утицај противничких доктрина у светлости искустава НОР-а

Док је немачка доктрина муњевитог рата тријумфовала по Европи и за један одређени период времена у Совјетском Савезу, дотле су се њена основна начела показала неуспешним у борби против НОР-а. То је толико позната ствар да нема никакве потребе за анализама и објашњењима, него је, мислим, интересантније извући

одатле неке закључке који би имали општу теоретску вредност. Они би се углавном могли свести на ове:

1. — У једном истом временском периоду не може једна доктрина имати универзалан значај. Важан фактор који омогућује успешну реализацију једне доктрине јесте и доктрина противника. Уколико је непријатељска доктрина ближа најбољем решењу коришћења реалних услова за рат, утолико она мора имати јачег утицаја на доктрину свога противника. На пример, доктрина са којом је Француска ушла у Други светски рат није, ни издалека, користила све реално постојеће објективне услове тадашње ситуације, па, аналогно томе, и Немачка, при стварању и развијању своје доктрине, није била нарочито обавезна да води рачуна о француској доктрини, осим у смислу што већег коришћења њених слабости, а не у смислу исправљања слабости властите доктрине која би се могла уочити у поређењу са противничком. Међутим, немачка доктрина морала је трпети битне измене у борби против НОР-а у Југославији. Наша доктрина максимално је користила све постојеће објективне и субјективне услове за успешно вођење управо онаквог рата какав смо ми водили. Одређени услови су, дакле, родили такав начин рата да би у повратном дејству баш такав начин рата био у стању да најпотпуније искористи те исте услове који су га родили. Доктрина која је све то имала у виду и на тим факторима била заснована, морала је довести у питање начела доктрине муњевитог рата при њиховом међусобном сукобу. То је потпуно логично још и због тога што се претставник доктрине муњевитог рата јавља као нападач, који се није припремио за вођење рата какав му је наметнут и друго, што је доктрина муњевитог рата добрим делом базирала на слабостима противника којих, наравно, није било у нашем НОР-у.

2. — Степен међусобног утицаја доктрина двојице противника зависиће од тога чији је начин ратовања виталнији и више одговара конкретной друштвено-историској и војно-политичкој ситуацији. Но, једна ствар може се сматрати законитом, а то је, да доминантан утицај на карактер и физиономију рата врши она доктрина која је еластичнија, свеобухватнија, која се може лако прилагодити битно различитим ситуацијама и која, према томе, свеобухватније користи све постојеће услове за вођење рата.

НОР у суштини и претежно стратегиска офанзива

На крају, још једно питање које је интересантно са становишта метода и суштине класификације искустава НОР-а. Да ли је НОР био претежно стратегиска офанзива или стратегиска дефанзива? Ту постоје различита мишљења.

Пре него што бисмо анализирали та различита мишљења, треба одмах напоменути да бисмо сасвим промашили ако бисмо у НОР-у тражили стратегиску офанзиву или дефанзиву по узору на те категорије из фронталног начина ратовања. Таквих категорија у НОР-у

нема, нити их је могло бити из простог разлога што је то други, специфичан начин ратовања који је, нормално, морао имати и своје посебне законе и категорије. Истина је да се и НОР у својој завршној фази по форми знатно приближио класичном фронталном начину ратовања карактеристичном за Други светски рат, мада се са њим никада није потпуно изједначио. У тој фази његови се поступци и норме могу донекле, мада опет не сасвим, упоређивати са онима из фронталног начина ратовања. Стратегиска офанзива и дефанзива одређене су категорије које је теорија стратегије фиксирала на бази изучавања класичног фронталног начина ратовања. Према томе, строго узевши, не би било правилно упоређивати појмове изишле из једне стварности са праксом која је квалитативно друкчија. Међутим, како ми немамо обрађену и озакоњену терминологију НОР-а, нарочито не са становишта и у домену теорије стратегије, то ћемо се терминима стратегиске офанзиве и стратегиске дефанзиве условно послужити, подразумевајући ту само ону основну суштину ствари која би се у виду питања могла формулисати и овако: да ли је НОР, посматран у целини и у стратегиским оквирима, претежно претстављао офанзиву или дефанзиву?

Аргументи оних који сматрају да је НОР у суштини претстављао стратегиску дефанзиву били би углавном следећи:

1. — Ми смо били у одбрани, односно бранили смо своју земљу од окупације, па смо, према томе, водили стратегиску одбрану.

2. — У домену тактике ми смо били мање-више стално у офанзиви, а у домену стратегије у дефанзиви, јер нам, у великом периоду рата, општи однос снага није дозвољавао да предузмемо стратегиску офанзиву. Тада, кад се општи однос снага променио у нашу корист, и ми смо из оквира офанзивних тактичких дејстава прешли и на офанзивна стратегиска дејства.

3. — Временски добар део НОР-а протекао је у великим непријатељским офанзивама кад смо били принуђени да се бранимо.

Мислим да се ниједан од поменутих аргумената заједно са својим образложењима не би могао прихватити. Узмимо први аргумент. Његова основна слабост је у томе што он брка појмове, идентификујући одбранбени рат са стратегском дефанзивом. Истина је да смо ми водили одбранбени рат, али то никако аутоматски не значи да се такав рат мора водити искључиво дефанзивом у стратегији. Напротив, и одбранбени рат се може водити најбескомпромиснијом стратегском офанзивом. За то има врло много примера у историји ратова.

Код нас је и специфичан случај и у томе смислу што НОР није значио континуелан продужетак априлског рата. Није то, дакле, био прелаз армије потучене у фронталном начину ратовања на партизански начин, да би то давало један општи печат НОР-у. Напротив, НОР је почео без икаквог ослоњања и везе са старом армијом, која је била потпуно разбијена. То значи да НОР суштински и са чисто војног становишта није значио континуелан продужетак одбране земље коју стара, регуларна армија није успела одбранити, него је он претстављао борбу за ослобођење већ окупиране земље. Дакле, и по суштини и по форми то је био офанзиван задатак.

Што се тиче другог аргумента теорије по којој је НОР претстављао претежно стратегиску офанзиву, треба, у првом реду, рећи да је теоретски типичан пример навлачења оригиналне специфичне стварности НОР-а на оне теоретске калупе који су прављени на бази квалитативно друге стварности. Тврдња да смо у тактичким оквирима били у офанзиви, али да у стратегији нисмо, мислим, да је илустрација тога. Изгледа као да је та тактичко-офанзивна дејства требало претворити у неку целовито нападну стратегиску операцију па да би се схватила, или то признала као офанзива у домену стратегије. Међутим, при томе се не види да бисмо баш на тај начин прешли на један други начин ратовања. Треба схватити да је збир тих офанзивних тактичких дејстава, а у многим периодима и ситуацијама, не само тактички него и стратегиски, претстављао органску целину међусобно повезану једном стратегиском идејом, а организациски повезану само до тога степена до кога је то било корисно у датом моменту у духу суштине нашега начина ратовања. Ако бисмо своју праксу хтели убацити у старе теоретске калупе, онда би се за НОР још мање могло рећи да је био стратегиска дефанзива него стратегијска офанзива. Јер, ми нисмо отсудно бранили слободну територију, нисмо у њеном оквиру имали државно тежиште итд. Нормално је да се у стратегиској дефанзиви смањује сопствена територија, а код нас се у НОР-у, напротив, свакодневно повећавала слободна територија итд.

Наша офанзивна стратегија у НОР-у није се огледала само кроз офанзивне војне операције стратегиског значаја него, пре свега, у сталном општем јачању и развијању НОР-а, садржаном у свакодневном јачању наших оружаних снага, како бројном тако и организациском, повећавању слободне територије, јачању наших политичких позиција итд. То је суштина само офанзивне стратегије једног таквог рата, која је, постепено мењајући општи однос снага, стварала

услове и за војне операције релативно друкчијег карактера. Иначе је, мислим, јасно да се дефанзивном стратегијом не би могли створити онакви услови за вођење завршних операција какви су постојали. Ако се упореде услови вођења НОР-а у 1941 години са оним из завршног периода рата, мора се уочити квалитативна разлика у неким битним факторима — снази оружане силе, територији коју смо држали и у политичкој ситуацији у земљи. Стратегиском дефанзивом у онаквом рату какав смо ми водили не би се могао створити ниједан од поменутих фактора. На пример, не знам како би се стратегиском дефанзивом могло обезбедити онако стално, рапидно повећање наше слободне територије?

У погледу трећег аргумента који говори о томе да је велики део НОР-а испуњен непријатељским офанзивама, па би, аналогно томе, требало да смо и ми за то време у дефанзиви, могло би се рећи да се по неразумевању суштине НОР-а не разликује од другог аргумента. Наша дефанзива у чисто војном погледу, чак ни на оном простору где је вођена непријатељска офанзива, није се са њом потпуно временски поклапала. Наша, да је назовемо оперативно-стратегиска дефанзива, обично је кратко трајала и уступала би место офанзиви. Супротставити се непријатељевој офанзиви избегавањем борбе коју је он хтео наметнути уз истовремено предузимање сопствене офанзиве у неком другом правцу — то је постало једно од познатих виталних оперативно-стратегиских начела НОР-а.

Ако бисмо са становишта питања о коме је реч анализирали цео ток НОР-а нашли бисмо, мислим, мали број веома кратких временских периода заиста кад смо били у стратегиској дефанзиви. То је и разумљиво јер би дефанзива у стратегији код онаквог начина рата значила одузимање управо оних суштинских преимућстава које је он имао над непријатељским и на којима је, у великој мери, базирана наша победа у НОР-у. Према томе, то питање заслужује да буде правилно осветљено и са становишта теорије стратегије.

ВОЈНИ АСПЕКТ ОДЛУКА ДРУГОГ ЗАСЈЕДАЊА АВНОЈ-а

Прво и Друго засједање АВНОЈ-а претстављају два преломна момента у развоју Ослободилачког рата и Народне револуције — како у погледу реализације политичких, револуционарних циљева одређених етапа тога развоја, тако и у погледу даљег вођења рата и рјешавања наредних задатака стратегије. Због тога и разматрање садржине и карактера рада и одлука ових засједања претставља основу за студију једног од кључних проблема војне теорије — односа политике и стратегије у конкретним условима, а на темељу тога и изворе за изучавање стратeгиских проблема ослободилачких и револуционарних ратова и уопштавања њихових искустава и поука за будућност.

Прво засједање АВНОЈ-а услиједило је као резултат остварених успјеха у дотадашњем развоју НОП-а. За годину и по дана борбе НОП је преодолело почетне тешкоће и стабилизовао се и у политичком и у војном погледу. Из партизанске акције разгорио се у великом дијелу земље у оружани устанак, са свим својим атрибутима — са оружаним снагама, органима нове револуционарне власти и оствареним јединством народних маса на главним устаничким жариштима. Тај развој кретао се кроз оштре сукобе са неупоредиво надмоћним оружаним снагама окупатора који је улагао крајње напоре да већ у самом почетку сломи партизанске одреде и са домаћом издајничком реакцијом која се у току прве године рата, упркос крупних унутрашњих противрјечности, ујединила и пактирала са окупатором на платформи заједничке борбе против устанка. Послије читавог низа окупаторских офанзива које је пратило упорно настојање издајничке реакције да изазивањем братоубилачког клања и грађанског рата разбије НОП, услиједио је у другој половини 1942 године снажан полет оружаног устанка, који је довео до побједа изражених стварањем Народноослободилачке војске и Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије. Појава НОВ-е и АВНОЈ-а означава ондај преломни моменат којим НОП у Југославији из почетне етапе, која се у политичком погледу карактерисала борбом за афирмацију платформе КПЈ у широком народним масама и у војним борбеним дејствима која су носила низ одлика типичне партизанске акције и почетних тешкоћа масовне устаничке борбе, израста у трајан, општенародни рат за ослобођење и револуционарни преображај. Тиме је

уједно изражена и суштина нове етапе развика. Ослањајући се на поменуте извојеване побједи, требало је тежити пуном остварењу оних основних услова који би осигурали прелаз на завршну етапу Ослободилачког рата и Народне револуције, од којих свакако треба посебно истаћи пуно остварење јединства маса у устанку и изоловање утицаја реакционарних, колаборационистичких снага, који је у неким областима био мање или више осјетан (ХСС у Хрватској, белогардизам у Словенији, четништво у Србији итд.) и, упоредо с тим, израстање нове армије и власти у рјешавајућу снагу не само на главним жариштима, како је то било крајем 1942 године, већ у читавој земљи. Тежње да се то постигне изражене су стварањем АВНОЈ-а и одлукама његовог Првог засједања. А отуд су логично произишавали и имали специфична обиљежја и задаци стратегије у наредној етапи. Дивизије и корпуси нове армије претстављали су основно средство стратегије за распламсавање оружаног устанка и постепену реализацију истакнутих услова.

Исту ону рјешавајућу улогу коју су Поход пролетерских бригада и офанзивна кампања у Босни и Хрватској која се на тај Поход надовезала имали у постизању прелома означеног стварањем АВНОЈ-а, имали су разбијање Четврте и Пете офанзиве и побједи у периоду капитулације Италије у постизању прелома означеног Другим засједањем АВНОЈ-а. Анализа тих рјешавајућих потеза стратегије са становишта основних политичких задатака, чију смо садржину за обје истакнуте етапе укратко изложили, показале и разлике између њих и неке специфичности битки у једној и другој етапи. Да би то показали довољно да се потсјетимо да је Поход бригада отпочео у условима изванредно тешке кризе у којој се НОП налазио, прије свега, на своме тадашњем тежишту и да је главни удар главнине оружаних снага НОП-а био усмјерен тамо гдје је оружани устанак био у успону и претстављао потенцијалну снагу, чијим је развезивањем и усмјеравањем било могућно постићи побједи које су са становишта преодољевања тешкоћа у којима се устанак налазио и његове стабилизације имале рјешавајућу улогу. И битке у Четвртој офанзиви и, поготово, правац и циљ противофанзиве Главне оперативне групе Врховног штаба, а затим разбијање Пете офанзиве и рјешење ситуације у низу области и покрајина у корист НОП-а у току 1943 године, имале су неке нове карактеристике. У тим биткама већ крупне снаге НОВ биле су у могућности не само да својим одбранбеним операцијама и противофанзивама разбијају офанзиве непријатеља без онаквих губитака и поремећаја до којих је долазило у ранијим офанзивама, већ и да усмјеравају главни удар својих дејстава тамо гдје су снаге НОП-а биле незнатне или исувише слабе да би саме могле бити утицати на измјену ситуације у своју корист (као, на примјер, у Црној Гори, Херцеговини, Санџаку итд.). Користећи те нове могућности, наша стратегија била је у стању да одговори на оне основне задатке који су произишавали из општих смјерница одређених Првим засједањем АВНОЈ-а.

Одлуке Другог засједања АВНОЈ-а дошле су као резултат остварених задатака постављених на његовом Првом засједању. НОП је и са становишта односа политичких снага у земљи и са становишта ситуације на југословенском ратишту израстао у одлучујућу снагу. У процесу борбе против удружених снага окупатора и домаће издајничке реакције био је извршен обрачун са главним снагама старог друштвеног поретка. Преостала упоришта на која су се те снаге у земљи ослањале нису више била таква да би претстављала озбиљнију опасност по успјешно окончање револуционарног преображаја. У том погледу НОП је улазио у онај период развитка који се карактерисао борбом за успјешно окончање тога преображаја. Нова, народна револуционарна власт израсла је у јединствен систем и била прихваћена од огромне већине народа. Она се ослањала на остварено јединство народних маса и братство народа Југославије, цементирано у заједничкој борби против окупатора и домаће издајничке реакције, који су се манифестовали кроз јединствени Народноослободилачки фронт — милионску политичку организацију чија је руководећа снага била КПЈ. НОВ, чије су јединице водиле у том моменту борбе широм земље, претстављала је оружану гаранцију тих остварених револуционарних тековина и такву снагу која ће бити способна да, у оквиру општих ратних напора антихитлеровске коалиције, доведе Ослободилачки рат до побједоносног завршетка. И број њених бригада и дивизија и њихов распоред јасно су потврђивали да су основни задаци раније етапе — борба за израстање нове армије у снагу која би водила успјешне борбе не само на тежишту, већ на територији читаве земље — били приведени крају.

И ситуација на фронтима Другог свјетског рата била се крајем 1943 године знатно измјенила. Био је завршен период у коме су савезничке армије водиле битке за преузимање стратешке иницијативе. Њемачка стратегија потпуно је напустила доктрину „блицкрига“ и све своје напоре усмјерила је на одбрану „европске тврђаве“. Други свјетски рат је постепено улазио у завршну етапу. На дневном реду у табору антихитлеровске коалиције све су више избијала питања послератног уређења Европе и свијета. И Југославија је била предмет разних комбинација савезничких сила. Али је већ тада реална и војна и политичка снага НОП-а била фактор о кога су се озбиљно спотичале све комбинације споља које нису за основу имале стварну ситуацију у земљи и нове политичке и војне односе који су у њој формирани побједоносним развитком Ослободилачке борбе и револуције. Коликогод су се владе савезничких сила оглушивале о те корјените друштвено-политичке промјене у Југославији, толико су њихове врховне команде све више рачунале са оружаним снагама НОП-а, јер су ове везивале крупне њемачке снаге за себе и било је очигледно да би у заједничким напорима за коначно уништење Хитлерове Њемачке могле одиграти веома значајну улогу. Отуд су ове у току 1943 године, слањем својих војних мисија у Врховни штаб, успоставиле прве контакте са НОВ. Та сарадња се све више разви-

јала. То је уједно био и пут за пуну афирмацију НОП-а, а тиме и за признање нове Југославије.

Све те промјене и у односу на оружане снаге биле су изражене одговарајућим одлукама Другог засједања АВНОЈ-а и његовог Претседништва. Пошто је усвојило Декларацију и на темељу ње три основне одлуке — о врховном законодавном и извршном народном претставничком тијелу и Националном комитету ослобођења Југославије, о одузимању права законите владе Југославије такозваној југословенској влади у иностранству и забрани повратка у земљу краља Петра II и о изградњи Југославије на федеративном принципу — Вијеће је донијело одлуку „о признању и захвалности Народно-ослободилачкој војсци“ у којој се посебно истиче признање и захвалност Врховном штабу НОВ и ПОЈ за „изградњу и организацију наше народне војске и за успјешно руковођење операцијама“. Образложење предлога о увођењу звања маршала Југославије које је поднијела словеначка делегација, недвосмислено изражава степен организације и борбених квалитета НОВ.

„Да бисмо дали израза садашњем стању наше војске, која се из малих партизанских и диверзантских одреда кроз тешке борбе развила у редовну, дисциплиновану, модерно организовану и наоружану, јединствено руковођену војску, да бисмо самосвесно документовали њено садашње бројно и квалитативно стање, и да би јој у исто време дали највише признање за њена велика и славна дела у нашој Ослободилачкој борби предлажем, у име словеначке делегације, да Претседништво АВНОЈ-а донесе одлуку о додељивању назива маршала Југославије Врховном команданту НОВ и ПОЈ, другу Титу“.

Пошто је усвојило овај предлог и донијело одговарајућу одлуку, Вијеће је усвојило и предлог одлуке о одобравању одлука, наредба и изјава Извршног одбора АВНОЈ-а и Врховног штаба НОВ и ПОЈ. Познато је да су све дотадашње одлуке и наредбе у вези са развојем и изградњом оружаних снага донешене у Врховном штабу. Међу најважније свакако спадају: статут бригада, образовање војно-територијалних органа и све мјере око регулисања питања организације позадине у служби фронту, одлука о заклетви и застави, о војним судовима и судовима части, о чиновима, о звању Народног хероја и низ других. Све те одлуке и наредбе донешене су у процесу дотадашњег развоја и биле су одраз постепене изградње оружаних снага и рјешавања проблема вођења рата у цјелини. Њиховим спровођењем НОВ је већ до Другог засједања АВНОЈ-а примила све основне одлике оружаних снага једне земље која води рат до коначног ослобођења, што је поменутом одлуком Засједања добило и формално правну основу.¹⁾

Али значај одлука Другог засједања АВНОЈ-а, не исцрпљује се само тиме што је оно констатовало и озаконило оно што је у питању изградње оружаних снага и њихове улоге у дотадашњем вођењу

¹⁾ Сви подаци и цитати узети су из књиге „Прво и Друго заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије“, издање Президијума Народне скупштине ФНРЈ, Београд.

рата већ била стварност. Државотворни карактер тих одлука имао је крупне позитивне реперкусије на даљи развој оружаних снага. Чињеница да је НОВ тим одлукама постала оружана снага државе чији су темељи ударени на Засједању пружила је далеко шире могућности за регулисање многобројних проблема даљег вођења рата. И дотадашње и будуће одлуке, наредбе и укази добиле су снагу закона. Ту се није радило само о новим одлукама које су регулисале унутрашњу организацију оружаних снага, већ и о оним које регулишу питање вођења рата у најширем смислу. Овдје на првом мјесту треба истаћи проблеме регулисања обавезе грађана према оружаним снагама и проблеме ангажовања свих материјалних извора у служби фронту. На бази таквих одлука било је могућно законским путем обезбиједити одговарајуће рјешење о војној обавези и спровођењу мобилизације, о организацији транспорта, збрињавању рањеника, регулисању питања снабдјевања војске, рада привредних предузећа за рачун оружаних снага итд. Све је то имало огроман практични значај у овом моменту који је претстављао прелом између оног периода у коме је НОП постепено израстао у одлучујућу политичку и војну снагу у земљи и новог који је долазио и у коме је из тога покрета израсла нова држава која је имала да рат за своје коначно ослобођење приведе крају. У ранијем периоду рјешење поменутих питања морало је да иде саобразно степену утицаја који је НОП остваривао кроз оружану борбу и политичку активност у народу. Томе је сасвим одговарао онако снажно истакнут принцип добровољности на коме се заснивало регулисање низа основних питања вођења рата као што су мобилизација људства у војску, питање снабдјевања, збрињавања рањеника итд. Сада у новој етапи коју је отварало Друго засједање АВНОЈ-а, саобразно задацима који ће се постављати пред оружане снаге, такав начин регулисања поменутих питања нужно је морао бити превазиђен. Њихово рјешавање, с обзиром на карактер и размјере завршних битки које ће отпочети, морало се поставити на много ширу основу. А то ће бити омогућено активношћу највишег законодавног тијела и његовог извршног органа — владе. У томе је, такође, огроман непосредан значај Засједања са становишта даљег развојка оружаних снага и вођења рата до коначне побједе.

Сем тога, одлуке Засједања имале су изванредан одјек у земљи и утицај на даље јачање масовне базе борбе и револуције. Оне су недвосмислено говориле о преломним побједама НОП-а, што се позитивно одразило и на онај дио народних маса које су још увијек биле у ставу ишчекивања и колебања. У том погледу одлуке су послјешиле завршетак оног процеса диференцијације снага у земљи који се развијао кроз читав рат. Томе је такође допринио позитиван пријем на који су наишле одлуке Засједања у свијету и код савезничких влада, а с тим заједно и осуде политике избјегличких влада и контакти савезничких команди са Врховним штабом НОВ. Све се то одразило на масовнији прилив нових бораца у НОВ и све ширу подршку на коју су њене јединице наилазиле у народу.

Због свега тога је логично што је Друго засједање АВНОЈ-а означавало почетак нове етапе у развоју Ослободилачког рата и Револуције, коју су карактерисали квалитативно нови задаци. Међу основне свакако треба истаћи рад на учвршћењу и даљој изградњи нове државе, борбу за њено међународно признање и на војном плану напоре за њено коначно ослобођење. Друго засједање АВНОЈ-а означавало је, према томе, прелом који је отварао завршну етапу у развоју Ослободилачког рата и Народне револуције. Истакнути задаци нове етапе одлучујуће су утицале на даљу еволуцију стратегије НОР-а. У њој ће дотадашњу стратегију исцрпљујућег, партизанског рата, карактеристичног по даноноћним ситним и крупним офанзивним ударима снага НОВ и ПОЈ у слабијим мјестима у непријатељском распореду на читавом пространству земље и по избјегавању рјешавајућих судара које је непријатељ покушавао да наметне, постепено замијенити стратегија која ће ићи за коначним рјешењима. До тог прелома у начину употребе оружаних снага није дошло у једном скоку већ, како је то било карактеристично за еволуцију стратегије у НОР-у у цјелини, кроз процес који се развијао у дужем временском интервалу. Исто као што је процес стварања НОВ текао кроз дужи период — од образовања Прве пролетерске бригаде до стварања дивизија и корпуса — у коме је постепено израстао на бази партизанске тактике оригинални метод ратовања нове армије, који је коначно постао доминирајући у времену од краја 1942 па кроз 1943 годину, текао је постепено у завршној етапи рата и процес у коме је метод ратовања НОВ доживио нови квалитативни скок.

Већ је карактер борбених и ратних дејстава у Југославији крајем 1943 и почетком 1944 године указивао на битне промјене у стратегиском положају на нашем ратишту. Истина, главни удари окупаторских снага у низу крупних офанзивних операција из тог периода били су усмјерени, исто као и они из 1942 и 1943 године, против главних групација НОВ. То су познате операције у Босни, Хрватској и Словенији. Али су се те операције, и по плановима њемачког командовања и по методу извођења, битно разликовале од оних из ранијег периода. Нису то више биле, попут операција „Weiss“ и „Schwarz“, операције у којима би се методом окружавања и систематског стезања обруча око главнине снага НОВ тежило постизању коначног рјешења на нашем ратишту. Те операције, иако се често у њемачким плановима истиче тежња за уништењем, биле су фактички инспириране дефанзивном стратегијом. Нијемци су брзим маневрима релативно слабијим снагама од оних које су ангажовали у операцијама ранијег периода тежили да преотму и осигурају значајне позиције које су још од прије капитулације Италије и, поготово, послје ње, биле или под контролом НОВ или под њеним сталним притиском. Радило се, прије свега, о комуникацијама, привредним рејонима и областима које су имале посебан војни значај (Далмација, отоци, Истра, граничне области према Србији итд.). Они сада више нису имали ни довољно снага ни расположивог времена за организацију и систематско, дуготрајније извођење операција

окужења. Најчешће се радило о брзом продору јачих моторизованих група дуж комуникација и посједању одговарајућих објеката, без систематског прочешљавања терена и жеље да се уобруче снаге НОВ против којих се предузима офанзива. То значи да су нови тактички поступци њемачких снага, које смо уочили баш у овом периоду (далеко шири употреба маневарских, покретних пјешадиских и, нарочито, моторизованих борбених група) одраз промјена у њиховим стратегиским концепцијама. Њемачко командовање се коначно помирило са чињеницом да се југословенско ратиште не може ликвидирати и није му ништа преостало до да своје поступке на том ратишту у највећем степену подеси његовом карактеру, који је био условљен методом борбених дејстава НОВ, јер је то био најбољи пут да се што дуже очувају најзначајније позиције.

На ове битне промене у стратегиском положају указивао је и распоред снага НОВ. Крајем 1943 и почетком 1944 године није се НОВ онако изразито као у ранијем периоду дијелила на главнину — главну групацију која је била непосредно под Врховним штабом и била ангажована у рјешавању главних стратегиских задаћа (као што су биле: поход на западну Босну и офанзива која се на њега надовезала, разбијање Четврте офанзиве, противофанзива и освајање позиција у Херцеговини, Црној Гори, Санџаку и источној Босни, разбијање Пете офанзиве) и остале снаге, које су биле и бројно и организацијски неупоредиво слабије. Сада у свим покрајинама и областима дејствују крупне снаге — корпуси, дивизије и групе бригада са бројним партизанским одредима. Оне су везивале много крупније непријатељске снаге, изводиле све замашнија дејства и освајале једну позицију за другом. То је приморавало непријатељско командовање да, у ситуацији када је располагало релативно мањим снагама, још више распарчава јединице и упорније их везује за одбрану значајних објеката и да се онда када је предузимало офанзивне операције ради преотимања неких важних позиција, задовољи ангажовањем далеко слабијих снага него у ранијем периоду. Све је то имало утицај на обострани распоред. Непријатељско командовање било је приморано да се све више одриче контроле територије и јединства окупационог система, а слободне територије постајале су све пространије и стабилније. Ове територије — организоване у војном и политичком погледу — јављају се све изразитије као позадина фронта и као територије које могу послужити за операциске основице са којих би се предузимала офанзивна дејства већих или мањих размјера. Постојање све пространијих и сталнијих слободних територија омогућавало је извођење бржих маневара и пребацивање јединица са једне територије на другу, што је био битан предуслов за прегруписавање снага у циљу стварања довољно јаким групација за предузимање офанзивних дејстава на изабраним правцима.

Поред тога, постојање пространијих и сталнијих слободних територија на читавом југословенском ратишту омогућавало је да се на ефикаснији начин приступи рјешавању низа проблема као што су снабдевање, збрињавање рањеника, мобилизација, наоружање, слу-

жба везе итд. Те могућности указивале су такође на значајне промјене у стратегиском положају у периоду о коме је овдје ријеч. Организована територија, са изграђеним системом народне власти и војнотериторијалних органа, пружала је далеко шире могућности за прикупљање животних намирница, за коришћење саобраћаја, организацију разних радионица и предузећа која би радила за потребе оружаних снага, за спровођење мобилизације и организацију мобилизационих центара, за смјештај и његу рањеника и болесника, за уређење сталнијих аеродрома и ваздухопловних база за примаме ратног материјала од Савезника и евакуацију тешких рањеника, за организацију ефикасније службе везе, што је било од особитог значаја када се има у виду распоред појединих корпуса и дивизија чије је операције било нужно координирати итд. С обзиром на опште познате изванредне тешкоће с којима се НОВ борила код рјешавања ових проблема у ранијем периоду, не треба посебно ни истицати велики значај ових нових могућности за њихово рјешавање. Тим прије што су те могућности пружале далеко повољније услове управо са становишта организације крупних офанзивних маневара на главним правцима, чије су припреме отпочеле у прољеће 1944 године.

Све то веома лијепо илуструје ток припрема главних снага за офанзиву у Србији. Поменути услови омогућили су прикупљање довољно јаке групације, која је била одређена за продор у Србију. Иако су Нијемци, с обзиром на расположиве снаге, предузели нај-ефикасније мјере да спријече тај продор, то им није пошло за руком. Они су, наиме, покушали да узастопним офанзивним операцијама против територија које су претстављале операциске основице за дејство снага НОВ према Србији — источне Босне, Санџака и Црне Горе — онемогуће концентрацију и припреме наших јединица. Ток догађаја је показао да Нијемци нису имали довољно снага да постигну постављене циљеве. Поједине дивизије и корпуси НОВ успјевали су да се из удаљених области — западне и средње Босне и Славоније — пребаце за релативно кратко вријеме у источну Босну и у Санџак и да одатле, рјешавајући на релативно задовољавајући начин у поређењу са ранијим периодом, проблеме исхране, попуне, муниције, везе, рањеника, покрета, наоружања итд., отпочну операцију продора у Србију. Извођење такве концентрације снага и њихових припрема за офанзиву широких размјера показује да је у односима снага, у условима извођења борбених дејстава и рјешавања свих других проблема вођења рата, дошло до битних промјена о којима је било непријед ријечи.

Отуд произилази да је у процесу прерастања устанка, који се развијао у форми партизанског рата, карактеристичног у почетку по распарчаности оружаних снага на многобројне партизанске групе и одреде, који су изводили самостална и оперативна неповезана борбена дејства широм земље, у рат који води оперативна армија, извршен коначни прелом управо у периоду о коме је овдје ријеч. Тај процес чини битну карактеристику нашег Народноослободилачког рата са становишта теорије ратне вјештине. Сви напори наше поли-

тике и стратегије од почетка оружане борбе били су усмјерени на развијање тога процеса. Тим настојањем биле су прожете одлуке у Столицама, стварање пролетерских и ударних бригада и израда њиховог Статута, стварање дивизија и корпуса НОВ, изградња система војнотериторијалних органа и још читав низ организациских и других мјера. Све је то било усмјерено у правцу преодознавања првобитних, али у датом времену и условима нужних, почетних форми организације оружаних снага и метода њиховог ратовања, у правцу постепеног и условима саобразног преласка од оних устаничких, територијално ограничених форми, ка формама покретног, маневарског метода ратних дејстава оперативне армије. У том процесу је стварање првих бригада претстављало први квалитативни скок. Оне су, у измијењеним условима (на одређеном степену развитка оружаног устанка и организационе, политичке, кадровске, техничке итд. уздигнутости партизанских снага) примјеном метода покретног маневарског рата извршиле први одлучујући корак на линији развијања поменутог процеса. Као што је познато НОВ је тај метод примјењивала све до завршне етапе рата. Његова основна карактеристика била је у томе што је био израђен на принципима партизанске тактике. У завршној фази рата, који је отворило Друго засједање АВНОЈ-а, дошло је постепено до новог квалитативног скока. НОВ је најприје кроз припреме главних снага и њихова дејства, а затим у све ширим размјерама и на разним правцима предузимала иницијативу, наметала непријатељу битке за главне позиције на нашем ратишту и водила их до побједоносног завршетка. Послије прикупљања и припреме јединица, које су отпочеле у прољеће 1944 године и оштрих борби са главним њемачким снагама у току јул—август које су покушале да поремете планове Врховног штаба, отпочела је битка за Србију, а одмах затим битка за Далмацију и отоке, да би у току исте године дошло до коначног ослобођења Србије, Македоније, Црне Горе и Далмације. Била је то, дакле, она фаза у развоју рата у којој се, гледано у општим стратеским размјерама, коначно мијењају улоге између ратујућих страна на нашем фронту. Окупаторска армија, која је у ранијим етапама контролисала главне позиције и у ослонцу на њих, на своју бројну и техничку надмоћност, на окупациони систем, на релативно јаке и организоване снаге и упоришта квислинга и контрареволуције, предузимала повремене офанзивне кампање за уништење главних снага НОВ и упоришта НОП-а и на тај начин, макар и повремено, преузимала иницијативу и покушавала наметати рјешавајуће битке, сада у новој, завршној етапи, постепено губи једну за другом најважније позиције и истовремено сваку могућност за преотимање иницијативе и наметање рјешавајућих судара, прелазећи у општу дефанзиву, која ускоро на главним правцима добија карактер позиционе одбране. Истовремено оружане снаге НОП-а у новој етапи преузимају иницијативу и намећу рјешавајуће сударе за главне позиције на југословенском ратишту. Изучавање тога процеса у коме се постепено — кроз дуги, исцрпљујући, вишегодишњи рат мијењају општи политички и војни услови и односи снага, а

са њима и физиономија ратишта и концепције и поступци ратујућих страна — веома је интересантно са становишта историје ратне вјештине и извлачења искустава и поука за будућност.

Интересантно је истаћи да је до изложеног прелома дошло у оном периоду када однос снага није био још корјенито измијењен у корист НОВ. Почетком 1944 године окупатор и квислинзи располажу са преко 600.000 војника, а НОВ са преко 300.000. Иако повољнији по НОВ, тај однос се није измијенио ни у другој половини 1944 године до те мјере да би се сматрао повољним. Послије ослобођења Србије, Македоније, Црне Горе и Далмације бројни однос био је 500.000 : 500.000 војника. То поготово важи када је ријеч о маси и квалитету наоружања, муниције и разних материјално-техничких средстава. Код разматрања услова под којима је услиједио овај прелом није, наравно, могућно апстраховати опште стање на фронтима Другог свјетског рата и, посебно, значајан утицај који је имао развој догађаја на Источном фронту. Црвена армија је у ово вријеме незадрживо продирала на запад, а њено лијево крило приближавало се постепено Румунији и све више угрожавало њемачке позиције на Балкану. Такође, морамо имати у виду конкретну стратешку ситуацију на Балкану од које је наше руководство требало поћи у планирању операција које су ишле за коначним рјешењима. Овдје је посебно значајну улогу имало присуство њемачке Групе армија „Е“ на југу Балкана — у Албанији, Грчкој и на њеним отоцима. С обзиром на приближавање Источном фронту било је реално очекивати употребу све групе за образовање крајњег десног крила њемачког фронта према Црвеној армији за одбрану Балкана, код чега је стратешки значај Србије дошао у први план. Постајало је све очигледније да ће онај ко овлада Србијом и — ближе речено — Београдом и Моравском долином ријешити ситуацију у своју корист, тј. да ће Њемци стабилизирати свој фронт на Балкану уколико буду довољно јаки да одрже поменуте позиције, а то су могли учинити само ангажовањем снага Групе армија „Е“ у Србији или ће то учинити НОВ у заједници са Црвеном армијом, ако предухитри Групу армија „Е“. И, најзад, с обзиром на политички значај Србије, на позиције које су у њој још увијек имале снаге контрареволуције и на нека схватања проблема посљератног уређења од стране савезничких влада која нам нису ишла у прилог, руководству Народноослободилачког рата и Народне револуције било је стало до тога да снаге НОВ што пре и коначно ослободе Србију. Слично је било и са Далмацијом и њеним отоцима. Она је НОВ била потребна као ослонац за припрему довољно јаким снага које би могле бити ефикасно употријебљене за продор на сјеверозапад, јер нам је из истих разлога било стало до тога да наше снаге коначно ослободе Истру и Трст.

Ток догађаја је показао да је НОВ у таквим условима, и поред изложеног односа снага, успјешно ријешила прве крупне стратешке задаће завршне етапе рата. Њене снаге овладале су територијом Србије, ослободиле Београд, Далмацију, а ускоро затим Македонију и Црну Гору. У ослобођењу Србије, према споразуму НКОЈ и владе

СССР-а, узеле су учешћа и снаге Црвене армије. НОВ је могла да постигне такве успјехе прије свега због тога што се њен дотадашњи метод ратовања показао подесним за извођење поменутих операција. Постојећа физиономија југословенског ратишта и обострани распоред снага, код чега је особито битно истаћи с једне стране, постојање све јачих гупација НОВ у појединим областима (у Црној Гори, источној и западној Босни, југоисточној Србији, Славонији итд.), од којих је свака почетком 1944 године у свом саставу имала по 4—6 дивизија и, с друге стране, све већу распарчаност окупационих трупа и њихову везаност за одбрану комуникација и најзначајнијих центара, пружали су НОВ погодне услове да примјеном већ опробаних поступака — концентрације снага на изабраним правцима и брзих покрета, маневара и продора у циљу овлађивања повољним позицијама — осигура надмоћност у одређено вријеме и на рјешавајућем мјесту. У том погледу је операција продора у Србију средином 1944 године врхунац онога што се у НОР-у постигло примјеном поступака и начела оне специфичне ратне вјештине коју је у вишегодишњем ратовању изграђивала НОВ. Цјелокупна ова операција — од прикупљања снага у јачини од 14 дивизија, од којих је велики дио пребачен из западне и средње Босне, Црне Горе и Славоније и вјештих маневара срачунатих на избјегавање рјешавајућих сукоба које су им окупаторске снаге жељеле наметнути на територији Црне Горе, источне Босне и југоисточне Србије (у офанзивама „Draufgenger“, „Ribecal“, „Trumpf“ и „Halali“) преко извођења продора кроз Србију у току којих су биле разбијене оружане снаге четника и њихова власт до овлађивања њеном централном облашћу која је пружала повољне услове за организацију и извођење Београдске операције — претставља класичан образац примјене ратне вјештине НОВ. На крају ове операције њемачке снаге остале су привремено господари неких позиција у Црној Гори, Македонији, јужним областима Србије и у источној Босни и, посебно, у долинама Вардара, Јужне и Западне Мораве, Ибра, Лима и Босне, а НОВ је овладала Мачвом и Шумадијом и, нешто касније, у садејству са јединицама Црвене армије, источном Србијом и долином Велике Мораве. И док је њемачка Група армија „Е“ покушавала да продором преко Македоније избије у Србију, Београд је био ослобођен и одговарајуће снаге НОВ биле су благовремено ангажоване ка долинама Јужне и Западне Мораве одакле су биле у стању спријечити посљедње покушаје продора Групе армија „Е“ ка Београду. Тиме је битка за Србију била ријешена. Сличним поступцима су снаге НОВ освајале једну позицију за другом у Далмацији и на њеним отоцима. Интересантно је како су распоред снага и уопште владајући односи на том дијелу нашег ратишта, створени дотадашњим дејствима јединица НОВ, омогућили у неслућеним размјерама слободу маневра нашим снагама у извођењу завршних дејстава. У другој половини 1944 године ређале су се једна операција за другом — операција за ослобођење средњедалматинских отока (септембар), Стонска операција и ослобођење јужне Далмације (октобар), операција за ослобођење средње и сјеверне Далмације (крај октобра и почетак новембра),

Книнска операција (децембар) и, најзад, почетком 1945 године Мостарска операција. У свакој од тих операција биле су ангажоване јединице 8-ог корпуса и, дјелимично, 29-та дивизија 2 корпуса. Радило се о снагама од око 30.000 војника. Истовремено су Нијемци овдје имали четири своје дивизије и снаге квислинга у јачини од око три дивизије, са укупно око 60.000 војника. Али док су јединице НОВ биле оперативно слободне, непријатељске су биле распарчане по гарнизонима, на отоцима, у главним центрима (Сплиту, Шибенику, Дубровнику, Мостару, Книну итд.) и дуж комуникација. На тај начин је Штаб 8 корпуса био у могућности да за извођење сваке од поменутих почесних операција ангажује толико снага колико је било потребно за обезбеђење надмоћности. Тако је концентрацијом истих јединица уништавао или разбијао једну групу њемачких јединица за другом — најприје слабије гарнизоне по отоцима, затим у Стонској операцији главнину 369 легионарске дивизије, у Книнској операцији 264 њемачку дивизију, главнину 373 њемачке дивизије и главнину книнске четничке групације и у Мостарској операцији остатке 369 легионарске дивизије и усташко-домобранске снаге јачине једне дивизије. Према укупним непријатељским губицима у мртвим и рањеним, прозилази да су у току ових борби у цјелини двапут јаче непријатељске снаге претрпиле у мртвим и заробљеним губитке од око 30.000 војника.

Овај кратак осврт на ток и карактер првих операција НОВ у завршној етапи рата показује колико су услови створени на нашем ратишту у току претходне етапе били повољни по наше снаге. Уствари је то логичан резултат развитка нашег рата. Што су снаге оружаног устанка јачале, све су више у условима онаквог карактера ратних и борбених дејстава какав су оне наметале долазиле до изражаја њихове предности изражене њиховом маневарском и оперативном слободом што им је увијек обезбјеђивало могућност концентрације и постизања надмоћности на изабраном правцу над деташованим и распарчаним јединицама иначе у цјелини бројно и технички далеко јачег непријатеља. Те предности су у завршној етапи рата постале до те мјере доминантне да су осигурале надмоћност која је обезбиједила постизање коначних рјешења.

У процесу припремања и извођења првих операција завршне етапе текао је постепено и саобразно условима ратне ситуације процес даље организационе изградње наше армије. Одлука о преласку главнине снага НОВ на организационе форме сличне формама армија које су водиле фронтални рат донесена од Врховног штаба 1 јануара

1945 године резултат је једног дужег процеса, чији је ток могућно пратити кроз читаву 1944 годину. Мислим да је најзначајније констатовати да образовање армија и све оно што је услиједило у смислу израстања НОВ у модерну армију, као што је одговарајући развитак штабова, видова и родова војске и служби итд. не претставља акт који не би био производ једног континуираног, логичног развитака. Ово треба истаћи због познатих тенденција да се сви они успјеси у завршној фази рата, па према томе и наше израстање из „партизана“ у модерну армију тумаче искључиво спољним факторима и, јасније речено, непосредном акцијом Црвене армије, односно лијевог крила њеног стратемског фронта. Ту тенденцију негира већ и способност наше армије да предузме благовремено властитим снагама рјешавање раније изложених задаћа у вези са ослобођењем Србије. Не негирајући значај Источног фронта и уопште Другог свјетског рата као друштвено-историске појаве у чијим је оквирима било могућно повести и развити онакав рат какав је био наш ми смо дужни, не само због историске истине већ и због изучавања нашег рата и коришћења његових искустава, да уочимо законитости развитака наше армије и услове који су такав развитак омогућили. Довољно је бацити само легитимичан поглед на развитак организационих форми оружаних снага кроз читав рат па да се опште тенденције тога развитака одмах јасно уоче. Од тога да се први рјешавајући задаци извршавају акцијом већег броја углавном оперативно неповезаних партизанских одреда (као што је било у пракси Врховног штаба у љето и јесен 1941 године у Србији), а, затим, преко прве бригаде, дивизија, корпуса и армија, ми можемо пратити како је, саобразно условима под којима се развијао оружани устанак и израстао у специфичан облик општенародног рата, еволуирао појам оперативно-стратемских тијела. Таква разматрања не могу бити предмет овога чланка, али то што је већ речено недвосмислено указује на постојање поменутог континуираног процеса развитака организације наших оружаних снага у току читавог рата, па и у његовој завршној етапи. Логично је било, на примјер, да из једне теренски заиста неповезане групе корпуса и дивизија која је дејствовала по јединственом оперативном плану, као што је био случај са снагама 1 пролетерског и 12 ударног корпуса и Оперативне групе дивизија за вријеме припрема и извођења продора у Србију, у моменту када се све те снаге нађу на једној линији усмјерене ка извршењу стратемског задатка какав је био ослобођење Београда, израсте одговарајуће стратемско-оперативно тијело какво је била Прва армиска група крајем септембра на фронту у Мачви и Шума-

дији. Слично је и са 8 корпусом пред Книнску операцију. У оба случаја радило се о снагама од 30—50.000 војника, које су се и у организационом и у материјално-техничком погледу већ знатно разликовале од оних лаких, изразито пјешадских јединица какве су биле јединице НОВ у ранијем периоду. Раније бројно стање дивизија од 3—4.000 људи пело се постепено да би већ тада у неким случајевима достигло цифру нормалне пјешадске дивизије модерних армија, образоване су јединице родова војске и служби и паралелно с тим развијали су се штабови. Тај природни и задацима које је у то вријеме извршавала главнина НОВ саобразни процес организационог развитка ускоро је довео до образовања неколико армиских група, послје чега је услиједила и одлука о формирању 1, 2, 3 и 4 армије.

Ово кратко разматрање значаја Другог засједања АВНОЈ-а и његових одлука за даљи развој НОР-а, показује, прије свега, складност односа политике и стратегије у нашем рату и утицај који је револуционарна политика КПЈ вршила на даљи развој оружаних снага, на њихову стратегију и тактику и њихову даљу изградњу, друго, да је завршна етапа НОР-а логично услиједила послје побједа остварених у његовом развоју до краја 1943 године и формулисаних одлукама Другог засједања АВНОЈ-а, што значи да је под одређеним условима било могућно да оружани устанак који се развијао од најнижих форми војне организације и на бази примјене партизанске тактике израсте у општенародни рат, чије су се оружане снаге развиле до тог степена, да су могле самостално рјешавати најкрупније стратешке задаће и остварити коначну побједу. И, ближе речено, да метод борбених дејстава и форме организације завршне етапе које су у основи одговарале методу дејстава и организацији тадашњих модерних армија, воде своју генезу из ранијих етапа развитка нашег рата и његових оружаних снага и утолико претстављају коначан резултат једног логичног процеса.

Потпуковник **МИЛИСАВ НИКИЋ**

„СУТЈЕСКА I“

Издање ВИЗ ЈНА „Војно дело“

Иако је о Сутјесци, заправо о догађајима који су се одиграли у току Пете непријатељске офанзиве, и досада написано много чланака, студија, репортажа, прича, цртица и белешки, ипак све то није било ни приближно довољно да би се могла сагледати сва величина збивања и прави значај Битке на Сутјесци за даљи ток и исход наше револуционарне Народноослободилачке борбе. И не само то. Раније објављени материјали нису, нити приближно, успели да дочарају услове у којима се ова Битка одиграла, атмосферу која ју је карактерисала.

Друг Тито је једном приликом рекао о Сутјесци: „Ову битку треба да изучавају наши млади војни кадрови, јер је она класични примјер упорности, херојства и умјешности наше ослободилачке народне револуционарне армије.“¹

Досадашњи покушаји обраде догађаја у току Пете непријатељске офанзиве заснивали су се, у највећој мери, на постојећој ратној документацији, нашој и непријатељској. А познато је да има врло мало сачуваних наших докумената из оних дана; непријатељски, пак, писани материјали сами не могу бити извори за потпунија разматрања и оцене јер би таква разматрања била једнострана. Уз све то мора се имати у виду да је у свим досада објављеним материјалима о Сутјесци недостајало података о маси догађаја који су везани за мање јединице: десетине, водове, чете и батаљоне, иако су баш такве јединице често играле значајну, а не ретко и судбоносну улогу за успех крупних подухвата, било у нападним или одбранбеним дејствима.

Кад се све то има у виду онда се без претеривања може рећи да су материјали објављени у „Сутјесци I“, првој књизи „Зборника сећања учесника Битке на Сутјесци“, веома драгоцени. Иако би се могло говорити о извесном субјективизму који се оцртава, а који је неизбежан јер су учесници износили догађаје онако како су их они схватили, ови материјали стварно надокнађују недостатак документарне грађе о овом значајном догађају а то је, поред осталог, и био циљ издавача.

¹ Тито: Десет година Народне револуције, издање Културе 1951 год., стр. 164.

I

У првом делу књиге, поред уводне речи друга Тита, објављени су чланци који дају преглед војних операција, износе ток догађаја како су се одвијали по времену и простору, планове, одлуке, мере и противмере обеју страна. У том делу обрађене су целовито дивизије, њихово место и улога, а у посебним чланцима говори се о рањеницима (за њихов спас је и примљена битка на онаквом терену и под онако изванредно тешким условима), о снабдевању и вези. Чланке су писали руководиоци који су у оним данима командовали јединицама, доносили одлуке и остваривали их са својим борцима.

Кад данас говоримо о ратним искуствима и њиховом месту у обучавању нашег официрског кадра, полазимо од тога колико нам та искуства, пре свега она из нашег Народноослободилачког рата, могу послужити у евентуалном будућем рату, иако ће се он водити у другим условима, другачијим наоружањем итд. Значи, та искуства посматрамо са савременог становишта, што ће рећи да из њих извлачимо потребне закључке за будућност. Материјали објављени у књизи „Сутјеска I“ више су изношење догађаја, а мање анализа и свестра нија оцена тих догађаја (мада у прилозима првог дела књиге има и оцена поступака како наших тако и непријатељских снага), али то не умањује њихову вредност јер, тако се може рећи, догађаји који се описују, збивања у целини и појединачно узета, са становишта изучавања наше револуционарне вештине ратовања и као примери значе одређено искуство.

Битка на Сутјесци уствари је претстављала синтезу наше до-тадашње ратне вештине, умешности у вођењу борбе, тактике и оперативне снажљивости, нарочито у планинском ратовању са надмоћним непријатељем. Јер, разноврсни тактичко-оперативни и борбени поступци наших јединица и трупа, за 30 дана непрекидних борби, претстављају богато и неисцрпно врело многих поука, ретка су драгоценост за савремену нарочито брдско-планинску трупу и њену тактику, и несумњиво значајан прилог савременој ратној вештини.

Кад наш читалац почне да проучава материјале овог дела књиге, он ће сам, бесумње, моћи да сагледа од коликог су и колико поучног значаја догађаји који се обрађују и колике могућности пружају за извлачење закључака за будућност. И што је најважније, моћи ће да нађе одговоре на питања како су решавани поједини војни проблеми: процене ситуација, доношење одлука, извођење нападних и одбранбених дејстава, маневри снагама и средствима, заседни поступци, одбијање јуриша и противнапади, вођење борбе у окружењу и пробој из њега. И све те проблеме решавале су наше команде и старешине, од Врховног команданта до командира одељења, у тако тешким условима у каквим се ретко која војска нашла у историји ратовања.

Од огромног су за нас значаја поуке које указују на непрекидну иницијативу старешина, снажљивост у најкомпликованијим ситуацијама, упорност и старешина и јединица и сваког борца да издрже

на положају, у напорима много пута и надљудским, да савесно, дисциплиновано извршавају и најтеже задатке, да истрају најчешће и без оних минималних материјалних услова за вођење борбе. Објављени материјали указују и потврђују да читава Главна оперативна група ни једног момента није клонула иако је сваки њен припадник био свестан тешке, скоро безизлазне, ситуације у којој се налазио. Свест о величини борбе, њеној праведности, циљевима, поверење у руководство, вера у себе и у своје снаге били су они неизмерљиви импулси који су давали снагу и онда кад је изгледало да више нема одакле да се исцеди.

Оно што је карактеристично и са војног становишта поучно јесте то да су одлуке за дејства (а ситуација је наметала да се одлуке брзо доносе, мењају, коригују итд.) постајале својина свих и претварале се у јединствену вољу да се у потпуности изврше. Непрекидна активност — и иницијатива — омогућавала је да се у току борбе пронађу најбоља решења. То потврђује и овај пример: „Треба потсетити да су у биткама које смо ми водили — констатује се у књизи —, у онаквим условима ратовања и уз онакву бројну надмоћ непријатеља, по правилу, без обзира колико је тешка општа ситуација, односно нарочито кад је тешка — релативно најлакши задатак имале челне јединице. Јединице и команданти у претходници имали су увек тенденцију да хитају напред, нарочито ако непријатељ пред њима није успео да се прикупи и организује“. Та тенденција је, како се и у књизи истиче, здрава јер она у себи носи офанзивност, ону значајну карактеристику којом се одликовала наша војска при извођењу борбених дејстава, али она може бити и једнострана са гледишта интереса целине јединица ангажованих у борби поготово у ситуацији у каквој се нашла Главна оперативна група, кад су рањеници претстављали тежак проблем.

Кад се говори о овом питању онда се истиче да онај ко непосредно руководи операцијама и кретањем свих јединица (у Бици на Сутјесци био је то Врховни штаб) мора непрекидно оцењивати до које мере јединице могу бити растурене или колико прикупљене. То, међутим, није ниуколико спутавало иницијативу осталих штабова и старешина, напротив она је долазила до пуног изражаја баш у тако тешким моментима. „Ми на челу, после избијања на Врбничке Колибе и после борби вођених у току 9-ог јуна, осетили смо да смо најзад избили на простор на коме непријатељ није успео да се учврсти и организује. И осетили смо да то треба искористити, тим пре што је то била једина сагледана и можда последња пукотина у обручу тактичког окружења. Сматрали смо да се, и са гледишта интереса целине, најзад пружа прилика за проширење простора нашег маневра и нашег дејства, а то је било постало неопходно.“²

У току Другог светског рата било је битки које су се водиле у окружењу. Има и примера, да су окружене снаге успевале да се пробију из окружења. На пример, на Источном фронту, где су крупније

² „Сутјеска I“ стр. 62.

снаге (корпуси) успевале да се пробију иако по цену великих губитака у људству и уз губитак највећег дела технике и тешког наоружања. Међутим, било би неубедљиво ако би се такви примери узимали као мерило при оцени успеха пробоја наших снага на Сутјесци јер су услови били сасвим другачији: бројни однос окружених јединица на Источном фронту према снагама противника био је повољнији од оног који је био између наших и непријатељских снага у Бици на Сутјесци. Но то није најважније, јер се и други фактори морају узети у обзир да би се оценило колико су наши услови били тежи. То су: наоружање, конфигурација земљишта, немање извора за снабдевање, огроман број рањеника и болесника које је требало носити и бранити, што је спутавало маневарску способност наших јединица итд. Према томе, Битка на Сутјесци (уз ону на Неретви) била је једна од ретких битки у окружењу која је, под приближно исто тако тешким условима, победоносно завршена и у којој су се трупе „пробиле из окружења сопственим снагама, без икакве непосредне спољне помоћи.“ Ова битка је вођена, што је исто тако значајно, и добивена, „на активном југословенском ратишту, хиљаде километара далеко од савезничких фронтова, у дубокој стратигиској позадини непријатеља, властитим снагама, оружјем отегим од непријатеља, без ичије непосредне помоћи са било које стране.“³ Примери са других ратишта у току II светског рата исто тако, указују да су снаге које су водиле борбе у окружењу и вршиле пробој из окружења, уколико су се и успеле пробити за дужи или краћи период биле неспособне за нека озбиљнија дејства. Њих је требало попуњавати људством, наоружањем и опремом, вршити реорганизацију, одморити их и свестрано припремити да би могле бити ангажоване на неком важнијем задатку. Јединице Главне оперативне групе Врховног штаба, пак, одмах по успешно извршеном пробоју из окружења, прешле су у противофанзиву на широком фронту и извршиле на непријатеља низ жестоких удара, наносећи му губитке и ослобађајући територију коју је он држао. То је могла да постигне само војска високих квалитета, војска задивљујућег морала и вештине.

За читав наш Народноослободилачки рат било је карактеристично да је код јединица владало пуно међусобно поверење. Наиме, ако се једна јединица (без обзира на то да ли је реч о чети, батаљону или бригади) налазила у нападу или у одбрани, она је знала да се сусед на њеном крилу неће повући а да је бар не обавести. Примери који су описани у књизи „Сутјеска I“ то уверљиво потврђују. Док су борци Друге далматинске крварили на Барама, водећи борбу на живот и смрт да би спречили непријатељу да овлада оном једином стазом која је трасирала правац пробоја наших снага, знали су да ће и њихови другови из Друге пролетерске издржати под Кошуром. Или, док су на Љубином Гробу један за другим падали и умирали бранећи положај борци Четврте пролетерске, били су уверени да ће и њихови другови, они на Тисовом Брду, такође издржати и извр-

³ „Сутјеска I“ страна 54 и 55.

шити свој задатак. И оног дана, 10 јуна, кад је на уском простору око Врховног штаба врило као у котлу од пушчане и митраљеске ватре, од експлозија ручних бомби и артиљериских граната и авиобомби, ни на једном делу тог малог круга нико није хтео отступити, већ су сви са пуним поверењем једни у друге, и борци и јединице, остали на својим положајима докле је год то било потребно.

И са тог становишта посматрани, примери који су обрађени у књизи, а њих има доста, значе поуку и драгоцену искуство.

II

Други део књиге садржи сећања учесника, сећања појединачна. Препостављало се да се за протеклих петнаест година много детаља заборавило. То је само донекле тачно, јер из сећања учесника протекло време није могло одагнати оно што је људе везивало ланцима живота у току једномесечне епопеје. Сцене јуриша, слика кад друг друга вуче уз точило да би му живот спасао, деоба последњег залогја, поглед тешко рањеног друга који моли да га убију како не би жив пао у руке непријатеља, затим сећање на бригаду, батаљон, чету, вод и десетину који се журе да једни другима пруже помоћ при продору или одбрани чуке и стазе, оних места која су означавала пут ка излазу из канџи које су стезале — све то и још много других детаља дато је у овом делу књиге са мање или више успеха, али не-посредно и топло испричано.

Овим писаним причама, да их тако назовемо, спасено је од заборава све оно занимљиво, херојско и људско, оно што у читаоцу треба да пробуди поштовање према мртвим и живим са Сутјеске. И још више: спасено је оно што ствара љубав према животу данас и што треба да улије веру у оно што ће доћи сутра. И да развије веру у то да никад нико неће смоћи такву силу да нам погази прошлост, садашњост и будућност наше револуције. Наш борац је и на Сутјесци, више него игде другде, својим гласом, својим оружјем, и надасве снагом воље доказао да човек може бити усправан. Може бити усправан чак и онда кад би свако мислио да је пао и сустао. То гесло кроз приче учесника и у стварности нашој добија нови квалитет — продужава се у нама и у онима који ће после нас пристизати.

У преко двадесет радова — сећања учесника (иако је то само део од преко 300 рукописа који су у припреми за штампу) лепо је описана атмосфера Сутјеске: Куд год се човек окрене вреба смрт. Хара тифус и мучи глад. У сваком кораку осећа се умор и из корака у корак он је све већи. На све стране гранате ломе и сипају челични огањ у коме треба сагорети; авет болести и рана наткриљује све. Ипак, рањени, болесни, и уморни корачају, иду напред, грчевито стежу оружје и последњим остацима снаге крче пут ка победи и слободи. Немачки војник добро наоружан, обучен и опремљен за борбу по врлетним стенама, пењао се на литице помоћу клинова и конопаца, а наши борци, скоро голи и боси, прелазили су планине, речне кањоне и тешко проходне шуме и брегове ишаране неприја-

тељским бункерима. Непријатељски авиони падобранима су својим трупaма бацали пакете муниције, конзерве хране, белог хлеба и цигарета, а за то време наш борац је секао месо са коња који је пао крај пута погођен зрном, парчетом гранате или зато што му је понестало снаге, и од тог парчета део носио свом другу у заклону букве.

Пут којим су пролазиле наше јединице био је обележен мртвим нашим и непријатељским војницима и огуљеним буквама: буква кора, сремуша, буков лист, пужеви и убијени коњи били су једини извор хране.

О свему томе се у књизи „Сутјеска I“ може наћи једноставно и уверљиво испричаних примера. И зато, поред осталог, читаоцу сваки напис, свака реч сећања учесника, свака успомена постају драги, постају као своји.

Било је више елемената који су, у овој бици која се водила у окружењу и за пробој из њега, утицали на дејства Главне оперативне групе: непогодност земљишта, недостатак наоружања и опреме, средстава везе, измореност људства, слаба исхрана и слаба обавештајна служба. Али све је то остало некако у сенци оног одлучујућег: борбе за спас рањеника. Учесници износе снажно и убедљиво зашто су наше снаге, противно начелима свог дотадашњег ратовања, свесно примиле битку коју им је наметнуо непријатељ на оном месту, у оном времену и у условима који су њему одговарали. Сви борци од Врховног команданта до последњег у десетини учинили су све за спас својих рањених другова, па је и разумљиво што се у свим прилозима ове књиге говори и о рањеницима.

Сутјеска је, и поред свега, тек додирнута као тема. Са становишта фрагментарног, документарног, можда не — јер су материјали које су дали учесници значајно историско благо — али са становишта преношења на људе, са становишта оног што би било искуство и поука или са аспекта могућности уметничког уобличавања апсолутно да — тек додирнута. За филм, роман, песму, драмско стваралаштво, за расправу и војну студију у овој и у књигама које се припремају наћи ће се материјал истинит и изворан. И због прошлости и због будућности било би штета не искористити га. Колико ли истине има у речима једног песника кад каже: „У њој (Сутјесци) постоји неоткривени мајдан уметничких преокупација“. Нећемо погрешити ако кажемо да сећања учесника изнета у зборнику „Сутјеска“ значе да је тај мајдан откривен.

Иако у овом делу књиге учесници износе своја сећања, описују догађаје онако како они у њима живе данас после петнаест година и при томе најчешће причају о својим кретањима, патњама и тешкоћама, и овај део књиге је за изучавање значајан, јер даје масу података о оним „ситним“ збивањима у људима и око њих која се при студирању и у уопштавању искустава и извлачењу поука не могу миомићи. Без тога свака реконструкција догађаја, анализа и оцена била би површна, и била би то само бледа слика Сутјеске, а закључци, самим тим, непотпуни.

III

Издавање зборника „Сутјеска“ говори о једној новој оријентацији „Библиотеке из ратне прошлости наших народа“. Наиме, говори о новом у тражењу извора историских материјала, чак нових писаца и значи да се на нов начин даје прилог, од непосредних учесника за обраду Народноослободилачког рата.

Једно издавачко предузеће које објављује тако велики број разнородних дела, које има већи број библиотека и два часописа, има, разуме се, и више група читалаца. Међутим, за све те групе, без обзира на то за каква се дела „своје“ библиотеке интересују, књиге зборника „Сутјеска“ биће подједнако занимљиве и корисне.

Књизи „Сутјеска I“ могло би се замерити што радови у њој нису уједначени, има извесних непотребних понављања, увода итд. Могло је бити и потпунијих анализа и оцена догађаја, поступака и збивања уопште. Међутим, треба имати на уму да је књигу писало преко 30 аутора од којих сваки има свој стил и од којих се није могло тражити више од онога чега се сећају, а Уређивачки одбор је и настојао да материјали буду аутентични.

Кад се говори о опреми књиге онда се у приказу то најчешће изрази речима да је књига добро опремљена, илустрована бројним фотографијама, скицама, цртежима итд., зависно од тога шта се све у њој налази. Таква оцена те стране књиге „Сутјеска I“ не би била довољна. У њој је објављено преко 30 фотографија и ликовних прилога на тему Сутјеске. И сваки од тих радова није само илустрација већ прича дата у слици, сведочанство једне епопеје, докуменат једног бурног догађаја и стога сваки за себе повећава општу вредност књиге.

Кад човек прочита ову прву књигу не може се уздржати а да не постави питање: зашто се и раније није на овакав начин подстирао нашем читаоцу материјал о значајним догађајима из НОР-а? За обраду искустава, за рад у јединицама, за васпитање наших младих генерација, за школе и училишта, за све нас то су неопходне књиге. И, да их је више! Сасвим је разумљиво што нико не може боље и верније дати ток тако значајних догађаја нашег Народноослободилачког рата од његових учесника, од оних који су били актери збивања. Јер „многи и многи трагични и херојски моменти из те борбе мало су познати нашим народима. А баш то је најважније за наша садашња и будућа покољења, јер она треба да се напајају врлинама младића и дјевојака који су се гладни, слабо одјевени и до смрти изнурени борили и умирили херојском смрћу, са вјером да тиме доприносе љепшем и сретнијем животу нових покољења.“⁴

Материјали објављени у књизи „Сутјеска I“, писани руком учесника велике и славне битке, и оних још око 300 радова који ће бити објављени у наредне три књиге (који су у припреми за штампу) значе итекако видан допринос испуњавању овог задатка који је пред све нас поставио друг Тито. А испуњење тог задатка је људски дуг и обавеза према онима који су херојски умирили на Сутјесци.

⁴ Маршал Југославије Ј. Б. Тито, уводна реч зборника „Сутјеска“.

Vazduhoplovni maršal **R. Sondbi:**

VAZDUHOPLOVSTVO U OGRANIČENOM RATU

Kakve su perspektive vazduhoplovstva, odnosno kakva je njegova uloga u nastupajućoj eri projektila, to je osnovno pitanje koje pisac razmatra u ovom članku¹⁾. Tražeći odgovor na to pitanje, on se upušta u šire razmatranje uticaja nuklearnog oružja na međunarodne odnose i rat, koje ovde iznosimo samo u kraćem obimu.

Mada će se vremenom verovatno i pro-naći neko sredstvo ili način odbrane od interkontinentalnih projektila, dosadašnja tehnička dostignuća ukazuju na to da nailazi period u kome će napadna sredstva i dejstva znatno nadmašivati odbranbena.

Od završetka Drugog svetskog rata osnovnu ofanzivnu snagu zapadnih zemalja predstavljala je strategiska bombarderska avijacija naoružana nuklearnim i termonuklearnim bombama. Projektili velikog dometa sa nuklearnim ili termonuklearnim punjenjem dostigli su takav stepen razvoja da će postepeno, ali sigurno, zameniti bombardere velikog radijusa dejstva. Nemoguće je tačno odrediti kada će se ova zamena u potpunosti ostvariti, ali je vrlo verovatno da taj proces neće trajati duže od deset godina. U svetlosti ove činjenice i treba shvatiti odluku britanske vlade da se prekine sa daljim usavršavanjem novih tipova bombardera koji bi zamenili bombardere tipa V²⁾, i da se oni, kada budu zastareli, zamene balističkim projektilima velikog dometa.

¹⁾ Air power in limited wars, by Air Marshal Sir Robert Saundby, *Journal of the Royal United Service Institution*, V. Britanija, avgust 1958.

²⁾ Mlazni srednji bombarderi tipa Victor, Vulcan i Valiant u naoružanju britanskog ratnog vazduhoplovstva. — Prim. M. Val.

Po svemu izgleda da bi održavanje i razvijanje sistema projektila u krajnjoj liniji bilo jeftinije nego održavanje strategiskih bombarderskih snaga. Održavanje i opsluživanje savremenih mlaznih bombardera zahteva veliki broj ljudstva na zemlji; posade bombardera se moraju neprekidno održavati na neophodno visokom stepenu trenaze i borbene gotovosti, a za to je potrebno utrošiti veliki broj časova letenja. Avioni i motori zahtevaju stalno tehničko održavanje i opravke; pored toga, oni se relativno brzo troše i zastarevaju te se moraju zamenjivati. Najzad, stalno se moraju školovati i obučavati novi letački kadrovi kako bi mogli zameniti stare. Sve to zahteva ogromne napore u pogledu ljudske snage, materijalnih i finansijskih sredstava.

Nasuprot tome, projektili imaju mnogo duži vek trajanja. Kada se jedna serija projektila izradi i ispita, ona se neće trošiti, sem u neznatnoj količini prilikom novih ispitivanja i usavršavanja ili radi obuke. Projektili se mogu uskladištiti i duže vreme održavati u ispravnom stanju, a da ipak budu spremni za momentanu upotrebu. Sredstva potrebna za konstruisanje, proizvodnju i stokiranje ovih oružja biće svakako velika. Ali kada su već jednom utrošena i velike količine projektila izrađene, s pravom se može očekivati da će godišnja sredstva za održavanje velikih stokova projektila, u pogledu radne snage, novca i opreme, biti relativno mala. Prema tome, lakše će se održavati velike količine projektila nego velike snage strategiskih bombardera.

Kad masovno naoružanje nuklearnim projektilima velikog dometa bude ostvareno doći će do tzv. »pat — pozicije« koja znači ravnotežu snaga u ekstremnom smislu te reči. Moglo bi se očekivati da će strana koja raspolaže masom projektila velikog dometa, moći da »pritiskom

na dugme« razori teritoriju protivnika. Međutim, pošto i druga strana raspolaže potrebnom količinom projektila može se sa sigurnošću računati da će ih ona odmah upotrebiti u cilju uništenja agresorove teritorije. U budućnosti će, prema tome, verovatno doći do nekog »stanja zasićenosti« koje će biti postignuto onda kada jedna strana bude raspolagala tolikim brojem projektila da je to, uzevši u obzir mogućne greške i potrebne rezerve, dovoljno da se protivnik uništi. Posedovanje dva ili deset puta većeg broja projektila od potrebnog neće predstavljati ni za jednu stranu nikakvu prednost. Postoji, dakle, jedna »tačka zasićenja« preko koje dalje povećavanje broja raspoloživih projektila nema više nikakvog smisla.

U takvoj »pat« situaciji, smatra pisac, mali su izgledi da bi došlo do opšteg totalnog rata. Ali, s druge strane, iluzorno bi bilo očekivati da će zbog toga iščeznuti suprotnosti, sumnje i netrpeljivosti koje su u prošlosti dovodile do hladnog rata, a i danas ga prouzrokuju i izazivaju zaostřavanja koja eventualno mogu prerasti u oružani sukob. Takav sukob može izazvati ona strana koja u datom momentu proceni da se nalazi u tako povoljnim okolnostima da joj se isplati upotreba ovog oružja. Međutim, takav oružani sukob ostaće ograničen po obimu, jer će obe strane nastojati da sukob ne pređe određene granice i ne preraste u svetski rat.

Korejski rat je, po mišljenju pisca, model budućeg ograničenog rata u kome jedna strana pokušava da oružanom akcijom proširi svoju vlast nad nekom teritorijom, čemu se druga strana oružjem suprotstavlja; međutim, obe strane izbegavaju preduzimanje takvih akcija koje bi mogle izazvati proširenje sukoba. U Koreji su obe strane pre išle i na delimičan neuspeh nego da preduzimaju mere koje su, iako s vojne tačke gledišta neophodne i opravdane, u političkom smislu bile opasne i nepogodne.

U takvom ograničenom ratu, u kome je izvođenje operacija ograničeno po obimu i dubini, avioni će i dalje biti neophodno borbeno sredstvo. Avijacija je neophodna za hitno prebacivanje snaga KoV na ratište; osim toga, ona treba da obezbedi nužan stepen lokalne prevlasti u vazduhu, da pruža kopnenim snagama neposrednu, a ukoliko bude moguće i posrednu, podršku, kao i da obezbedi snabdevanje vazдушnim putem.

Prema tome, u perspektivi, masovnim uvođenjem projektila u naoružanje, mejnja se težište u pogledu namene, zadatka, obima i naoružanja avijacije. Strategiska bombarderska avijacija će nestati, jer će je zameniti projektili velikog dometa; pav projektili će preuzeti zadatke PVO. Osnovna namena avijacije u ograničenom ratu biće sadejstvo sa kopnenim snagama. Naoružanje takve avijacije obuhvatiće: lovce (lovce-bombardere), lake bombardere, brze transportne avione velikog doleta i transportne avione za prenos teškog ili kabastog materijala. Pored aviona biće potrebni i helikopteri za snabdevanje prednjih delova i evakuaciju ranjenika i bolesnika.

Svi navedeni tipovi aviona treba da raspolažu maksimalno mogućim letačkim sposobnostima i, što je naročito važno, da budu osposobljeni za korišćenje kratkih poletno-sletnih staza. Dok se ne reši problem vertikalnog poletanja i sletanja borbenih aviona, a što je stvar bliže budućnosti, moraju se u najvećoj mogućnoj meri iskoristiti razna aerodinamička i ostala rešenja za skraćivanje dužine poletanja i sletanja. Konstrukcija borbenih aviona mora biti potčinjena potrebama, uslovima i specifičnostima ograničenog rata. Dosadašnja težnja da svaki tip aviona mora leteti brže, na većoj visini i daljini nego njegov prethodnik, postaće bespredmetna usled nestajanja strategiskih bombardera. Stoga težnje konstruktora treba već sada usmeriti u pravcu konstruisanja aviona koji će izvršavati zadatke saglasno uslovima ograničenog rata.

Najpogodniji borbeni avion, ukoliko se tehnički može ostvariti, bio bi lovac osposobljen kako za lovačka dejstva tako i za napad na ciljeve na zemlji, tj. za efikasno izvršavanje dvostrukog zadatka: da vodi borbu sa protivničkim avionima u vazduhu i uništava ih na njihovim aerodromima, odnosno da, po potrebi, napada bombama i raketnim zrnima ciljeve na bojištu. Ovakav bi lovac morao da ima dvostruki motor — mlazni i raketni. Mlazni bi koristio pri izvršavanju svih zadataka bombardovanja i uopšte napada na ciljeve na zemlji, dok bi dopunsku snagu raketnog motora upotrebio prema potrebi u toku vazdušne borbe. Naoružanje lovca, pored vatrenog, treba da obuhvati i rakete *vazduh-vazduh*.

Laki bombarder bi vršio zadatke bombardovanja objekata kao što su mostovi, saobraćajni čvorovi, skladišta i koncen-

tracije trupa. I on, kao i lovac, treba da bude opremljen za aerofoto i vizuelno izvidanje iz vazduha.

Snabdevanje vazдушnim putem i u ograničenom ratu ima vrlo veliki značaj. Jedna od najvećih slabosti američkih snaga u Koreji bila je njihova zavisnost od suhoputnog transporta. Male grupe Severnokorejaca i Kineza često su se, koristeći planinske staze, ubacivale u pozadinu američkih snaga, rušile objekte na putevima, vršile zaprečavanja i tako prekidale komunikacije između trupa i pozadine. U početku je to redovno dovođilo do zastoja u nastupanju, pa čak i do povlačenja pojedinih jedinica. Međutim, kada je kasnije organizovano snabdevanje vazдушnim putem, jedinice KoV nisu prekidale svoja dejstva i oslanjale su se na dotur koji je vršen helikopterima i avionima sve dok infiltrirane grupe nisu bile uništene i suhoputni transport ponovo uspostavljen.

Sistem snabdevanja vazдушnim putem u ograničenom ratu treba da bude tako organizovan da, po potrebi, može neprekidno funkcionisati duže vreme. On se mora sastojati od transportnih aviona, koji će prenositi materijal do isturenih skladišta, i helikoptera, koji će od isturenih skladišta vršiti dalji prenos materijala do trupe.

To bi bili osnovni zadaci avijacije u ograničenom ratu. Avijacija, dejstvujući isključivo u sadejstvu sa kopnenim snagama, imaće ograničene zadatke: obezbeđenje nužnog stepena lokalne prevlasti u vazduhu, podršku KoV, izvidanje i vazdušni transport. To u neku ruku znači povratak na »klasičnu« doktrinu upotrebe avijacije, što je i prirodno ako se ima u vidu da će sve ostale zadatke sadašnje avijacije preuzeti projektili.

Ostaje nerešeno pitanje da li će se u ograničenom ratu moći upotrebiti taktičko nuklearno oružje, a da se pritom ne pređu okviri ograničenog rata i izazove opšti. Ne dajući direktan odgovor na ovo pitanje, pisac smatra da će to zavisiti na prvom mestu od jačine upotrebljenog nuklearnog oružja. Upotreba A-bombe sa takvom razornom snagom i posledicama radioaktivnog zračenja, kao što su one koje su bačene na Hirošimu i Nagasaki 1945 godine, lako bi mogla da pretvori ograničeni rat u opšti sukob. S druge strane, nuklearno oružje — atomska artiljerija i razni projektili sa atomskim punjenjem — postaje sve više standardno naoružanje konvencionalnih snaga, pa je na taj način i verovatnoća njegove upotrebe sve veća.

M. Val.

Pukovnik N. Sergejev:

ORGANIZACIJA, NAORUŽANJE I NEKE OSNOVNE BORBENE UPOTREBE ZAPADNONEMAČKIH DIVIZIJA¹⁾

Suvozemne snage zapadnonemačkog *Bundeswehr-a*²⁾ sačinjavaju pešadijske, tenkovske, brdske i vazdušnodesantne divizije. Formiranje se vrši po istom

¹⁾ Полковник Н. Сергеев — Организация, вооружение и некоторые основы боевого применения западногерманских дивизий, *Военный вестник*, СССР, бр. 7 за 1958 год.

²⁾ *Die Bundeswehr im Aufbau*, Bonn, 1957; *Taktische Aufgaben*, Frankfurt/M., 1957; *Handbuch der Taktik*, Frankfurt/M., 1957; *Taktik im Russlandfeld* Zng., Darmstadt, 1956; *Wehrkunde*, No. 1, 1956; *Der Deutsche Soldat*, No. 2 i NO. 3, 1957; *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, No. 3, 1956; *Deutschland im Wiederaufbau*, Bonn, 1957.

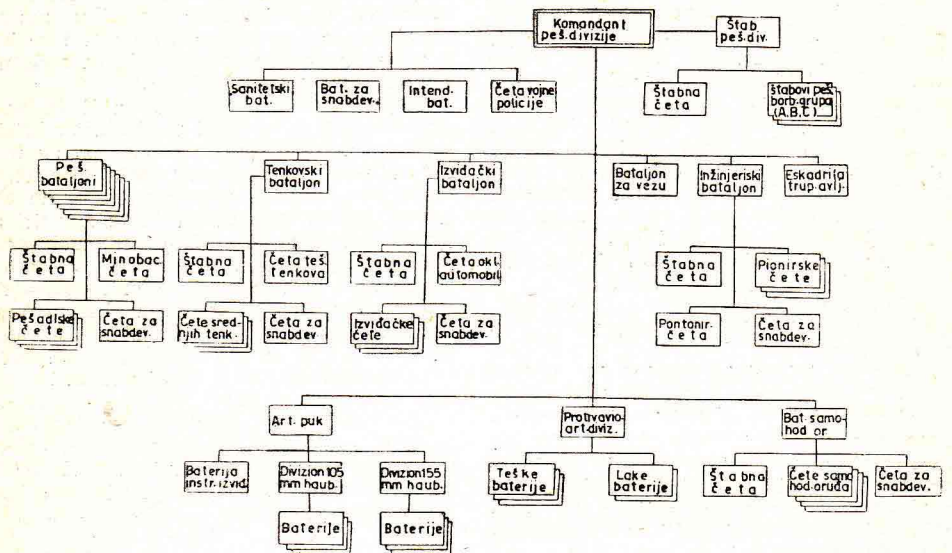
organizacionom principu koji se sada primenjuje kod vojski najvećih kapitalističkih država — po takozvanom *Pentomic* sistemu, kod koga ne postoje pukovi i gde osnovu čine bataljonske borbene grupe. Strukturu ovih divizija razradili su hitlerovski generali i ona je umnogome slična američkoj.

S obzirom na to da sve ove divizije nemaju pukove (izuzetak postoji samo kod poljske artiljerije), smanjen je i broj borbenih jedinica (naprimer, u pešadijskoj diviziji umesto 9 ostalo je samo 7 bataljona), komandnog aparata i pozadinskih jedinica. Bataljonu je, kao osnovnoj borbenoj jedinici, dato više samostalnosti. Formaciji divizije dodata su tri štaba borbenih grupa. Za vreme mira borbene grupe se formiraju radi obuke, dok se

za vreme rata obrazuju za izvestan period operacija, a ponekad samo za određeni boj. Sastav grupe nije stalan i zavisi od konkretnog zadatka.

Pešadiska divizija (šema 1) je osnovna taktička jedinica. Brojno stanje — 12.000

Svih sedam pešadiskih bataljona u diviziji imaju organizaciju jednog tipa (vidi *Vojni Vestnik* No. 1 i 8 za 1957 god.), i nazivaju se »grenadirski« (*Grenadierbataillon*). Ovi su bataljoni samostalni i pretstavljaju taktičke jedinice, a ne osnovne

Šema 1. — Organizacija zapadnonemačke pešadiške divizije

ljudi. Divizije ulaze u sastav korpusa, a one koje su pridodate NATO mogu ući u sastav korpusa ili zapadnonemačke vojske ili neke druge nacionalnosti (naprimera, belgiskog, francuskog).

Pešadisku borbenu grupu najčešće sačinjavaju: štab sa štabnom četom, 2—3 pešadiska bataljona, četa samohodnih oruđa, protivavionska baterija i pionirska četa. Tenkovske jedinice i jedinice poljske artiljerije načelno ne ulaze u sastav grupe, nego se ovoj pridaju za podršku. U borbenu grupu može ući manji (1—2) ili veći (4) broj pešadiskih bataljona. Štampa ističe da pešadiska borbena grupa, oslobođena pozadinskih delova i pomoćnih jedinica (nepotrebnih za borbu) pretstavlja vrlo pokretan i za manevar sposoban organizam.

Štabovi i pešadiške borbene grupe označavaju se na šemama kartama, borbenim dokumentima i u vojnoj štampi latinskim slovom — A, B, C, sa dodatkom broja divizije. Naprimera, oznaka pešadiške borbene grupe sa A4 znači da ona ulazi u sastav 4 pešadiške divizije.

ili niže. Brojno stanje bataljona se sredinom 1957 godine povećalo na 900 (za 100 ljudi više u odnosu na formaciju iz 1956 godine). Ovo povećanje je došlo zbog toga što se broj vojnika po četama povećao za 46 ljudi (od 120 na 166). U pešadiskom bataljonu glavna pažnja je obraćena formiranju jakih pešadiskih četa »sposobnih da izvršuju ne samo vatrene nego i da samostalno rešavaju mnoge ofanzivne zadatke koji se pojavljuju u uslovima upotrebe taktičkog atomskog oruđa. »Pešadiška četa ima 24 mitraljeza, više od 100 pušaka i vatrenu moć znatno veću nego što je imao ceo pešadiski bataljon za vreme poslednjeg rata.«³⁾ Bataljon sačinjavaju tri pešadiške, minobacačka, štabna četa i četa za snabdevanje. Pored 12 minobacača kalibra 81 mm koji postoje u minobacačkoj četi, tri pešadiške čete u bataljonu imaju ukupno: pušaka — 426, mitraljeza 72, tromblonskih pušaka 108, protivtenkovskih oruđa »Ba-

³⁾ *Taktische Aufgaben*, Frankfurt/M., 1957.

zuka« — 54, i protivavionskih topova 20 mm — 21. Bataljon je potpuno motorizovan i može da preveze odjednom sve ljudstvo, naoružanje, municiju i potrebe (jedna pešadiska četa ima oko 20 raznih automobila).

Od sedam pešadiskih bataljona prvi dobija broj divizije. Ostalih šest imaju dvo-cifrenu numeraciju gde prva cifra (od 1—6) znači redni broj bataljona, a uz nje-ga se dodaje broj divizije. Naprimer, u 2 pešadiskoj diviziji bataljoni se numerišu na sledeći način: 2, 12, 22, 32, 42, 52, 62; u 4 pešadiskoj diviziji — 4, 14, 24, 34, 44, 54, 64 itd. U borbenoj dokumentaciji i vojnoj štampi skraćenice se označuju, naprimer, ovako: 41. To znači 5 pešadiski bataljon 1-ve pešadiske divizije. Sve ostale jedinice u diviziji (taktičke ili osnovne, odnosno niže) nose broj divizije.

U diviziji postoji izviđački bataljon u čiji sastav ulazi sedam četa: štabna, 2 čete oklopnih automobila, 3 izviđačke i četa za snabdevanje. Bataljon dejstvuje u zoni divizije, a ponekad u napadu može dobiti i ulogu isturenog odreda.

Artiljerija je u pešadiskoj diviziji zastupljena pukom poljske artiljerije i protivavionskim divizionom. Artiljeriski puk sačinjavaju: baterija instrumentalnog izviđanja i tri divizionna haubica — dva 105 mm i jedan 155 mm. Divizion se sastoji od tri baterije od po 6 oruđa. Svega je u divizionu 18 haubica, a u puku haubica 105 mm — 36, odnosno haubica 155 mm — 18. U borbenim dokumentima, na kartama i šemama divizioni se označuju rimskim brojevima — I, II, III, pri čemu brojevi I i II znače divizion haubica 105 mm, a III — divizion haubica 155 mm. Naprimer, II. Feld — Art. Rgt 4 znači: 2 divizion 4 puka poljske artiljerije 4 pešadiske divizije. III I, Pr. Art. Rgt. 5 znači: 1-vi divizion 5 artiljeriskog puka 5 tenkovske divizije. Baterije u puku imaju numeraciju koja ide redom (arapskim ciframa) počinjući od 1-vog divizionna: u 1-vom divizionu 1., 2., 3. baterija, u II — 4., 5., 6., u III — 7., 8., i 9. Baterija instrumentalnog izviđanja smatra se desetom baterijom i na dokumentima se označava sa: 10. Feld. Art. Rgt 2.

Protivavionski divizion ima pet baterija: tri teške (od po četiri oruđa 90 mm i tri četvorocevne samohotke 20 mm) i dve lake (od po dvanaest dvocevnih samohotki 57 mm ili četvorocevnih samohotki 20 mm. Svega u divizionu oruđa 90 mm — 12, 57 mm — 24, 20 mm — 9 (ili 90 mm — 12, 20 mm — 33).

Sva se divizionska artiljerija prevozi mehaničkom vučom.

Artiljerija pešadiske, kao i tenkovske divizije čini osnovnu divizionsku grupu čiji se sastav zajedno sa 2—3 divizionna za podršku (naprimer, artiljeriskim pukom RVK), može popeti na 5—6 divizionna. Vatretni položaji divizionske artiljerije, kako u napadu tako i u odbrani, uzimaju se na udaljenju od 3—5 km od isturenih jedinica prvog ešelona sopstvenog borbenog porетка, ili od prednjeg kraja odbrane. Predviđa se da se u napadu divizionska grupa podeli na 2 ešelona: prvi — divizioni za neposredno potpomaganje (2—3, po jedan na pešadisku borbenu grupu), namenjeni za neposrednu podršku borbenih grupa; drugi — »udarna grupa« (3—4 divizionna).

Bataljoni samohodnih oruđa su u pešadiskim i tenkovskim divizionima, u pogledu organizacije i naoružanja, jednaki. U svakom od ovih bataljona ima 4 čete jednotipnih artiljerijskih samohodnih oruđa, štabna četa i četa za snabdevanje. Svaka četa ovih samohodnih oruđa ima dva voda 90 mm, jedan vod samohodnih oruđa 105 mm i vod samohodnih dvocevnih oruđa 40 mm ili protivavionskih samohodnih četvorocevnih oruđa 20 mm (u svakom vodu po 4 samohotke). Prema tome, u četi ima 17 samohodnih oruđa, a u bataljonu — 75, uključujući samohodna oruđa komandi i štaba.

U vojnoj štampi se podvlači da je bataljon samohodnih oruđa pešadiske divizije »borbeno sredstvo napada« i da se upotrebljava za nanošenje glavnog udara — dejstvujući najčešće sa udarnom pešadiskom borbenom grupom. Za razliku od tenkovskog bataljona divizije, on dobija samostalne borbene zadatke i dejstvuje na odvojenom pravcu. On, načelno, ne pretstavlja sredstvo za proboj već vodi borbu sa pešadijom i podržava (obezbeđujući ga vatrom) jedan pešadiski bataljon. U odbrani bataljon samohodnih oruđa čini rezervu komandanta divizije i upotrebljava se zajedno sa opštom rezervom za izvođenje protivnapada, mada, ponekad, može dobiti zadatak i u protivtenkovskoj odbrani.

Tenkovski bataljon pešadiske divizije, po svojoj organizaciji i načinu upotrebe, odgovara bataljonima tenkovske divizije.

Po oceni zapadnonemačke vojne štampe, pešadiska divizija postojeće organizacije sposobna je da rešava sve zadatke u savremenijoj borbi, kako u napadu tako i u odbrani. Osnovu divizije čine pešadiski bataljoni koji, zajedno sa tenkovskim ba-

taljonom i bataljonom samohodnih oruđa, čine najvažnije elemente diviziskog borbenog poretka. Pešadiska divizija, njene

taktičke i osnovne ili niže jedinice obrazuju svoj borbeni poredak u 1—2 ešelona i mogu dejstvovati na frontu širine:

	U napadu	U odbrani
Pešadiska četa	do 500 m	do 1.500 m
Pešadiski bataljon	1.000 m	1.500—3.000 m
Tenkovski bataljon	1.000—2.000 m	—
Bataljon samohodnih oruđa	1.000 m	—
Pešadiska borbeno grupa	3—5 km	7—10 km
Pešadiska divizija	7—10 km	15—20 km (18—30 km)

Ako divizija obrazuje borbeni poredak u jednom ešelonu, onda se ešeloniraju pešadiski bataljon u pešadiskim borbenim grupama i borbeni poreci samih tih bataljona. I obratno — ako se divizija ešelonira u dva ešelona, tada se ne ešeloniraju ni bataljoni u borbenim grupama niti borbeni poreci bataljona. Potrebno je istaći da se front bataljona ne sme u sva-

koj prilici povećavati i da se širina zone divizije i grupe može povećavati samo na račun proširenja međuprostora između bataljona.

Formaciska sredstva pešadiske divizije omogućuju da se, kako u napadu tako i u odbrani, stvori sledeća srednja gustina tenkova, artiljerije i samohodnih oruđa na 1 km fronta:

Formaciska vatrena sredstva	Pri napadu na frontu		U odbrani na frontu	
	7 km	10 km	15 km	20 km
Tenkovi	11—12	8	5—6	4
Poljska oruđa (haubice 105 i 155 mm)	7—8	5—6	3—4	3
Minobacači	12	8—9	5—6	4
Samohodna oruđa	10—11	7—8	5	4
Protivavionska oruđa (20—90 mm)	27	19	13	9,5

Smatra se da pešadiska divizija može biti ojačana artiljeriskim pukom iz RVK i divizionom atomskih topova 280 mm.⁴⁾

Tenkovska divizija je viši sastav tenkovskih jedinica. Brojno stanje: 13.000 ljudi, 320 tenkova. Organizaciski ona ulazi u sastav armiskih korpusa (šema 2).

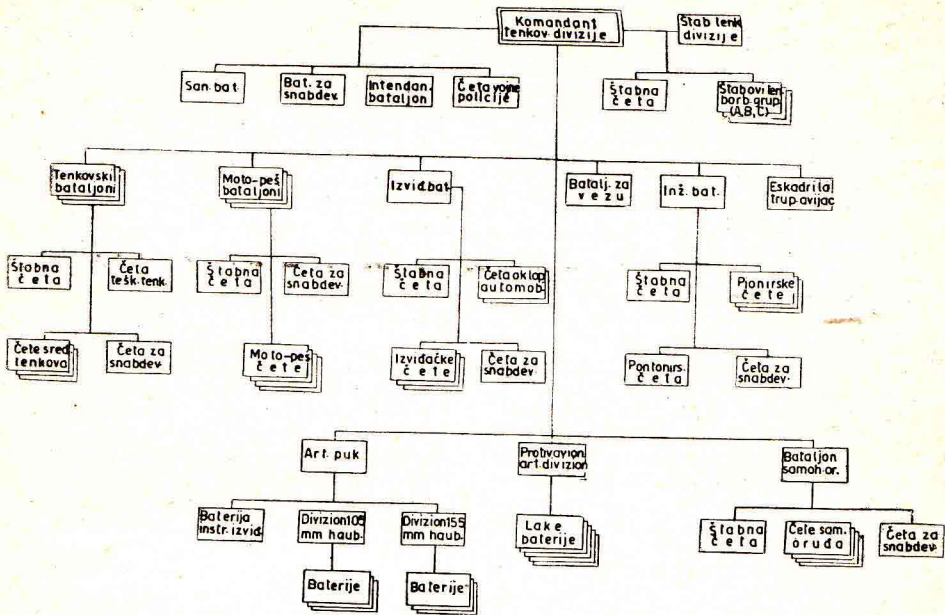
Štabovi tenkovskih grupa — koji stalno postoje u divizijama — predviđeni su za formiranje tri tenkovske borbene grupe za vreme boja, odnosno operacije. Njihovu osnovu čine tenkovski i moto-pešadiski bataljoni u srazmeri: 1—2, a ponekad i 3, tenkovska i 1 moto-pešadiski bataljon ili obratno, 1—2 moto-pešadiska i 1 tenkovski bataljon. U štampi je, naprimer, pokazan jedan sastav tenkovske borbene grupe prilikom napada tenkovske divizije: tenkovski bataljon, 2 moto-pešadiska bataljona, artiljerijski divizion (haubica 105

mm), protivavionska baterija, četa samohodnih oruđa, pionirska četa i vod vojne policije.

Sva tri tenkovska bataljona u diviziji su istog tipa i sastoje se od šest četa: štabne, četiri tenkovske (tri—srednjih i jedna — teških tenkova) i čete za snabdevanje. U tenkovskim četama — po tri voda, 20 tenkova. Svega u bataljonu 80 tenkova, od kojih 15—20 teških. Zbog toga što momentano nema tenkova teškog tipa, čete teških, kao i srednjih tenkova naoružane su, zasada, američkim srednjim tenkovima M 47 i M 48 A2. Štabna četa ima vodove za vezu i izvidanje i pionirski vod.

Moto-pešadiski bataljoni su takođe jednotipni. U svakom od njih je po šest četa: štabna, četiri moto-pešadiske i snabdevačka. U moto-pešadiskoj četi postoji: odeljenje za komandovanje, tri moto-pešadiska voda (u vodu — komandna grupa

⁴⁾ *Taktische Aufgaben*, Frankfurt/M., 1957.

Šema 2. — Organizacija zapadnonemačke tenkovske divizije

i tri odeljenja; u svakom po 8 ljudi, 2 mitraljeza, 2 protivtenkovska oruđa »Bazuka«, minobacačko odeljenje (dva minobacača 81 mm) i odeljenje lakih oruđa (dva bestrajna oruđa). Štabna četa se sastoji od odeljenja za komandovanje, vođa izviđača, minobacačkog (šest minobacača 120 mm) i pionirskog vođa.

Od naoružanja svaki bataljon ima: 72 mitraljeza, 36 protivtenkovskih oruđa »Bazuka«, osam minobacača 81 mm i šest 120 mm, osam lakih bestrajnih oruđa i više od 80 oklopnih transportera. Prema pisanju vojne štampe, moto-pešadiski bataljon tenkovske divizije, po svome sastavu, pokretljivosti, udarnoj i vatrenoj moći, »ravnopravan je partner tenkovskom bataljonu«. Celokupno ljudstvo boračkih jedinica prevozi se na oklopnim transporterima i sa njih dejstvuje (moto-pešadiski vod, naprimer, raspolaže formaciskim sa 4 oklopna transportera: 1 za prevoz komandne grupe i 3 za prevoz odeljenja).

Uvođenje moto-pešadije u sastav tenkovskih divizija usledilo je zbog toga što sami tenkovi, ili tenkovi pridati običnoj pešadiji, nisu u stanju da odigraju odlučnu ulogu i što se mogu najefikasnije upotrebiti samo ako i sve ostale jedinice koje oni podržavaju, ili obezbeđuju, imaju istu

takvu brzinu i mogućnost kretanja po zemljištu.

Ratno iskustvo i praksa stečena u obuci taktičkih i nižih jedinica, podvlači zapadnonemačka vojna štampa, jasno pokazuju da, iako tenkovi ostaju osnova tenkovske divizije, ipak poslednju reč u borbi, bez obzira na vrlo široku primenu tehnike, postojanje atomske artiljerije i savremene avijacije, ima i dalje pešadija. Ona uništava neprijatelja u bliskoj borbi i čvrsto drži zauzeto zemljište, što nisu u stanju da učine tenkovi ili neki drugi rod vojske. No, i pored toga, tesno sadejstvo tenkova i moto-pešadije može se postići samo onda kada je moto-pešadija osposobljena da nastupa zajedno sa tenkovima. Radi toga ona treba da ima najmanje onu brzinu koju imaju tenkovi; zatim, dovoljnu zaštitu oklopa, veliku vatrenu moć i sposobnost vođenja bliske borbe na oklopnim transporterima i čisto »pešadiske« borbe — u pešadiskim borbenim porecima. Glavno sredstvo prebacivanja moto-pešadije i njene podrške u borbi je oklopni transporter na gusenicama, koji ima istu sposobnost kretanja po terenu kao i tenkovi.

Zapadnonemačka moto-pešadija ima u naoružanju američki oklopni transporter

M 39 koji, po oceni vojnih stručnjaka FRN, ne raspolaže nekim visokim taktičko-tehničkim osobinama. Vojni stručnjaci *Bundeswehr*-a smatraju da druga savremena oklopna sredstva više odgovaraju potrebama moto-pešadije kao, naprimer, francuski oklopni transporter *Hispano-Suiza*. Ministarstvo odbrane FRN naručilo je 3.800 ovih transportera.

Kao što je već rečeno, moto-pešadija vodi borbu na oklopnim transporterima i u pešadiskom stroju. Smatra se da se borbeni uspeh postiže stalnim manevrovanjem u granicama zone nastupanja divizije i velikom vatrenom moći koja omogućuje slamanje neprijateljskog otpora i njegovo neutralisanje u poljskim utvrđenjima. Bataljoni se približuju neprijatelju uz podršku sopstvenih vatreneh sredstava i bataljona samohodnih oruđa. Kada se napad vrši na jako utvrđenog neprijatelja (naročito ako ima jaku protivtenkovsku odbranu), moto-pešadija može biti prinuđena da deluje i u pešadiskom stroju. U tom joj slučaju tenkovi, artiljerija, samohodna oruđa, pa čak i oklopni transporteri, obezbeđuju vatrenu podršku.

Tenkovski i moto-pešadiski bataljoni tenkovske divizije takođe imaju određeni sistem numerisanja. Prvi tenkovski i moto-pešadiski bataljoni nose broj divizije, a sledeća dva se označuju rednim brojevima, počinjujući od 1 sa dodatkom broja divizije. Naprimer, u 3 tenkovskoj diviziji i tenkovski i moto-pešadiski bataljoni imaju brojeve 3, 13, 23. Na šemama, kartama i borbenim dokumentima 2 tenkovski bataljon 5 tenkovske divizije označen je sa Pr. Btl15, a 1-vi moto-pešadiski bataljon 5 tenkovske divizije sa Pr. Gren. Btl15 itd.

Izviđački bataljon, artiljerijski puk i bataljoni samohodnih oruđa tenkovske divizije imaju organizaciju i naoružanje analogno odgovarajućim taktičkim jedinicama pešadijske divizije. Protivavionski artiljerijski divizion se unekoliko razlikuje od divizona pešadijske divizije. U njemu je takođe pet baterija, ali su sve istog tipa — po dvanaest dvocevnih 40 mm ili četvorocevnih 20 mm protivavionskih samohotki (u divizionu svega 60). Nazivi jedinica su uzeti kao i kod pešadijske divizije.

Tenkovske divizije su kod zapadnone-mačkih kopnenih snaga — glavno udarno sredstvo i, kao što iznosi vojna štampa FRN, imaju sve uslove da napad učine jednim od najvažnijih vidova savremenih borbenih dejstava. Osnovu borbenog poretka tenkovske divizije čine bataljoni.

Front napada bataljona u normalnim uslovima iznosi 1.000—2.000 m. Borbena grupa sastava: dva tenkovska i jednog moto-pešadiskog bataljona napada front u granicama 2.000—4.000 m. Divizija, ukoliko njen front napada obrazuju tenkovski bataljoni, deluje u zoni 4—8 km. U operativnoj dubini njen front se povećava na 10—15 km. U odbrani tenkovska divizija je drugi ešelon borbenog poretka korpusa.

Tenkovska divizija ima sledeća formacijska vatrenea sredstva: tenkova — 220, samohodnih oruđa — 75, poljskih oruđa (105—155 mm) — 54, minobacača — 42, protivavionskih oruđa — 60. Svojim formacijskim sredstvima ona može da stvori sledeću prosečnu gustinu tenkova, samohodnih i artiljerijskih oruđa na 1 km fronta: pri napadu na frontu od 4 km tenkova — 55, samohodnih oruđa 19, poljskih oruđa 13—14, minobacača 10—11, protivavionskih oruđa 15; na frontu od 8 km — tenkova 25, samohodnih oruđa 9—10, poljskih oruđa 7, minobacača 5, protivavionskih oruđa 7—8. U napadu i odbrani divizija se ojačava artiljerijskim pukom RVK (54 oruđa). Predviđa se podrška tenkovske, kao i pešadijske divizije divizionom atomskih topova 280 mm. Smatra se da tenkovska divizija može postojećom organizacijom rešavati sve zadatke u savremenom napadu i odbrani.

Svi zapadnonemački vojni stručnjaci izražavaju jedinstveno gledište da će tenkovske jedinice u budućem ratu igrati, ako ne rešavajuću, onda vodeću ulogu, i smatraju da će u FRN, pri »odbrani Zapada«, tu ulogu odigrati baš tenkovske divizije. Ovaj zaključak je donesen na osnovu izvedenih proba u *Bundeswehr*-u sa protivtenkovskim reaktivnim raketama (američkim, francuskim, švajcarskim i dr.) koje su pokazale da oklopne jedinice, bez obzira na efektno dejstvo protivtenkovskih sredstava odbrane, ostaju i dalje »vrlo pokretljivie i sposobne za udar na bojištu«.

Ujedno se smatra da je potrebno stvoriti potpuno nov tip tenka koji bi odgovarao savremenim uslovima, jer se danas čak i najteži tenk može uništiti. Potrebno je konstruisati lakši tenk, pokretan, brz i sposoban za kretanje po svakom zemljištu, sa manjom siluetom i moćnijim naoružanjem. Maksimalna težina treba da bude od 25—30 tona.

Sada ceo niz konstruktorskih biroa i preduzeća radi na tome da stvori taj novi tip srednjeg tenka. Stručnjaci još nisu re-

šili pitanje hoće li tenk biti naoružan običnim topom ili reaktivnim naoružanjem. Motor tenka mora biti i na benzin i dizel. Prema oceni stručnjaka *Bundeswehr*-a, kvalitet zapadnonemačkih tenkovskih divizija umnogome trpi zbog toga što su one naoružane američkim tenkovima *M 47* koji su »sasvim pogodni za obuku ali nikako ne odgovaraju savremenim borbenim potrebama«.

Pukovnik **N. Kuzmičov**:

NAPAD PEŠADISKE BORBENE GRUPE¹⁾

(Prema materijalima iz zapadnonemačke vojne štampe)

Kao što je poznato, pešadiska borbena grupa je nova organizacijska i borbena jedinica koja dolazi kao rezultat reorganizacije izvršene u američkoj, britanskoj i zapadnonemačkoj vojsci. Međutim, kod njih se još nije potpuno iskristalisalo jedinstveno gledište u pogledu naziva, organizacije, sastava i taktičke upotrebe borbenih grupa pešadiskih divizija. Ali, već sada vojni teoretičari SAD, V. Britanije i Zapadne Nemačke smatraju da borbena grupa predstavlja najcelishodniji oblik borbene formacije u uslovima primene taktičkog atomskog oružja.

U zapadnonemačkoj vojnoj štampi²⁾ objavljeni su sledeći podaci o organizaciji pešadiske grupe i o gledištima koja postoje u Saveznoj Republici Nemačkoj u pogledu njene upotrebe.

U pešadiskoj diviziji se za vreme boja (odnosno u toku vežbe za vreme mira) stvaraju 2—3 borbene grupe. Borbena grupa nema utvrđen formacijski sastav; on se određuje posebno za svaki konkretan slučaj. Mogu postojati i tipizirane borbene grupe potpuno određenog sastava, mada u okviru jedne pešadiske divizije svaka grupa ima svoju posebnu formaciju. Prema formaciji, u diviziji su predviđene tri borbene grupe, radi čega u borbenom

Zapadnonemačke divizije nove organizacije postoje od kraja 1956 godine. Iskustva stečena u obuci 1957 godine nisu unela nikakve korekcije u pogledu strukture kopnenih jedinica. U zapadnonemačkoj vojnoj štampi se podvlači da je najnovije iskustvo potvrdilo opravdanost postojanja ovakvih divizija. U isto vreme se u FRN nastavlja sa radom u cilju pronalazjenja savršenijih oblika organizacije pojedinih formacija.

sastavu divizije postoje tri komande i štabovi borbenih grupa A, B i C. Pri štabu pešadiske borbene grupe nalazi se štabna četa. Za komandu, štab i štabnu četvu postoji određen formacijski sastav ljudstva, naoružanja i transportnih sredstava.

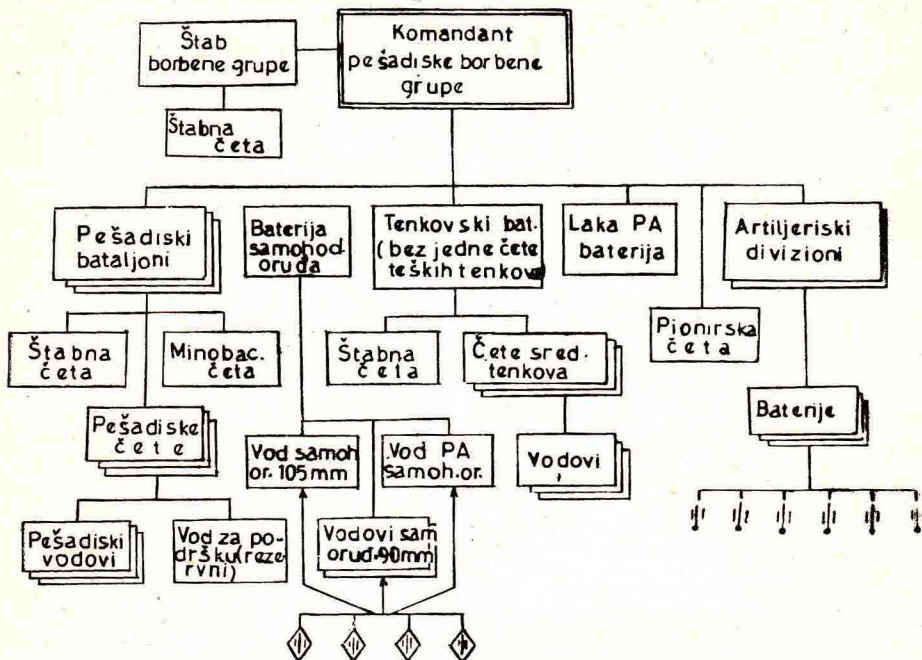
Jedna varijanta formacije borbenih grupa u pešadiskoj diviziji, koja se često preporučuje u vojnoj štampi,³⁾ je sledeća: prva pešadiska borbena grupa (borbena grupa »A«) — tri pešadiska bataljona, tenkovski bataljon (bez jedne čete), baterija samohodnih oruđa, protivavionska baterija, pionirska četa i dva divizion poljske artiljerije; druga pešadiska borbena grupa (borbena grupa »B«) — dva do tri pešadiska bataljona, tenkovska četa, baterija samohodnih oruđa, pionirska četa, divizion poljske artiljerije; treća pešadiska borbena grupa (borbena grupa »C«) — jedan do dva pešadiska bataljona, divizion samohodnih oruđa (bez dve baterije). Borne grupe takvog sastava mogu se upotrebiti po sledećem: grupa »A« i »B« u prvom ešelonu borbenog poretka divizije, a grupa »C« — u rezervi ili drugom ešelonu.

Načelna organizacija borbene grupe (uzeta je grupa »A« prilikom dejstva na pravcu glavnog udara) pokazana je na šemi 1. Grupa takvog sastava ima sledeća vatrena sredstva: oko 220 mitraljeza (samo kod pešadiskih delova), 325 pušćanih bacača mina (tromblona), 160 protivtenkovskih bacača »Bazuka«, 60 tenkova, 17 samohodnih oruđa, 36 pukovskih haubica i 75 protivavionskih topova 20 mm.

¹⁾ Полковник Н. Кузмиčov, Наступление пехотной боевой группы (По материалам западногерманской военной печати), *Военный вестник*, СССР, бр. 9/1958.

²⁾ Knjiga *Handbuch der Taktik*, 1957, 494 strane; priručnik *Taktische Aufgaben*, 1957, 144 strane; časopis *Truppenpraxis*, br. 1—12 za 1957 i br. 1—4 za 1958 godinu.

³⁾ *Handbuch der Taktik*, 1957 g., strana 290—305; *Taktische Aufgaben*, 1947 g., strana 37—52.

Šema 1. — Organizacija pešadijske borbene grupe (varijanta)

Prema zapadnonemačkim shvatanjima, napad se smatra osnovnim vidom borbenih dejstava trupa i izvodi se radi ostvarenja odlučujućih ciljeva. U knjizi »Taktički priručnik«⁴⁾ istaknuto je da se »glavni cilj svake napadne operacije (boja) ne sastoji u tome da se povrati ili očuva zemljište, već da se uništi neprijatelj«. U bilo kome vidu savremenog boja u uslovima primene taktičkog atomskog oružja, a posebno u napadu, treba težiti da se ostvari bezbednost trupa putem njihovog rastresitog raspoređivanja i zaklanjanja, s tim da se neprijatelj borbeno primora da stvara koncentracije žive sile i borbenih sredstava, koje bi zatim bile uništene atomskim oružjem.

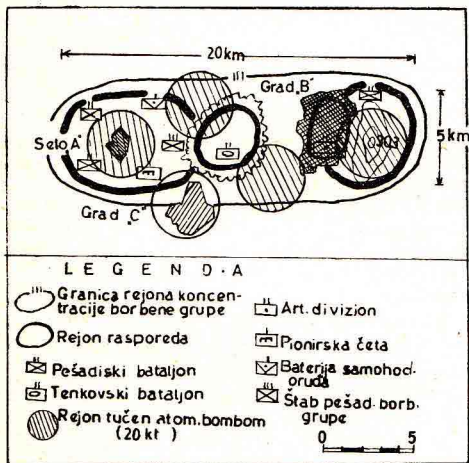
Određujući stepen rastresitog rasporeda trupa, starešine treba da vode računa, s jedne strane, o potrebi koncentracije snaga na izvesnim pravcima, a sa druge, o opasnosti njihovog uništenja atomskim oružjem još pre stupanja u borbu. U štampi se podvlači da se na maršu i pri

kretanju na bojištu u raščlanjenom borbenom poretku trupe mogu u tolikoj meri rastresito rasporediti da neće predstavljati rentabilan cilj za neutralisanje atomskim oružjem. Međutim, u zbornim ili očekujućim rejonima združenih jedinica, a naročito pri posedanju polaznog položaja za napad, opasnost izlaganja trupa iznenadnom atomskom napadu se povećava. Zato se preporučuje da se koncentracija trupa vrši na 3—4 puta većem prostoru nego u normalnim uslovima.

Skreće se pažnja na izbor samog oblika rasporeda trupa u zbornim i očekujućim rejonima i na polaznom položaju za napad. Atomsko oružje dejstvuje u svim pravcima podjednako, pa stoga njegovo dejstvo ima najveći efekat protiv ciljeva koji imaju oblik kruga ili onih koji su ravnomerno raspoređeni na velikom prostoru. U vezi s tim se smatra celishodnim da raspored trupa u rejonu koncentracije i borbenom poretku za napad bude neznatne dubine u slučaju kada je širina fronta velika i obrnuto — velike dubine ako je širina fronta neznatna.

⁴⁾ *Handbuch der Taktik*, 1957 g., str. 291.

Što se tiče pešadijske borbene grupe, ovo načelo raspoređivanja trupa nalaze takav raspored da dejstvo jednog atomskog zrna ili bombe jačine 20 kilotona nanese teške gubitke samo delu jednog bataljona. Smatra se da na zemljištu koje pruža povoljne uslove za zaklanjanje, normalno treba dodeliti: pešadiskom (motorizovanom, tenkovskom) bataljonu rejon od 25 km², pešadiskoj borbenoj grupi — od 100 km², a diviziji — od oko 300 km². Ako je raspoloživa teritorija manja od navedenih normi, onda se gušća koncentracija dopušta tamo gde su uslovi za zaklanjanje i maskiranje najpovoljniji. Pri tome te najpovoljnije uslove treba da koriste one jedinice čija se protivatomska zaštita najteže ostvaruje (tenkovi, oklopni transporteri, samohodna i druga motorizovana oruđa). Pešadijske jedinice se mogu brzo ukopati gotovo na svakom zemljištu i samim tim obezbediti sebi izvesnu protivatomsku zaštitu.

Sema 2. — Raspored pešadijske borbene grupe divizije na očekujućem rejonu, pre poseda polaznog položaja za napad (varijanta)

Primer rasporeda pešadijske borbene grupe u očekujućem rejonu, pre poseda polaznog položaja na napad,⁵⁾ pokazan je na šemi 2. Pešadiska borbeno grupa pokazana na šemi ima sledeći sastav: tri pešadiska i jedan tenkovski bataljon, artiljerijski divizion, četvu samohodnih oruđa, pionirsku četvu. Grupa zauzima rejon

čija površina iznosi 100 km²; sve su njene jedinice ukopane ili se nalaze u zaklonima. Na rejon rasporeda grupe bačeno je 6 atomskih bombi od po 20 kilotona i procenjeno je da ukupni gubici iznose samo 10% od celokupnog brojnog stanja grupe.

Pri razmeštanju trupa po naseljenim mestima i šumama mora se voditi računa o tome da nastala rušenja mogu prouzrokovati naknadne gubitke. Raspored trupa na ivici naseljenih mesta i šuma ima izvesne prednosti, ali i u ovom slučaju treba izvršiti inženjerske radove (uređenje podruma, izradu skloništa sa pokrievkom od oblika i dr.). Na pokrivenom zemljištu prednost imaju rejon sa neravninama i jarugama, gde ima mnogo mrtvih uglova i gde je olakšano ukopavanje. Ako na zemljištu nema neravnina, onda trupe obavezno moraju zauzeti odgovarajući rastresit raspored.

Napad pešadijske borbene grupe može da otpočne ili sa linije neposrednog dodira sa neprijateljem, ako je grupa već vodila borbu, tj. nalazila se, recimo, u odbrani, ili razvijanju za napad prethodi podilaženje bojištu (marš), koncentracija i dolazak u rejon polaznog položaja za napad (ređe — nekoliko dana ranije, a češće — noću uoči napada).

Marševski poredak pešadijske borbene grupe pri podilaženju bojištu može biti smaknuti, razmaknuti — sa uvećanim otstojanjima samo između vozila, i najzad, raščlanjeni — sa propisnim otstojanjima između vozila kao i između delova marševske kolone. Dubina kolone borbene grupe, sastava kao što je to dato na šemi 2, pri kretanju po jednom putu iznosiće: kod smaknutog marševskog poretka 30 km, kod razmaknutog — 60 km, i kod raščlanjenog — 150 km.⁶⁾ U slučaju da na kolonu bude bačena atomska bomba jačine 20 kilotona, gubici će iznositi: kod prvog slučaja 300, kod drugog — 150, a kod trećeg — 60 ljudi. Pri kretanju po dva ili tri puta, norme dužine kolone i gubitaka se smanjuju dvaput, odnosno triput.

Jedinice koje maršuju ili podilaze u evolucionim (predborbenim) porecima, zbog znatne dubine i male širine rasporeda, predstavljaju malo podesne ciljeve za atomske napade. Međutim, one su i pored toga uvek izložene takvoj opasnosti. Zato se, u cilju što bržeg dolaska u određene rezone koncentracije (ili polazne rezone), preporučuje da se u određenoj zoni

⁵⁾ Handbuch der Taktik, 1957 g., str. 299.

⁶⁾ Handbuch der Taktik, 1957 g., str. 297.

kretanja (podilaženja), po mogućstvu, iskoriste svi putevi kao i zemljište podesno za kretanje pojedinih vrsta transporta (tenkova, samohodnih oruda, oklopnih transportera, terenskih kola itd.). Zatim se preporučuje da u slučaju verovatnog neprijateljskog atomskog napada otstojanja između pojedinih kolona pešadiške borbene grupe iznose do 5 km, kako ne bi eksplozijom jedne atomske bombe jednovremeno bile tučene dve kolone. Pri kretanju u evolucionim (predborbenim) porecima prilikom podilaženja van sfere neprijateljskog osmatranja, može se, kao i na maršu, koristiti autotransport. Ako to dozvoljava situacija, kretanje treba vršiti u posebnim grupama, i to brzim tempom od zaklona do zaklona.

Prema zapadnonemačkim shvatanjima, napad sa primenom atomskog oružja ima tu prednost »što se za kratko vreme, višestruputa povećano, vatreno dejstvo sasuđuje protiv najvažnijih ciljeva«. Od staršina svih stepena se zahteva da pripremu za napad vrše tako da se do njegovog početka izbegnu atomski napadi neprijatelja na trupe na maršu, u rejonima koncentracije, pri podilaženju i na polaznom položaju za napad.

Primena atomskog oružja nije promenila osnovne oblike manevra u napadu. »Proboj, obuhvat, okruženje, a zatim uništenje neprijatelja, — kaže se u priručniku zapadnonemačke vojske, — ostaju i nadalje osnovni oblici manevra u napadu, ali su se promenili metodi izvođenja manevra.«⁷⁾

Svaki napad sa primenom atomskog oružja mora biti planiran od početka do kraja (od marša pa do uništenja neprijatelja). U isto vreme plan borbenih dejstava ne treba da predstavlja nešto kruto, ukočeno, gde je sve predviđeno za mnogo časova i dana unapred; on mora održavati komandantovu zamisao zasnovanu na proceni ranije poznatih podataka koji se, međutim, menjaju u toku boja. Baš nepredviđeno, u većini slučajeva, dejstvo atomskog oružja, često i neočekivano stvara nove situacije.

Borbena pravila zapadnonemačke vojske, na koja se poziva vojna štampa, zahtevaju da napadačeve trupe još u vreme podilaženja neprijatelju znaju da li će se napad vršiti iz pokreta ili sa polaznog položaja (po planskoj pripremi).

Ako se raspolaže sa dovoljno vremena, trupe, brzim pokretima od zaklona do za-

klona, koristeći u prvom redu mrak i slabu vidljivost, dolaze u rejon borbenih dejstava i hvataju neposredan dodir sa neprijateljem.

Prema zapadnonemačkim shvatanjima, trupe mogu obrazovati borbeni poredak za napad po ovim dvema varijantama:

1) Trupe u nastupanju (borbene grupe) obrazuju uske i vrlo duboke borbene poretke — »napadne klinove« (3 km po frontu i do 10 km po dubini) sa međuprostorima (između klinova) jednakim »prečniku dejstva eksplozije jedne atomske bombe«; takav se borbeni poredak obrazuje putem ešeloniranja trupa (borbenih trupa); napad po ovoj varijanti naziva se »napad po ešelonima«.

2) Trupe u nastupanju (borbene grupe) zauzimaju široke (do 5 km), a plitke (do 1,5 km) borbene poretke u kojima borbena grupa prvog ešelona obrazuje poseban ešelon, a ostale trupe (borbene grupe koje sačinjavaju drugi ešelon ili rezervu divizije, a može biti, i borbene grupe divizije drugog ešelona korpusa) nalaze se na otstojanju od najmanje 5 km od prednjih delova; napad po ovoj varijanti naziva se »napad u jednoj liniji«.

Izbor ove ili one varijante borbenog poretka ne treba vršiti šablonski. U toku napada često će se primenjivati obe varijante, mada odvojeno po mestu i vremenu. Niukom slučaju ih ne treba primenjivati zajedno na istom mestu, naime na napadnom frontu borbene grupe, a ponekad i divizije.

U taktici zapadnonemačke vojske ističe se da združena jedinica (divizija) ili borbena grupa, koja napada u dubokom borbenom poretku (»napad po ešelonima«), nema dovoljno širok front napada, a kod borbenog poretka u jednom ešelonu (»napad u jednoj liniji«) nedostaje joj dubina. »U oba slučaja prividno slabljenje napadne snage, — naglašava se u priručniku⁸⁾, — biće više nego nadoknađeno korišćenjem sopstvenog atomskog oružja. Kakvom će se borbenom poretku dati prioritet, zavisi od situacije i karaktera prestojećeg boja. Donošenje odluke po ovom pitanju ima vrlo veliki značaj«.

Smatra se da atomsko oružje skraćuje vreme pripremanja napada na neprijatelja koji se pravovremeno pripremio za odbranu i čini izliskom dugotrajnu artiljerijsku i avijacijsku pripremu. Da bi se obezbedila sigurnost trupa od dejstva sop-

⁷⁾ *Handbuch der Taktik*, 1957 g., str. 298.

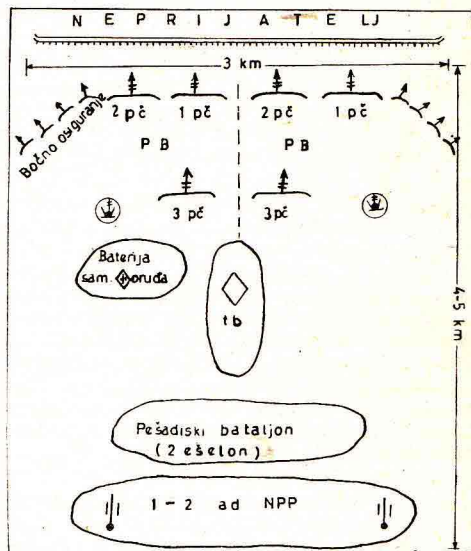
⁸⁾ *Handbuch der Taktik*, 1957 g., str. 301.

stvenog atomskog oružja, smatra se celishodnim da prolaze u prednjim položajima neprijateljske odbrane treba da otvara poljska artiljerija, koja mora neutralisati najvažnije, »ključne« otporne tačke. Uništavanje neprijateljske artiljerije, opštih i tenkovskih rezervi (taktičkih) spada poglavito u zadatak taktičkog atomskog oružja. Za razliku od normalnih uslova, mesta glavnog udara i proboja često se biraju na takvim otcsecima odbrane koji su najgušće posednuti i predstavljaju izuzetno važne rejone u sistemu neprijateljske odbrane. Na taj se način skupo atomsko oružje najefikasnije iskorišćuje, a s druge strane, »ključni položaji« neprijateljske odbrane zauzimaju još u toku prve faze napada.

Napad iz pokreta smatra se osnovnim vidom napadnih dejstava. Trupe koje nastupaju bržim tempom lakše izbegavaju dejstvo neprijateljskog atomskog oružja i, načelno, bolje koriste rezultate sopstvenih atomskih udara, naročito pri iznenadnom početku napada i odlučnom komandovanju. Međutim, mora se priznati da tu ima izvesnog rizika i stoga se i zahtevaju izvesni preduslovi za to. Naprimera, često se, zbog nedostatka vremena, ne može izvidati neprijatelj i zemljište onako kako je to potrebno. A ako je neprijatelj još na neki način zaustavio napad, napadačeve trupe će predstavljati idealan cilj za njegove atomske udare. Naročito treba biti oprezan u slučaju kada se ispred i u dubini odbrane nalaze duboka minska polja. Kroz njih treba blagovremeno napraviti prolaze koristeći za to pešadijske delove borbene grupe. Tenkove (tenkovski bataljon) koji se nalazi u sastavu borbene grupe treba u ovom slučaju u poslednjem momentu dovesti iz rejona polaznih položaja, udaljenih 5—10 km od linije fronta, na prednji kraj.

Napad iz pokreta može se vršiti u borbenom poretku »po ešelonima« ili »u jednoj liniji«. Mogućna je i sledeća kombinacija: podilaženje se vrši »po ešelonima«, a sam napad — »u jednoj liniji«, i to najvećom brzinom. Smatra se da donošenje odgovarajuće odluke zavisi u prvom redu od karaktera zemljišta. Naprimera, ako će se napad iz pokreta vršiti na jako ispresecanom zemljištu, gde ima mnogo udolina, uvala, jaruga, koje su raspoređene duž pravca napada (upravno na liniju fronta), preporučuje se da se u okviru pešadijske borbene grupe postrojavaju uski i vrlo duboki borbeni poreci, tj. da se napada »po ešelonima«. Kod takvog se bor-

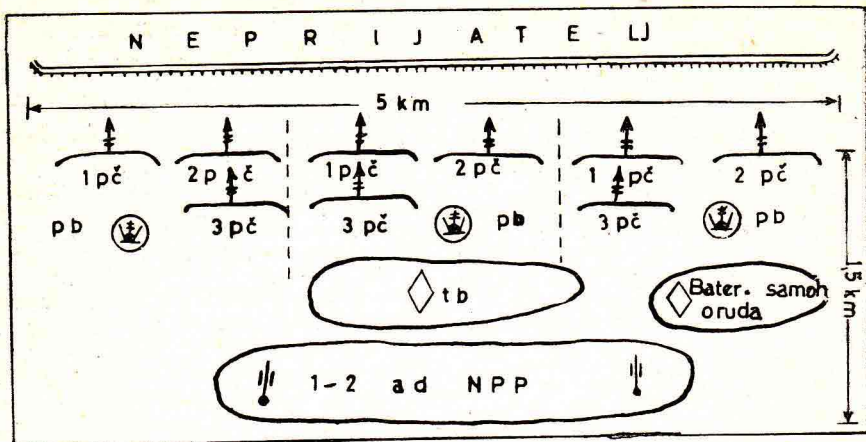
benog poretka između borbenih grupa u napadu redovno stvaraju međuprostori, dok u neprijateljskoj odbrani ostaju nenapadnuti oni otcseci fronta koji se neutrališu običnom artiljerijom. Široki a plitki borbeni poreci (»napad u jednoj liniji«) imaju prednost u slučaju ako napad treba otpočeti istovremeno svim snagama, a zemljište tome ide u prilog (ravničasto, bez prirodnih prepreka). Međutim, u ovom se slučaju od momenta kada je uhvaćen tesan dodir sa neprijateljem na širokom frontu, prekida dejstvo atomskim oružjem po njegovim prednjim delovima.

Šema 3. — Borbeni poredak pešadijske borbene grupe u dva ešelona pri napadu iz pokreta (na polaznom položaju za napad)

Borbeni poredak pešadijske borbene grupe »po ešelonima«, pri napadu iz pokreta, pokazan je na šemi 3. Načelno, grupa će se postrojivati u dva ešelona, stim što će u prvom ešelonu biti dva pešadijska bataljona i jedan tenkovski, a u drugom — jedan pešadijski bataljon. Pešadijski bataljoni prvog ešelona takođe se postrojavaju u dva ešelona. Najveća širina napadnog fronta grupe, koja u svome sastavu ima 2—3 pešadijska bataljona, iznosi 3 km, a dubina borbenog poretka 4—5 km, stim što se drugi ešelon nalazi na 3 km od prednjih delova sopstvenih trupa.

Pri napadu iz pokreta »u jednoj liniji« svi pešadijski bataljoni borbene grupe napadaju u prvom ešelonu, obrazujući svoje borbene poretke u dva ešelona (šema 4).

Šema 4. — Borbeni poredak pešadijske borbene grupe u jednom ešelonu pri napadu iz pokreta (na polazni položaj za napad)

Napad posle planske pripreme, sa poseđanjem polaznog položaja, prema zapadno-nemačkim shvatanjima, nije izgubio svoj značaj ni u uslovima primene atomskog oružja. Smatra se da je on naročito podesan kada se neprijatelj duže nalazi na dobro uređenim položajima i ima nameru da se otsudno brani. Jedinice određene za napad izlaze na polazne položaje po ešelonima, po mraku, i to samo u onom broju za koji već postoje zakloni pripremljeni od strane sopstvenih trupa koje su se borile ispred njih.

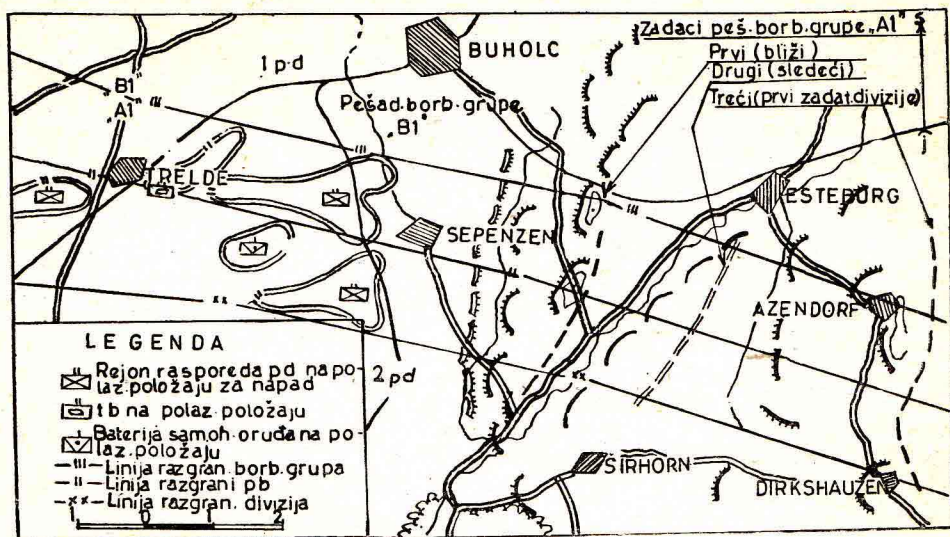
Prvi se ešelon raspoređuje u neposrednoj blizini neprijatelja i nalazi se ustvari van sfere dejstva njegovog atomskog oružja, na brižljivo uređenim i dobro zaklonjenim položajima kako bi se sopstveni atomski udari po neprijatelju mogli u početku napada maksimalno približiti liniji fronta. Prvi će se ešelon često sastojati samo od osiguravajućih delova, istaknutih osmatrača, izviđačkih patrola i grupa. U nekim slučajevima oni se mogu iznenada povući pre početka napada kako bi se stvorila mogućnost nanošenja atomskih udara po prednjem kraju i prvom položaju (po »borbenoj zoni«) neprijateljske odbrane, ne izlažući opasnosti sopstvene trupe.

Drugi ešelon ostaje sve do početka napada na udaljenosti najmanje 5 km od neprijatelja; on pretstavlja pešadijsku rezervu (borbene grupe, divizije, korpusa), ili se sastoji samo od tenkovskih jedinica. Ako se prvi ešelon sastoji samo od osiguravajućih delova, napad će biti zadatak onog ešelona koji u datom slučaju pret-

stavlja glavnu napadačevu snagu. Trupe drugog ešelona prelaze otstojanje do prednjeg kraja neprijateljske odbrane neposredno posle izvršenja sopstvenih atomskih udara.

Naročita se pažnja posvećuje izviđanju neprijatelja i zemljišta. Izviđačkim se organima daje dopunski zadatak — da vode računa o tome da branilac ne povuče svoje snage nekoliko kilometara unazad od prednjeg kraja odbrane kako bi zatim izvršio atomski napad na prednje napadačeve delove.

Napad pešadijske borbene grupe sa polaznog položaja može se proučiti na sledećem primeru iz praktične obuke trupa. Neprijatelj je zaustavio napadača na liniji pokazanoj na šemi 5, gde je stvorio dobro organizovanu odbranu. Prva pešadijska divizija, koja se nalazila u sastavu korpusa u armiskoj rezervi, dobila je zadatak da se u noći 6/7 aprila prikupi u rejonu koncentracije, 20—25 km zapadno od prednjeg kraja odbrane, a da u toku noći 7/8 aprila posedne polazni položaj i pripremi se za napad. Ispred te divizije se brane jedinice 8 pešadijske divizije. Divizija napada na frontu širine oko 7 km, borbenim poretkom u dva ešelona; u prvom ešelonu su grupe »A« i »B«, a u drugom grupa »C«. Prvi (bliži) zadatak divizije — ovladati »borbenom zonom pešadije« u neprijateljskoj odbrani (dubina 7—8 km); drugi (sledeći) zadatak — zauzeti čitavu taktičku zonu odbrane (dubina preko 20 km). Diviziju podržava artiljerijski puk 8 pešadijske divizije (bez jednog divizionara) i artiljerijski puk PBK.

Šema 5. — Borbeni zadaci i borbeni poredak pešačke borbene grupe pri napadu sa polaznog položaja (primer iz školskog zadatka)

Divizija ima ukupno 8 divizionu artiljerije. Diviziju podržava takođe i jedna avijacijska divizija.

Prema tome, divizija se nije nalazila u neposrednom dodiru sa neprijateljem do momenta njenog prelaza u napad, već je bila na polaznom položaju udaljenom oko 2 km od neprijatelja. Ispred nje su se i dalje nalazili delovi druge jedinice (8 pešačke divizije) koja je takođe bila prešla u odbranu. Napad je počeo neposredno sa polaznog položaja i kretao se kroz borbeni poredak jedinica koje su bile u odbrani i sve do prelaza divizije u napad štatile njeno prikupljanje i razvijanje za napad.

Borbena grupa »A1« dejuvuje na pravcu glavnog udara divizije (na njenom desnom krilu). U sastav te grupe ulaze tri pešačka bataljona (1-vi, 11-ti i 21-vi), tenkovski bataljon (bez jedne čete), baterija samohodnih oruđa, protivavionska baterija, pionirska četa i dva divizionu poljske artiljerije. Borbena grupa se nalazi na polaznom položaju udaljenom 2 km od neprijatelja; njen borbeni poredak je u dva ešelona i to: dva pešačka bataljona (1 i 21) u prvom i jedan (11) u drugom ešelonu. Dubina borbenog poretka grupe iznosi 5—6 km, a širina napadnog fronta oko 3 km. Grupa vrši glavni udar svojim levim krilom. Pešački bataljoni prvog ešelona imaju gotovo isti napadni front — po 1,5 km, i obrazuju borbeni poredak u

dva ešelona (po dve pešačke čete u prvom i po jedna u drugom ešelonu).

Grupa ima zadatak da probije neprijateljsku odbranu, ovlada čitavom »borbenom zonom pešadije« i izbije na liniju istočno od k 69 i 57. Opšti zadatak borbene grupe deli se po vremenu i objektima na tri uzastopna zadatka. Prvi (bliži) zadatak je zauzimanje prednjih otpornih tačaka neprijatelja (dubina do 1 km); drugi (sledeći) — zauzimanje drugog položaja (dubina do 3 km), a treći (koji se poklapa sa prvim, odnosno bližim, zadatakom divizije) zauzimanje čitave »borbene zone pešadije« neprijatelja (dubina 7—8 km). Pešački bataljon koji se nalazi u drugom ešelonu (11-ti) nije dobio konkretan zadatak, niti mu je određena linija uvođenja u boj. On se sa baterijom samohodnih oruđa kretao na 2,5—3 km za prvim ešelonom, a odluka o njegovoj upotrebi je donesena u toku samog napada. Kada je otpočeo napad, ovaj se bataljon kretao u skokovima od zaklona do zaklona na frontu napada levokrnljog bataljona. U štampi se podvlači da se drugi ešeloni najčešće uvodi u boj kada borbena grupa izvršava treći zadatak.

Tenkovski bataljon nije učestvovao u jurišu i proboju prednjeg kraja u sastavu prvog ešelona borbene grupe. Njegov se polazni položaj nalazio na 4 km od prednjeg kraja, a nije uzeo učešća u jurišu da ne bi šumom motora privukao pažnju

neprijatelja i na taj način onemogućio postizanje iznenađenja.

Komandant pešađiske borbene grupe »A1« je odlučio: da izvrši juriš na neprijatelja sa ostojanja 200—500 m (sa linije prednjih delova 8 pešađiske divizije), stim da u prvom ešelonu ima samo dva bataljona pešađije; da pod zaštitom mraka iznenadno izvrši proboj prednjeg kraja, a zatim da produži napad uz vatrenu podršku tenkova, koji će pristići u svitanje i razviti se u borbeni poredak tek pred visovima obeleženim k 54 i 61. Zemljište je dozvoljavalo da tenkovi u početku napada izbiju na istočnu ivicu šume kod Sepenzena, stim da u svitanje vatrom potpomognu pešađiju i pridruže joj se.

Dve čete tenkovskog bataljona dejstvovale su na frontu napada 21 bataljona

koji se nalazio na levom krilu, a jedna četa — na frontu 1 bataljona. Počev od linije k 54 — k 61 tenkovi su se stalno kretali u borbenom poretku pešađije i podržavali je pri osvajanju otpornih tačaka i čvorova odbrane.

Od prednjih pešađiskih i tenkovskih jedinica se traži da se u toku napada neprekidno kreću samo napred, ne obraćajući pažnju na odporne tačke koje još nisu neutralisane, jer njihovo uništavanje i osvajanje spada u zadatak drugog ešelona.

Upotrebi borbene grupe komandovanje Bundesvera pridaje posebno veliki značaj. U 1957-oj i ovoj godini kod svih sedam zapadnonemačkih divizija je bilo izvedeno više vežbi sa borbenim grupama, koje su dejstvovale ili samostalno, ili u sastavu divizije.

REZULTATI OPITA O IZVOĐENJU ODBRANE U PLANINI PRI UPOTREBI ATOMSKOG ORUŽJA¹⁾

Da bi se vrednost novih pravila o odbrani u savremenim uslovima proverila u praksi, u nekim nastavnim centrima i jedinicama italijanske vojske izvršeno je u toku 1957 godine niz opita na kojima su ispitivani koncepcije, priprema i izvođenje odbrane, kao i upotreba raznih rodova vojske. Polazeći od toga da će oba protivnika u bliskoj budućnosti raspolagati atomskim oružjem u ograničenim količinama, stalo se na stanovište da je najpogodnije organizovati takvu odbranu koja će odgovarati i uslovima atomskog rata i operacijama izvođenim samo konvencionalnim oružjem. Po mišljenju italijanskih stručnjaka to je najsrećnije rešenje. Međutim, već i sama upotreba atomskog oružja donosi jednu karakteristiku koja je svojstvena i dosadašnjim operacijama u planini, a sastoji se u razređenosti i rasparčanosti snaga. Dalje povećavanje količine atomskog oružja može samo dovesti do relativnog prilagođavanja tih osobina novim uslovima, pri čemu se mora voditi računa o tome da se ne naruši jedinstvo zajedničkih napora i da se ne dovede u pitanje izvršenje zadatka.

U početku članka ističe se da su u toku opita vidno naglašene dve bitne karaktere-

ristike odbrane na planinskom zemljištu: aktivnost i elastičnost. Aktivnost se, kao što je to već poznato, zasniva na vatri i pokretu. Pri tome u pogledu konvencionalne vatre nema nikakvih novina u odnosu na ono što je postavljeno u pravilima. S druge strane, opiti su ubedljivo dokazali da atomska vatra donosi daleko veću korist braniocu nego napadaču. Naime, taktički pravci u planini mogu se lako odrediti, te braniocu nije teško da utvrdi i verovatne atomske ciljeve, koji su zbog sporosti operacija na planinskom zemljištu daleko stabilniji nego u ravnici. Dokazano je i to da se branilac prilikom manevara velikim dolinama, u najvećoj meri, može služiti oklopnim i mehanizovanim jedinicama. Tri su osnovna razloga za to:

— tenk se već duže vremena ne smatra sredstvom za juriš. On je pokretan, snažan i zaštićen vatreni izvor. Sem u izuzetnim slučajevima, tenk ne dolazi do cilja, već se samo postavlja u položaj odakle ga može zasuti najefikasnijom vatrom. Time se smanjuje uticaj neprolaznog zemljišta. Sem toga, u sastavu oklopnih jedinica nalazi se i motorizovana pešađija koja, kad side sa vozila, nije više vezana i ograničena zemljištem, a može računati i na snažnu vatrenu podršku tenkova;

— građenje puteva i cesta u planini već je i sada znatno i pokazuje tendenciju sve većeg razvoja;

¹⁾ I risultati del ciclo sperimentale sulla battaglia difensiva in montagna con impiego di armi atomiche, *Rivista militare*, Italija, jun 1958.

— pokretljivost savremenih oklopnih sredstava ne samo da je vrlo velika, već se i dalje sve više povećava.

U celini uzevši, opiti izvršeni pod pretpostavkom upotrebe nuklearnog oružja pokazali su da je odbrana u planini obogaćena sa dva vrlo moćna elementa: atomskom vatrom i oklopnim jedinicama. Još jednom je potvrđena efikasnost konvencionalne vatre i manevra planinskih jedinica, kao i potreba za aktivnošću odbrane, zasnivajući je koliko god je moguće na atomskoj vatri, upotrebi oklopnih jedinica na prolaznim pravcima i planinskih jedinica po visovima.

Što se tiče elastičnosti odbrane u planini, ona prema rezultatima opita proističe iz upotrebe helikoptera i manevra posada otpornih tačaka. Zahvaljujući svojoj sposobnosti korišćenja najmanje osetljivih pravaca na širokim neposednutim prostorima, helikopter će u budućnosti imati sve veći uticaj na operacije. U nastojanjima napadača da prilikom izvođenja manevra i postizanja iznenađenja na slabo prohodnim zonama izbegne vrlo nepogodna i teško izvodljiva frontalna dejstva, helikopter će neosporno predstavljati itekako značajno sredstvo. Sem toga, helikopter može da posluži i za brzo pregrupisanje snaga, naročito pri zaštiti bokova, tog najosetljivijeg mesta kod odbrane u planini. U zaključku se ističe da helikopter povećava dinamičnost operacija, ubrzava manevar sopstvenih snaga, ali da na sadašnjem stepenu tehničkog razvitka ne može još postati odlučujući činilac pri ovladavanju nekim odbranbenim položajem. U pogledu izvođenja manevra posadama otpornih tačaka pokazalo se da su prigovori o njihovom sporom odvijanju neopravdani, jer se napad u cilju proboja glavnog položaja uvek odvija sporijim tempom nego što može da se kreće branilac. Zbog toga se i sugerira gledišta da svaka posada otporne tačke predstavlja, i to više nego u ravnici, elemenat potencijalnog manevra.

Mišljenja se potpuno podudaraju u pogledu mogućnosti i potrebe maksimalnog iskorišćenja pojasa obezbeđenja prilikom usporavanja napadača pomoću prednjih odreda. Pošto će napadač zbog potrebne brzine dejstvovati uglavnom oklopnim, i motomehanizovanim jedinicama koje su vezane za puteve, i prednji odredi moraju biti motorizovani, ali i ojačani planinskim jedinicama kako bi se mogle parirati i eventualne akcije napadača van puteva — po teško prolaznom

zemljištu. Efikasno je i dejstvo vazdušnih desanata ili planinskih jedinica prebačenih helikopterima u cilju preventivnog poseda prolaza kojim neprijatelj obavezno mora proći, ili u cilju odbrane prepreka u pojasu obezbeđenja.

Broj odbranbenih pojaseva i otstojanje između njih zavisi od karaktera zemljišta, raspoloživih snaga, postojećih fortifikacijskih objekata, dubine pojedinih pojaseva, kao i od potrebe da se odbrana u planini veže za odbranu u ravnici. Da bi se zadovoljili zahtevi odbrane, smatra se dovoljnim da postoje tri pojasa, od kojih je samo prvi potpuno posednut. Odstojanja između njih iznose 10 do 30 km, što je dovoljno da se napadač prisili da po ovladavanju jednim od njih mora ponovo organizovati napad na sledeći, odnosno da branilac ima dovoljno vremena da konsoliduje svoje redove. Karakteristično je da se u planini pokazuje tendencija izvođenja odbrane u pojasu podeljenom na više položaja između kojih su otstojanja znatno smanjena.

Obično postoje vodne i četne otporne tačke. Ulogu koju u ravnici imaju bataljonski čvorovi odbrane, u planini dobijaju četne otporne tačke. One imaju znatne prednosti: njihovom primenom povećava se prostor za aktivna dejstva: smanjuje se osetljivost; mogu odgovoriti svojoj nameni i kad su delimično razorene; olakšavaju manevar posada otpornih tačaka itd. Prema rezultatima opita manevar posada otpornih tačaka vrši se u cilju: a) posedaanja unapred pripremljene otporne tačke; b) vršenja ili učestvovanja u protivnapadima (takođe i preventivnim) drugih jedinica svih stepena; c) ojačanja ili smene posade neke druge otporne tačke pogodene atomskom eksplozijom (ukoliko je to izvodljivo zbog naknadne radijacije). Da bi se taj manevar mogao izvoditi, potrebno je da neprijatelj ne vrši pritisak na samu otpornu tačku i da se čitava akcija sprovodi najvećom brzinom.

Ukoliko su otporne tačke organizovane na položaju teže pristupačnom za oklopna vozila, iskustvo pokazuje da glavninu posade u početku treba rasporediti izvan otporne tačke kako bi se zaštitila od eventualnog atomskog udara po položaju i da ona tek u slučaju napada treba da zaposedne svoj rejon. To je potpuno izvodljivo pošto napadač mora peške da pređe udaljenost od polaznog položaja, koja je veća zbog sopstvene zone sigurnosti, te se ne može brzo približavati položaju branioca. Svakako da u takvom postupku

branioca postoji i izvestan rizik i da to iziskuje povećanje napora u cilju inženjerskog obezbeđenja kako same otporne tačke tako i rejona početnog rasporeda glavnine posade. Isto se tako pokazalo korisnim da se glavnina u početku rasporedi na bokovima otporne tačke ili u njenom zadnjem delu.

U pogledu zatvaranja operativnih pravaca branilac se na svojim položajima može uspešno poslužiti atomskim zaprečavanjem. Ukoliko se obezbedi osmatranje prepreke i brzina u izazivanju eksplozije, to može da omogući ekonomiju snaga, mada se sve ovo mora primenjivati u skladu sa budućim operativnim planovima i ne na onim pravcima na kojima se predviđaju protivofanzivna dejstva.

Zapažanja o rezervama nižih taktičkih jedinica svode se na to da ih treba stvarati kod jedinica svih stepena kako bi se obezbedila najveća brzina intervencija. Pošto to u izvesnom smislu znači i cepanje snaga, to je za izbegavanje nepogodnih posledica data sugestija da rezerva bude pripremljena za dejstvo sa maksimalnom gipkošću. Pri tome se ne treba vezivati za krute norme o vremenu i prostoru njene upotrebe, odnosno da u njenim naporima mora sadejstvovati glavnina posade otpornih tačaka i čvorova odbrane. Smatra se kao normalno decentralisanje i stavljanje zadataka atomske intervencije, upotrebe oklopnih jedinica i angažovanja posada otpornih tačaka u cilju izvođenja jedinstvenog, manjevitog i odlučujućeg protivnapada u nadležnost starešina nižih jedinica. Rezerve nižih taktičkih jedinica mogu se upotrebiti: za uništenje infiltriranih delova, za izvođenje akcija za zadržavanje u očekivanju intervencije rezervi viših jedinica, za učešće u stabilnom zatvaranju breša, za zatvaranje, na najpogodniji način, taktičkih pravaca u zonama između prolaznih pravaca, za sudelovanje u preventivnim protivnapadima i za intervenciju protiv avio ili helikopterskog desanta. Ove rezerve se obično sastoje od planinskih jedinica.

Brigadne rezerve sačinjavaju, takođe, planinske jedinice, koje se redovno ojačavaju oklopnim ili protivtenkovskim jedinicama i pionirima za zaprečavanje. Pored već pomenutih delova borbenog poretka, dejstvima brigadnih rezervi mogu sadejstvovati korpusne rezerve, naročito oklopne. U ta se dejstva ubrajaju: protivnapad (uključujući i preventivan), akcije zadržavanja, prihvatanje jedinica koje se povlače i organizovanje odbrane

na uzastopnim položajima. Sem toga, korpusna rezerva može preduzeti protivnapad kad su brigadne rezerve angažovane zadržavanjem neprijatelja ili kad jedna ili više brigada nisu uspele da unište neprijatelja koji se probio u dubinu. Ona može sudelovati i u aktiviranju drugog odbranbenog pojasa ili u daljem pothranjivanju bitke, kao i intervenisati protiv helikopterskog ili avio-desanta iza prvog odbranbenog pojasa. Najčešće je obrazuju jedinstvene taktičke jedinice (oklopne, planinske, pešadijske, i eventualno pokretne grupe za zaprečavanje), mada je mogu sačinjavati i više taktičkih grupa.

Armiska rezerva se sastoji od taktičkih grupa spremnih da se aktiviraju samo u slučaju potrebe pothranjivanja bitke, posebno aktiviranja uzastopnih odbranbenih položaja.

Pri izvođenju odbrane zapažena je težnja da se napad razbije ispred predviđenih odbranbenih položaja ili na njima, a ukoliko to ne uspe koriste se položaji u dubini. Prednji odredi se izbacuju što je moguće dalje u susret napadaču kako bi ga, izvođenjem zadržavajuće odbrane pomoću konvencionalnih sredstava, stavili pred dilemu: ili da se koncentriše i izloži opasnosti od efikasnog atomskog udara ili da izgubi mnogo vremena u pokušajima da planinskim stazama obiđe braničeve delove. Sem toga, prednji odredi moraju široko primenjivati zasede, koje su na planinskom zemljištu naročito pogodno u međuprostorima između uzastopnih položaja.

Preventivni protivnapad je jedan od osnovnih postupaka kojim se manifestuje elastičnost odbrane. Stoga mora da ima i odlučujuće ciljeve: uništiti napadača ili ga, u najmanju ruku, na dovoljno širokom sektoru dezorganizovati. U oba slučaja snage koje vrše preventivan protivnapad dovršavaju uništenje neprijateljskih taktičkih grupa pogođenih atomskim udarom kako bi probojem na tom delu fronta mogle udariti u bokove i pozadinu ostalih taktičkih grupa napadačevog borbenog rasporeda. Pokazalo se kao veoma štetno da se takvi protivnapadi vrše sa ograničenim ciljem, pošto se u tom slučaju prerano istroše rezerve koje se mogu korisnije upotrebiti u toku neprijateljskog napada.

U celini, preventivan protivnapad pruža široke mogućnosti za upotrebu atomskih bombi znatne jačine, pošto se pogodnim izborom nulte tačke zona sigurnosti sopstvenih trupa može svesti na minimum.

Iskorišćavanje atomske eksplozije za brz prodor u dubinu poverava se oklopnim jedinicama. Planinske jedinice su suviše spore za taj zadatak, mada se vrlo dobro koriste za obezbeđenje oklopnih snaga bilo svojim nastupanjem po visovima, bilo da su (ponekad zajedno s padobrancima) spuštene kao helikopterski desant u napadačevu pozadinu.

Kod otstupanja treba, pre svega, eliminisati onaj psihički kompleks koji dovodi do toga da se taj manevar smatra kao negativna vrednost u jednom sukobu. Potrebno je shvatiti da on predstavlja važnu radnju koja omogućuje da se izgubljena ili ugrožena sloboda akcije ponovo uzme u svoje ruke, da se odbrana prenese unazad, na sledeće položaje kako bi se iscrpljivanjem i trošenjem neprijatelja postigao povoljniji odnos snaga. Za izvršenje tog zadatka formira se na svakom brigadnom sektoru u planini zaštitnica od oklopnih jedinica, ojačanih planinskim jedinicama iz brigadne rezerve ili pridatih od strane više komande. Takva zaštitnica se deli na odred za zadržavanje, čiji je osnovni zadatak da određeno vreme brani uzastopne položaje, i na odred za usporavanje (ako je u pitanju taktička grupa onda su to patrole) koji pomoću zaseda, prepada i sličnih akcija troši neprijatelja i usporava njegovo nastupanje kroz međuprostore uzastopnih položaja.

Planinske jedinice, kojima se ojačavaju zaštitnice sastavljene od oklopnih jedinica, upotrebljivaće se pretežno na taj način što će na uzastopnim položajima zatvarati prolazne taktičke pravce razvijajući se po visovima. Atomska sredstva primenjivaće se protiv unosnih ciljeva, naročito ispred uzastopnih položaja, u cilju zatvaranja opasnih pravaca (primenom atomskih mina ili podzemnih eksplozija), kao i za zaprečavanja u dubini. Međutim, korišćenje atomskog oružja u cilju izvlačenja iz borbe, protiv neprijatelja sa kojim je branilac u tesnom dodiru, ne bi došlo u obzir pošto je teško naći unosan cilj kako zbog potrebnih mera sigurnosti, tako i zbog potrebne brzine pri njegovom korišćenju koju je teško ostvariti.

Što se tiče raznih rodova, potrebno je da svi potpuno shvate veličinu, obimnost i težinu zadataka koji ih očekuju. Artiljerija zadržava svoje tradicionalne zadatke, ali ogromne obaveze, koje joj nameću proširivanje fronta i povećanje dubine odbrane, pojačavaju težnju za što većom decentralizacijom. No, opiti su

pokazali da je oportuno ograničiti decentralizaciju u slučaju kada artiljerija jednog sektora nije u stanju da primeni manevar vatrom u korist susednih sektora. A ako, naprimer, više grupa dejstvuje za račun jednog sektora, pogodnije je orijentisati se na centralizaciju iako postoje uslovi za decentralizaciju. U toku opita je, takođe, naglašena potreba da se obezbede mogućnosti za manevar vatrom na što širem frontu, makar delimično i uz pomoć susednih sektora. Mada se kriterijum upotrebe nije bitno izmenio, u iskustvima se posebno ističe da treba unapred pripremiti isturene vatrene položaje kako bi se vatra mogla otvoriti na što većoj dubini pojasa obezbeđenja, kao i da je nužno organizovati više rezervnih položaja po frontu i dubini, i da je neophodno pripremiti neposredne intervencije u međuprostorima.

Znatno povećanje obima zadataka inžinjerije stvorilo je probleme koji se mogu rešiti samo organizacionim merama. Te mere su još u fazi proučavanja. Međutim, već su i sami ovi problemi uticali na to da se upotreba i taktički postupci inžinjerije zasnuju na ovakvoj orijentaciji:

a) Decentralizacija pionirskih jedinica vrši se samo za određeno vreme, u fazi organizovanja odbrane, kako bi se ovi mogli prikupiti, čim to postane moguće, za što ekonomičniju centralizovanu upotrebu.

b) Pioniri u sastavu brigada upotrebljavaju se na teže prohodnom zemljištu, dok se prolazne zone ostavljaju pionirima koji su dobijeni kao pojačanje.

c) Uređenje međupoložaja između prvog i drugog odbranbenog pojasa, kao i samog drugog odbranbenog pojasa, prenosi se na korpusne inžinjeriske jedinice.

d) Pioniri za zaprečavanje u sastavu korpusa mogu se upotrebiti pri postavljanju i odbrani minskih polja na prolaznim pravcima, ostavljajući planinskim jedinicama da zaprečavaju teže prolazne zone.

U cilju poboljšanja veza, kao i lakšeg transportovanja i funkcionisanja čvorova radio-veza u teško pristupačnim zonama, pokazala se kao veoma korisna upotreba helikoptera. Neprekidnost veza se postiže primenom raznovrsnih sredstava, obilaznih lanaca i dopunskih mreža, a sigurnost centara veze se obezbeđuje njihovim razmeštajem na dovoljnoj udaljenosti od komandi kojima služe.

U početnoj fazi sukoba, zbog napora u postizanju vazdušne i atomske nadmoćnosti, znatno su smanjene mogućnosti za

podršku kopnenih snaga od strane taktičke avijacije. Tim ograničenjima treba dodati i ona koja proističu iz karaktera planinskog zemljišta. Taktičko izviđanje imaće, uprkos svemu, i dalje veliki značaj prilikom izvođenja odbranbene bitke. Stoga tu aktivnost u vazduhu treba u svakom slučaju obezbediti, dok je podrška,

pored već iznetih ograničenja, otežana i potrebom brzog utvrđivanja ciljeva koje treba tući. U svakom slučaju, ističe se na osnovu opita, treba težiti da se vazдушna podrška osigura bar u periodu odlučujuće, kritične faze bitke.

SeŠ

Pukovnik **B. Klipkin:**

TAKTIČKI VAZDUŠNI DESANTI¹⁾

Na osnovu niza podataka objavljenih u štampi zapadnih zemalja, pisac je dao presek upotrebe i mogućnosti taktičkih vazдушnih desanata, pri čemu je ukratko obuhvatio i vazduhoplovna sredstva.

On najpre ukazuje na značaj koji se u posleratnim godinama u armijama zapadnih zemalja poklanja vazдушnim desantima. Naime, vrše se ispitivanja u pogledu organizacione strukture jedinica, proučava se način njihove upotrebe, usavršava naoružanje i oprema, a uporedo se izrađuju novi tipovi aviona i helikoptera za prebacivanje ljudstva i tehnike itd. Poznato je da je 1956 godine u SAD formirana vazdušnodesantna divizija novog sastava, koja će, prema zvaničnim izjavama, »biti potpuno sposobna za upotrebu u savremenim uslovima«. Tu diviziju sačinjavaju: komanda i štab, pet borbenih grupa, diviziska artiljerija, komandni bataljon, bataljon veze, inž. bataljon i grupa materijalno-tehničkog obezbeđenja.

Svaka se od borbenih grupa ove divizije sastoji iz pet streljačkih četa, baterije teških minobacača i štabne čete sa delovima za pomoćne službe. Divizisku artiljeriju čine baterija slobodnih raketa *Honest John* (četiri oruđa) i pet baterija haubica 105 mm (po pet oruđa u svakoj). Komandni bataljon sastoji se iz izviđačkog voda, štabne čete sa delovima za pomoćne službe, avijacijske i administrativno-snabdevačke čete. U sastav grupe materijalno-tehničkog obezbeđenja ulazi štabna četa, četa za transport i snabdevanje, četa komande stana padobransko desantnih sredstava, artiljerisko-tehnički remontni bataljon i sanitetska četa.

Od naoružanja ova divizija ima: 25 haubica 105 mm, 40 minobacača 105 mm, oko

60 minobacača 81 mm, oko 60 bestrajnih oruđa 106 mm, 30 samohodnih protivtenkovskih oruđa 90 mm, 4 oruđa slobodnih raketa *Honest John*, 14 aviona i 37 helikoptera.

Brojno stanje divizije iznosi 11.500 ljudi, dok je ranije divizija brojala 17.100. Iako je njeno brojno stanje znatno smanjeno, ona ipak ima sada više streljačkih odeljenja i vojnika (pešaka). Tako u sastavu svih pet borbenih grupa ima 300 streljačkih odeljenja, odnosno 3.000 vojnika, dok je u ranijoj diviziji bilo 243 streljačka odeljenja, odnosno 2.187 vojnika. Srednji tenkovi se ne nalaze u organskom sastavu nove divizije. U znatnoj meri je smanjen broj haubica, mada je povećan broj protivtenkovskih oruđa. U njen sastav su sada ušla i sredstva atomske podrške.

Ova se divizija može u potpunosti prebacivati vazдушnim putem. Za to prebacivanje potrebno je 350 transportnih aviona tipa *C-124* ili 600 tipa *C-119*, dok je za diviziju ranijeg sastava bilo potrebno skoro 1.000 aviona, pri čemu se dobar deo teškog naoružanja uopšte nije mogao prebacivati vazдушnim putem. Slobodne rakete *Honest John*, prema podacima objavljenim u američkoj vojnoj štampi, smatraju se kao privremeno naoružanje divizije pošto se radi na njihovom daljem usavršavanju i osposobljavanju za transport helikopterima.

Pisac ukazuje na to da se američke vazdušnodesantne jedinice opremaju najnovijom tehnikom. Tako, naprimer, u cilju povećanja pokretljivosti vatrenih sredstava, u naoružanje divizije uvedeno je samohodno protivtenkovsko oruđe *M56*, kal. 90 mm, koje se može transportovati vazдушnim putem (težina oruđa 7,5 tona, brzina kretanja 48 km/čas). Radi se na ispitivanju većeg broja tenkova, uključujući i laki *T92* (težine 16,3 tone; naoruža-

¹⁾ Полковник Б. Клыпкин, Тактические воздушные десанты, *Военный вестник*, СССР, бр. 8/1958.

nje: top 76 mm i dva mitraljeza — 12,7 i 7,62 mm). U stadijumu ispitivanja nalazi se i novi »džip«, nosivosti 3/4 t.

Među vojnim stručnjacima zapadnih zemalja postoji mišljenje da se za vazdušni desant mogu upotrebiti ne samo vazdušnodesantne, već i jedinice pešadiskih divizija, ranije pripremljene za to. Imajuć u vidu tu mogućnost, komanda kopnenih snaga SAD izdala je još 1952 godine brošuru pod naslovom »Priprema za transport vazdušnim putem«, u kojoj se predviđa obuka običnih pešadiskih jedinica u tehnici desanta. U njoj se iznose osnovna načela borbenih dejstava vazdušnodesantnih jedinica i pravila korišćenja vazdušnog transporta danju i noću. Od oficira iz sastava pešadiskih jedinica se zahteva solidno poznavanje osnove borbene primene vazdušnih desanata, kao i sastavljanje raznih proračuna za transport jedinica. Smatra se da jedinice pešadiske divizije novog sastava, baš zbog svoje velike pokretljivosti, mogu uspešno koristiti vazdušni desant. Polazeći od te činjenice, odgovorni krugovi smatraju da ne treba povećavati broj postojećih vazdušnodesantnih jedinica.

U daljem izlaganju, pošto je ukratko izneo poznatu podelu vazdušnih desanata prema vrsti zadatka, pisac konstatuje da vazdušni desanti, čiji je zadatak spajanje sa osnovnim snagama, mogu najuspešnije da dejstvuju u vremenu od 1,5—2 časa pa do dva-tri dana. Taktički vazdušni desanti u napadu upotrebljavaju se, po pravilu, na pravcu glavnog udara u cilju izvršenja raznih zadataka kao što su: zauzimanje važnih taktičkih objekata u dubini odbrane (raskrsnica puteva, mostova, raznih prelaza) i njihovo držanje do dolaska sopstvenih snaga; uništavanje atomske artiljerije i stanica za lansiranje aviona bez pilota; sadejstvo u okruženju i uništenju neprijateljskih snaga; sprečavanje prilaza neprijateljskih rezervi iz dubine; onemogućavanje branioca da zatvori breše stvorene posle upotrebe atomskog oružja: zauzimanje i držanje mostobrana u rejonu vodenih prepreka itd.

Razmatrajući dubinu na koju se baca taktički vazdušni desant, pisac iznosi slučaj prilikom vežbe 22-ge francuske pešadiske divizije, izvedene u junu 1955 u Maroku, kada je desant, u jačini padobranskog puka, bačen na dubinu 25—27 km od polaznog položaja divizije u napadu. Za vreme agresije Velike Britanije, Francuske i Izraela protiv Egipta, komanda izraelskih snaga je 31 oktobra 1956

bacila vazdušni desant, u jačini jednog bataljona, na dubinu oko 80 km od svojih prednjih delova. U vezi s ovim u štampi je u više mahova istaknuto da dubina bacanja taktičkih desanata u savremenim uslovima treba da bude, u proseku, oko 40—50 km od prednjih delova.

Jačina taktičkih vazdušnih desanata kreće se od borbene grupe do zaključno divizije. Da bi se obezbedilo što efikasnije sadejstvo sa snagama koje nastupaju sa fronta, korisno je da se desanti formiraju od pešadiskih jedinica koje dejstvuju na pravcu glavnog udara, i to obično iz sastava borbenih grupa pešadiskih divizija. Ako predviđeni rejon za bacanje desanta drži neprijatelj, onda je neophodno da se taj rejon prethodno tuče efikasnom vatom.

U cilju podrške vazdušnog desanta može se upotrebiti i atomsko oružje. To će omogućiti da se odbrana neprijatelja u rejonu desanta do te mere paralizuje da će jedinice posle prizemljenja pa sve do momenta prikupljanja i dovođenja u borbenu gotovost biti potpuno van opasnosti. Desanti do jačine ojačane borbene grupe mogu se baciti u zonu atomskog udara nekoliko minuta posle eksplozije atomske bombe (zrna). Uspešnim dejstvom taktičkog vazdušnog desanta u rejonu atomske eksplozije omogućiće se brzo slamanje neprijateljske odbrane na većoj dubini, kao i povećanje tempa napada, odnosno skraćiće se vreme predviđeno za izvršenje zadatka.

Uspeh desanta umnogome zavisi od njegove neočekivane upotrebe. Iznenađenje se postiže pravilnim izborom mesta i vremena za desant. Pritom treba obezbediti brzinu i tajnost pripreme i prikupljanja jedinica u polaznim rejonima. Jedinicama određenim za desant moraju se dati najnoviji i provereni podaci o neprijatelju i zemljištu u rejonu spuštanja desanta.

Razmatrajući sredstva za izvršenje vazdušnih desanata, pisac navodi američke transportne avione C-119, C-123, C-124 i C-130; maksimalna nosivost prva tri aviona jeste 13, 20 i 17 tona i iz njih je moguće izbacivanje tereta pomoću padobrana; transportni avion C-130 koristi se za prebacivanje teže opreme spuštanjem, a njima se može transportovati i 90 vojnika sa celokupnom opremom.

Postoji mišljenje da je kod vazdušnih desanata taktičkog karaktera bolje koristiti helikoptere zato što oni mogu izbeći rejone vatrenih položaja protivavionske artiljerije i drugih odbranbenih uređaja

i, vešto koristeći zemljište, prikriveno se približiti objektu, a da pritom ne budu otkriveni radarskim sredstvima neprijatelja. Pomoću njih se jedinice mogu iskrcavati i po nepristupačnim mestima na planinskom zemljištu, na močvarnim ili ispresecanim rejonima, na vrhovima stena, naseljenim mestima, na proplancima šuma, a da se ipak izbegne dejstvo savremenih lovaca.

Od američkih helikoptera za transport ljudstva i tehnike pisac navodi sledeće tipove: *H-19*, *H-21*, *UH-14*; nosivost prvog je 1.900, drugog 2.000 a trećeg 5.400 kg; brzina leta prvog je 135, drugog 165 a trećeg 200 km/čas; akcioni radijus — prvog 795, drugog 980 a trećeg 500 km. Helikopter *H-19* je naročito mnogo korišćen u toku rata u Koreji, a njegova transportna moć iznosi 12 ljudi, *H-21* — 22 čoveka, *UH-14* — 43 čoveka. U vojnoj štampi je objavljeno da je još 1956 godine završeno ispitivanje helikoptera *XH-17* — "Leteće dizalice" koji može da podigne teret oko 12 tona ili 75 ljudi sa opremom i naoružanjem.

Transportni helikopteri armije SAD formirani su u bataljone; svaki se bataljon sastoji iz štaba, štabnog odreda i tri čete (svaka četa po 21 helikopter). Bataljoni se mogu nalaziti u sastavu armija a po potrebi, i pridavati korpusima i divizionima. Helikopteri pridati pešadijskim divizionima mogu se dalje pridavati borbenim grupama, pa čak i četama.

Vreme bacanja desanta određuje se za visno od dejstva kopnenih snaga, a u prvom redu od tempa njihovog kretanja. Smatra se da su uslovi ograničene vidljivosti (noć, magla, kišovito i snežno vreme, niska oblačnost, ili veštački stvorene dimne zavese) najpogodniji za iznenadnu upotrebu vazdušnih desanata. Preporučljivo je da se noću desant baca pri punoj mesečini. Ukoliko postoji odgovarajuće borbeno obezbeđenje, transport desantnih jedinica i njihovo bacanje mogu se uspešno izvesti i danju; razume se uz široku primenu dimnih zavesi. Vreme bacanja mora biti u tesnoj vezi sa početkom napada kopnenih snaga u težnji da desantne jedinice zadrže zauzeti objekt do vremena njihovog spajanja sa delovima koji nastupaju sa fronta.

Ako je ma iz kojih razloga nemogućno da se desant baci na sam objekt, preporučljivo je da to bude u njegovoj neposrednoj blizini, čime se obezbeđuje iznenađenje i brzo dejstvo. Veličina rejona treba da omogućí jednovremeno bacanje čitavog desanta.

Pri planiranju vazdušnih desanata važno je i određivanje maršruta leta; one moraju biti što kraće i usklađene sa reljefom zemljišta, pri čemu treba izbegavati let iznad jako utvrđenih otpornih tačaka, a naročito iznad vatrenih položaja neprijateljske protivavionske artiljerije. Da bi se postiglo što veće iznenađenje i smanjio broj gubitaka u helikopterima, treba odrediti nekoliko maršruta, a da bi se obezbedila prikrivenost, let po maršruti treba vršiti na minimalnoj visini.

Pisac poklanja posebnu pažnju planiranju samog ukrcavanja jedinica u helikoptere. Ti se planovi sastavljaju za sve jedinice, počev od odeljenja. Ako je u pitanju desant borbene grupe i veće jedinice, onda se u štabu divizije razrađuje grafikon vazdušnih prebacivanja, u kome se iznosi redosled ešelona, sa njihovim brojnim oznakama, i određuje broj helikoptera za svaku jedinicu, kao i vreme i mesto njihovog ukrcavanja u helikoptere, vreme poletanja i mesto spuštanja. Pri izboru načina ukrcavanja preporučljivo je pridržavati se najvažnijeg pravila — ukrcavanje u helikoptere vršiti što brže i paziti da se što manje vremena izgubi za prebacivanje u rejon desanta.

Rejoni ukrcavanja moraju biti što bliže liniji fronta, a u isto vreme van dometa neprijateljske artiljerije. Ako je taktički vazdušni desant iz sastava borbenih grupa pešadijske divizije, mesto ukrcavanja u helikoptere može biti u rejonu rasporeda divizijske rezerve. Zborne rejone za svoje potčinjene jedinice starešine određuju što bliže mestima ukrcavanja, čime se ujedno obezbeđuje i brzina.

Prispreme vazdušnog desanta mogu se prikriti još i na taj način što će se helikopteri, pod zaštitom vatrene podrške iz vazduha, dovesti u rejone ukrcavanja neposredno pred samo ukrcavanje; to omogućuje da se prikrije šum motora helikoptera koji, uostalom, mogu biti zaglušeni i drugim sredstvima zvučnog maskiranja. Helikopteri se mogu prebacivati i noću, ukoliko njihovi piloti pravovremeno izvrše potrebno izviđanje zemljišta oko rejona ukrcavanja.

Osetljivost helikoptera izaziva potrebu za detaljnim planiranjem u pogledu tučenja neprijateljskih vatrene sredstava koja bi ometala let i samo iskrcavanje. To se ostvaruje postizanjem nadmoćnosti u vazduhu i tučenjem neprijateljske artiljerije (prvenstveno protivavionske) i minobacača koji svojom vatrom mogu da ometaju sam desant. Vazdušni desant treba podržati avijacijom i artiljerijom i to,

ukoliko je potrebno, od momenta ukrcavanja do završenog iskrcavanja, kao i dalje pri izvođenju borbenih dejstava na zemlji.

Pri planiranju vatrene podrške mora se imati u vidu maršruta leta kako helikopteri ne bi bili tučeni sopstvenom vatrom. Sve jedinice iznad kojih će helikopteri leteti moraju biti detaljno upoznate sa vremenom i visinom leta, znacima raspoznavanja i optičkim signalima. Upotrebu atomskog oružja u cilju podrške desanta planira štab, i to veoma detaljno, u tesnom sadejstvu sa avijacijom i artiljerijom.

Avioobezbeđenje desanta vrši taktička avijacija. Ono se svodi na održavanje nadmoćnosti u vazduhu, izolaciju rejonu borbenih dejstava, tučenje vatrene izvora u rejonu objekta i ukazivanje neposredne vatrene podrške jedinicama desanta pri njihovom izvršavanju zadataka. Borbena avijacija dopunjuje dejstvo artiljerije, protivtenkovskih i protivavionskih oruđa, kao i nedostatak tenkova; ovo naročito u prvim etapama izvršavanja desanta. Avio-podrška desanta ostvaruje se u okviru opšteg plana borbenih dejstava taktičke avijacije i njome se mora obezbediti podrška desantnim jedinicama sve do njihovog spajanja sa jedinicama koje nastupaju s fronta.

Artiljerisko obezbeđenje samog desanta, kao i daljih borbenih dejstava, izvodi se sa ciljem da se učutkaju protivavionske baterije na maršruti leta helikoptera, objekti napada i razni drugi ciljevi u rejonu desanta, — kako bi se neprijatelj doveo u zabludu u pogledu mesta iskrcavanja desanta.

Taktički vazdušni desant u jačini borbene grupe može biti ojačan i baterijom haubica 105 mm koja, zajedno sa vatre-nim sredstvima grupe, u znatnoj meri obezbeđuje samostalno dejstvo desanta. Pridata baterija se upućuje u rejon iskrcavanja helikoptera, zajedno sa glavnim snagama desanta.

Za račun vazdušnog desanta štab divizije organizuje izviđanje neprijatelja i zemljišta u rejonu iskrcavanja. Borbenim grupama koje ulaze u sastav desanta mogu se pridavati i inženjerske jedinice.

Za pripremu taktičkog desanta potrebno je od 12 do 24 časa. Međutim, dobro obučene i opremljene borbene grupe pešadike divizije moguće je pripremiti za iskrcavanje i za 8—12 časova. Smatra se da je to vreme dovoljno za izvođenje neopodnih priprema u vezi sa izvršenjem pretstojećeg borbenog zadatka. Obično se

pripreme te vrste izvode u rejonu koncentracije ili u polaznom rejonu.

Da bi dejstvo taktičkog vazdušnog desanta u napadu bilo uspešno, neophodno je organizovati sadejstvo sa jedinicama koje nastupaju s fronta. Od posebne je važnosti organizacija sadejstva sa protivtenkovskim jedinicama, koje će najčešće dejstvovati na pravcu iskrcavanja desanta. Usklađenim sadejstvom desanta i protivtenkovskih jedinica najviše se doprinosi povećanju tempa napada.

Odmah posle završenog iskrcavanja ljudstva i tehnike borbene grupe i pridatih odeljenja, jedinice se brzo upućuju u pravcu određenih zbornih rejonu. U toku dana prikupljanje ne pretstavlja neku naročitu teškoću, a u toku noći se koriste razna sredstva svetlosne i zvučne signalizacije. Još pre spuštanja desanta komandanti borbenih grupa pokazuju na karti i aerofotosnimcima zborne rejone streljačkim četama, a posle prizemljenja daju im još neke detalje. Ako neprijatelj ometa zauzimanje osnovnih zbornih rejonu, određuju se rezervni. Preporučljivo je da se, po mogućstvu, četni zborni rejonu određuju što bliže rejonu spuštanja desanta i na mestu na kome postoje predmeti pogodni za orijentaciju. Smatra se da je borbena gotovost desanta postignuta tek onda kada sve jedinice dođu u svoje zborne rejone i kada se sa njima uspostavi potrebna radioveza.

Ako se taktički vazdušni desant sastoji od dve do tri borbene grupe, preporučljivo je da se njihovi zborni rejonu određuju na takvom međusobnom udaljenju koje bi isključilo svaku mogućnost da neprijatelj jednom atomskom bombom uništi više od jedne borbene grupe.

Borbena dejstva vazdušnog desanta obično počinju napadom i završavaju se prelazom u odbranu. Napad treba početi i izvoditi do te mere brzo da neprijatelj ne bude u stanju da se pravovremeno snađe i preduzme odgovarajuće protivmere. Iznenađenje je pri tome od odlučujućeg značaja. Ukoliko se desant izvodi u zoni atomskog udara izvedenog od strane sopstvenih snaga, preporučljivo je da desantne jedinice što pre savladaju otstojanje od zbornog rejonu do neprijateljskih snaga koje su preživjele udar, unište ih, utvrde se na zauzetom rejonu, odnosno zadrže ga do dolaska sopstvenih snaga koje nastupaju s fronta.

U slučaju da se objekt nalazi na znatnom udaljenju od zbornog rejonu borbene grupe, čete prvog ešelona kreću iz svojih zbornih rejonu raščlanjenim poretkom, sa

odgovarajućim osiguranjem na bokovima i u pozadini. Kada već pridu utvrđenom objektu, zauzimaju borbeni poredak i prelaze u napad. Ako se, pak, zborni rejon borbene grupe nalazi blizu objekta, čete prvog ešelona mogu da predu u napad neposredno iz svojih zbornih rejona. Drugi ešeloni desanta se upotrebljavaju za proširivanje uspeha ili odbijanje protivnapada neprijatelja. Razume se, napadu prethodi izvidanje objekata i pravaca koji vode ka njemu.

Jedinice borbene grupe moraju brzo i odvažno savladivati otpor neprijatelja i zauzimati određeni objekt napada, i to pre nego što on dođe k sebi posle iznenadnog udara. Komandant borbene grupe organizuje neprekidnu vatrenu podršku potčinjenih jedinica. Pri komandovanju jedinicama koristi se radioveza. Žična veza, ukoliko to dozvoljava situacija, uspostavlja se tek pošto se izvrši bliži zadatak.

Borbena grupa može organizovati odbranu, pošto izvrši bliži zadatak bilo na širokom frontu bilo odbranom samo pojedinih pravaca. Celishodno je da se za odbranu jače organizuju oni položaji koji se nalaze na pravcima najverovatnijeg napada neprijatelja.

Od posebne su važnosti mere koje preduzima komandant borbene grupe u cilju organizovanja protivtenkovske odbrane. Stoga je preporučljivo da se odbranbeni položaji biraju iza prirodnih prepreka. Protivtenkovska vatrena sredstva grupišu se na najverovatnijim pravcima dejstva neprijateljskih tenkova. Na bokovima i

drugim važnim pravcima postavljaju se minsko-eksplozivne prepreke.

Pošto se neprijatelj otkrije i ustanovi pravac njegovog dejstva, komandant borbene grupe ojačava snagom i sredstvima odgovarajući deo jedinice. Istovremeno se neprijateljski borbeni poredak koji se priprema za napad jače tuče artiljeriskom i minobacačkom vatrom. U tome učestvuje i avijacija za podršku. Ukoliko neprijatelj uspe da se uklini u dubinu odbranbenog rejona, odlučnim protivnapadima se uspostavlja prvobitna odbrana. Zavisno od značaja zauzetog objekta i karaktera dejstva neprijatelja, mogu se odlukom komandanta divizije, u cilju ojačanja desanta, uputiti pojačanja u helikopterima. Ukoliko se upotrebljavaju atomsko oružje, njegovi udari su prvenstveno namenjeni protivtenkovskim jedinicama neprijatelja koje su za desant od neposredne opasnosti.

Pošto se izvrši borbeni zadatak, odnosno spajanje sa sopstvenim snagama koje dejstvuju s fronta, desantne jedinice mogu ući u sastav svoje divizije, ili se pak izvode iz borbe i pripremaju za sledeći desant. Ako se u pozadini neprijatelja nađu u teškoj situaciji, za njihovo se spasavanje može koristiti i avijacija.

U odbrani, po gledištima Zapada, taktički vazdušni desanti se mogu upotrebiti u diverzantsko-izviđačkom cilju, radi sprečavanja pokreta neprijateljskim rezervama iz dubine u najugroženijem pravcu, i u cilju sadejstva protivnapadima i protivudarima.

T. L.

Potpukovnik M. R.:

ODBRANA VAZDUŠNOG PROSTORA¹⁾

Definicija odbrane vazdušnog prostora, koja je data na početku članka, privlači pažnju po širini shvatanja suštine te odbrane. Po toj definiciji odbrana vazdušnog prostora obuhvata sve mere, aktivne ili pasivne, koje mogu doprineti, direktno ili indirektno, sprečavanju ili

ometanju neprijateljskih vazduhoplovnih operacija. Od dve moguće forme odbrane vazdušnog prostora aktivne indirektno i direktne — prva ima prioritet zato što je efikasnija i što svoje dejstvo na napadača izražava dok je on još na zemlji — u svojim bazama.

Aktivna indirektna odbrana vazdušnog prostora. — Sredstva za ovu odbranu su vazduhoplovna i kopnena. Kopnene snage su još u toku Drugog svetskog rata često stvarale povoljne uslove za upotrebu avijacije. Danas su mogućnosti dejstva kopnenih snaga u tom smislu još veće. Naprimer, transport helikopterima olakšava izvođenje prepada na radarske stanice i rampe za lansiranje teledirigo-

¹⁾ La défense de l'espace aérien, vue par le commandant des troupes d'aviation et de DCA, le lieutenant-colonel M. R., *Revue militaire suisse*, Švajcarska, jul 1958.

Ovo su gledišta komandanta švajcarske avijacije i PAA izložena u toku njegovog predavanja na neslužbenom zboru oficira 15 juna 1958 godine.

vanih projektila u dubokoj unutrašnjosti neprijateljske teritorije.

Očigledno je da je avijacija, svojim napadima na avione na zemlji, na položaje projektila i raketa i radarske stanice, najpogodnija za postizanje brzog uspeha. Čak i taktička avijacija, u okviru svoga radijusa dejstva, može vrlo uspešno izvršavati ove zadatke.

Iako savremeni lovci-bombarderi mogu prodirati dosta duboko u neprijateljsku teritoriju, pogotovo ako su bez bombi, ipak operacije na velikoj dubini, u okviru indirektnih aktivne odbrane vazdušnog prostora, ne bi bile celishodne ukoliko se ne bi raspolagalo i potrebnim nuklearnim sredstvima.

Na kraćim ostojanjima, gde je moguće ostvariti dovoljnu koncentraciju snaga konvencionalnim sredstvima, aktivna indirektna odbrana je jedino mogućna forma protiv neprijatelja naoružanog savremenim dirigovanim i balističkim projektilima ogromne brzine, koji se mogu tući samo »kontrabatiranjem«. Upotreba dirigovanih projektila ili artiljerijskih raketa velikog dometa protiv relativno malih ciljeva, kao što su avioni na zemlji, rampe za lansiranje teledirigovanih projektila ili radarske stanice, ograničena je, ukoliko se ne raspolaze nuklearnim punjenjem. Ova sredstva mogu biti efikasna samo ako se tačno poznaje geografski položaj cilja i ako je njegova površina dovoljno velika, što kod napred navedenih primera nije slučaj.

To praktično znači da će još za više godina avijacija biti osnovno sredstvo u indirektnoj aktivnoj odbrani vazdušnog prostora. Dobro naoružan lovac-bombarder, kao naprimer, *Hunter*, pretstavlja značajan element te odbrane. Čak i kada bi se raspolagalo dirigovanim projektilima malog i srednjeg dometa sa nuklearnim punjenjem, postavilo bi se pitanje rentabilnosti upotrebe tako skupih sredstava protiv tako malih ciljeva kao što su, naprimer, radarske stanice.

Na pitanju mogućnosti prodiranja lovaca-bombardera do objekta napada bez lovačke zaštite, predavač se nije zadržao, ograđujući se složenošću toga problema koji zahteva temeljnu naučnu analizu i taktičke opite. Međutim, on smatra da će indirektna aktivna odbrana biti utoliko efikasnija ukoliko se raspolaze sa više lovaca sposobnih da interвениšu na neprijateljskoj teritoriji u cilju omogućavanja lovcima-bombarderima da prodru u zođu ciljeva svoga dejstva.

Ovakvo gledanje odnosi se i na vazdušni prostor same Švajcarske, stim što se dejstvima avijacije još dodaju mogućnosti dejstva PAA i projektila zemlja — vazduh.

Uloga i značaj švajcarske lovačke avijacije zavisiće u vrlo velikoj meri od vazdušne situacije u centralnoj Evropi. Ako neprijatelj može osvojiti prevlast u vazduhu nad jednim eventualnim saveznikom, značaj sopstvene (švajcarske — prim. A. M.) lovačke avijacije raste. I obratno, ako je neprijatelj ne može osvojiti već nju bude imao eventualni saveznik, onda se potreba za sopstvenom lovačkom avijacijom smanjuje. Relativna vrednost protivničkih vazduhoplovnih snaga biće, dakle, odlučujuća. Švajcarska bi se morala stoga pripremiti za najnepovoljniji slučaj.

Direktna vazdušna odbrana vazdušnog prostora. — Ova je odbrana usmerena protiv ciljeva u vazduhu, tj. protiv aviona i projektila u letu.

Na direktnu odbranu neposredno utiču osobine ciljeva u vazduhu: njihova brzina, plafon leta, osetljivost, taktika dejstva itd. Ove su osobine u stalnom razvoju i zahtevaju da direktna odbrana bude raznovrsna i dinamična. Njen uspeh zavisi od odgovarajućih osoba angažovanih sredstava direktne odbrane. Zato ona i moraju po svojim kvalitetima odgovarati sredstvima napadača.

Direktnoj odbrani se danas postavlja zahtev da vazdušni cilj uništi *van sopstvene teritorije*. Ovaj zahtev je normalna posledica opasnosti od nuklearne eksplozije koju može izazvati odbranbeno oružje PVO ili pad aviona. Odbrana nikom slučaju ne bi bila efikasna ako bi dopustila da vazdušni cilj padne na jako naseljenu teritoriju ili u rejon velike koncentracije trupa. U ovakvim slučajevima rušenja mogu biti isto tako opasna kao i kod preciznog bombardovanja. Vazdušni ciljevi se mogu uništiti:

— u neprijateljskom vazdušnom prostoru,

— nad frontom,

— u sopstvenom vazdušnom prostoru.

U neprijateljskom vazdušnom prostoru dolaze u obzir samo klasični lovci koji mogu prodrati u dubinu od 700 km, ili teledirigovani projektili zemlja-vazduh tipa *Bomarc* čiji je domet 200—800 km.

Nad frontom (koji danas može imati dubinu od 100—200 km), osim navedenih sredstava, mogu se upotrebiti samo teledirigovani projektili zemlja-vazduh sred-

njeg dometa, kao naprimer, *Talos II* (domet 80—200 km) i u izvesnoj meri, tj. unutar sopstvenog fronta, i projektili tipa *Nike* i klasična PAA. Sopstveni avioni ostaju, dakle, najbolje sredstvo za suprotstavljanje neprijatelju nad frontom. Slična je situacija i u svim ostalim delovima jedne zemlje gde osobenosti zemljišta (planine, rečni tokovi, sneg, itd.) ometaju raspored zemaljskih baterija. U visokim Alpima, naprimer, moguće je zamisliti vazдушnu odbranu jedino lovcima. Tačno je da se teledirigovani projektili velikog dometa mogu uzeti u obzir, ali im zavisnost od radara isključuje upotrebu u blizini grebena (vrhova) ili u dolinama. Neprijateljske vazduhoplovne formacije koristiće idealne maršrute Alpa, koji svojim usecima i grebenima onemogućuju efikasnost radara. Švajcarska, koja drži centralni greben austrijskih, švajcarskih i francuskih Alpa, treba da vodi računa o ovim specifičnostima svoga zemljišta, koje vazdušnoj odbrani njenog prostora stvaraju više teškoća nego prednosti.

U sopstvenom vazдушnom prostoru PAA, pav rakete i projektili imaju, po pravilu, veće mogućnosti nego avioni, pod uslovom da raspolažu dovoljnim dometom i efikasnošću i da su u takvom taktičkom rasporedu koji omogućuje uzajamnu podršku.

Avioni u ovom području mogu brzo popunjavati praznine u rasporedu zemaljskih pav sredstava. Oni omogućuju i brzo stvaranje koncentracija dovoljnih snaga u cilju suprotstavljanja iznenadnim neprijateljskim napadima. Koordinacija avijacije i zemaljskih pav sredstava zahteva veliku veštinu organa sadejstva i operativnog centra, kao i odlične veze.

Za odbranu objekata malih dimenzija LPAA i SPAA imaju značajnu ulogu. Tu će ulogu oni zadržati sve dok neprijatelj ne bude primoran da leti na manjim visinama ako želi da postigne dovoljnu tačnost prilikom gađanja svojim oružjem.

U toku su ispitivanja o mogućnosti zamene TPAА teledirigovanim projektilima. Međutim, izgleda da zasada projektili *Nike* ne odgovaraju u potpunosti savremenim zahtevima. Oni na manjim visinama zahtevaju samozaštitu, koju treba da im pruže pav topovi 75 mm i malokalibarne rakete. Usavršavanje projektila *Nike* postignuto je atomskim punjenjem glave. Za Švajcarsku ovo usavršavanje projektila može imati značaja tek onda kada pitanje posedovanja atomskog oružja za njeu armiju bude rešeno. Dok taj korak ne

bude učinjen, ovo usavršavanje pretstavljaje samo prednost daleke budućnosti. Prema tome, u toku sledećih godina ne treba računati sa nekom radikalnom promenom u zemaljskim sredstvima švajcarske PVO.

Bilo bi poželjno imati nekoliko baterija teledirigovanih projektila radi upoznavanja trupe sa novom tehnikom. Međutim, ne dolazi u obzir ukidanje TPAА u momentu kada je ova, zahvaljujući radaru, povećala svoje mogućnosti, a još manje zato što je ovo oružje potrebno za samozaštitu baterija pav projektila (koji, kao projektil *Nike*, ne dejtstvuju na visinama manjim od 2.000 m).

Sva ova razmatranja navode na zaključak da lovački avion zasada ostaje najbolje sredstvo za odbranu vazdušnog prostora. Predavač je ubeđen da će proći još dve do tri generacije lovačkih aviona, ili 10—15 godina, pre nego što lovci budu pretstavljali 50% potencijala odbrane vazdušnog prostora, dok bi drugih 50% sačinjavali dirigovani projektili.

Razvitak sredstava vazdušne odbrane kreće se u dva pravca: dirigovani projektili povećavaju sve više svoj domet i postaju letilice (sa ili bez pilota), dok konstruktori aviona nastoje da dužinu poletanja i sletanja svedu na nulu. U čemu je onda razlika između dirigovanog projektila zemlja-vazduh upravljenog na vrlo velika otstojanja i aviona bez pilota koji zavisi od svoga terena za sletanje? Objektivno govoreći, razlika između teledirigovanog projektila i zrna PAA je veća nego između aviona bez pilota i teledirigovanog projektila. Ovakve tendencije razvoja sredstava za vazdušnu odbranu zahtevaju danas više nego ikad ranije da rukovođenje vazdušnom odbranom bude objedinjeno.

Onima koji smatraju da su zemaljska sredstva švajcarske PVO zastarela, predavač odgovara da zasada jedino SAD i SSSR raspolažu teledirigovanim pav sredstvima, dok u svim ostalim zemljama ta odbrana bazira na pav topovima. Što se tiče projektila *Oerlikon*, on je istakao da se njegov razvoj pažljivo prati, ali da ne treba očekivati da je taj projektil već sada upotrebljiv za trupu.

Makakov bio budući razvoj projektila zemlja-vazduh, postojeća PAA sredstva će se zadržati i dalje modernizovati i pojačavati. U tom pravcu su već preduzete mere (novi nišanski radari, računari, usavršeni topovi svih kalibara itd.).

A. M.